

مرکز تحقیقات اسلامی

اصفهان

گامی

عمران
علیهما صلوات

www. **Ghaemiyeh** .com
www. **Ghaemiyeh** .org
www. **Ghaemiyeh** .net
www. **Ghaemiyeh** .ir

مناسک عمره مفرده

ویژه بانوان

مطابق با فتاوی

مراجعه محقق عالیقدر اسلامیه میر کاتیم

ویرایش دوم

لیبیحه

اللمعه
اللیبیحه

مکتبۃ المدینه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مناسک عمره مفرده - ویژه بانوان (محشی)

نویسنده:

محمدحسین فلاح زاده

ناشر چاپی:

مشعر

ناشر دیجیتالی:

مرکز تحقیقات رایانه‌ای قائمیه اصفهان

فهرست

۵	فهرست
۱۲	مناسک عمره مفرده (محشی ویژه بانوان)
۱۲	مشخصات کتاب
۱۲	اشاره
۲۲	پیشگفتار
۲۳	چند یادآوری:
۲۶	بخش اول اعمال عمره مفرده
۲۶	اشاره
۲۸	[کلیات مربوط به] عمره مفرده
۲۸	معنای عمره
۲۸	اقسام عمره
۲۹	اعمال عمره مفرده
۳۰	زمان انجام عمره مفرده
۳۰	مکان اعمال عمره مفرده
۳۲	احرام
۳۲	مکان احرام
۳۲	[میقاتهای پنجگانه]
۳۴	وظیفه زن حائض نسبت به احرام در مسجد شجره:
۳۵	احرام از مُحاذی میقات
۳۶	احرام قبل از میقات
۳۶	اجازه شوهر برای نذر
۳۷	تأخیر احرام از میقات
۳۸	احرام در میقاتهای دیگر

۳۸	کیفیت احرام
۳۸	اشاره
۳۸	واجبات احرام
۳۸	اشاره
۳۸	نیت احرام
۴۰	تَلْبِيْهٌ
۴۱	قطع تلبیه
۴۱	لباس احرام
۴۳	مستحبات احرام
۴۳	قبل از احرام
۴۳	هنگام احرام
۴۴	مستحبات تلبیه
۴۵	مکروهات احرام
۴۷	مُحَرَّمَات احرام
۴۹	حرکت به سوی مکه
۴۹	اشاره
۴۹	دعای وارد شدن به منطقه حرم
۵۰	مستحبات مسجدالحرام
۵۲	طواف
۵۲	اشاره
۵۲	واجبات طواف
۵۳	احکام واجبات طواف
۵۳	نیت
۵۳	طهارت از حدث

۵۳	..... [نیاز طواف به طهارت]
۵۵	..... شک در طهارت
۵۸	..... وظیفه حائض
۶۱	..... احکام دوران قاعدگی
۶۱	..... وظیفه زن پس از قطع خونریزی
۶۲	..... وظیفه حائض نسبت به طواف
۶۳	..... جلوگیری از عادت ماهانه
۶۴	..... وظیفه مُستحاضه نسبت به طواف و نماز
۶۴	..... اشاره
۶۴	..... اقسام استحاضه
۶۴	..... اشاره
۶۵	..... مستحاضه قلیله
۶۶	..... مستحاضه متوسطه
۶۷	..... مستحاضه کثیره
۷۰	..... طهارت بدن و لباس
۷۰	..... [طواف با لباس نجس]
۷۳	..... لباس طواف کننده
۷۴	..... شروع و ختم طواف به حجرالأسود
۷۵	..... رعایت مَوالات
۷۶	..... در طرف چپ بودن کعبه
۷۷	..... وارد نشدن در حجر اسماعیل علیه السلام
۷۸	..... رعایت فاصله با کعبه
۸۰	..... بیرون بودن از کعبه
۸۱	..... هفت دور طواف کردن

۸۱	[طواف خانه خدا باید هفت دور باشد]
۸۱	قطع طواف
۸۳	نشستن و استراحت کردن در حال طواف
۸۳	شکایات طواف
۸۶	ترک طواف
۸۸	احکام طواف
۸۹	طواف مستحب
۹۰	مستحبات طواف
۹۲	مکروهات طواف
۹۳	نماز طواف
۹۳	اشاره
۹۳	کیفیت نماز طواف
۹۳	زمان نماز طواف
۹۴	مکان نماز طواف
۹۵	تصحیح نماز
۹۸	ترک نماز طواف
۹۸	شکایات نماز طواف
۹۹	وظیفه حائض نسبت به نماز طواف
۱۰۰	وظیفه مستحاضه
۱۰۰	مستحبات نماز طواف
۱۰۱	مستحبات قبل از سعی
۱۰۲	سعی بین صفا و مروه
۱۰۲	[اوجبات سعی]
۱۰۵	کم و زیاد کردن سعی

- ۱۰۵ ..... زیاد کردن سعی
- ۱۰۵ ..... کم کردن سعی
- ۱۰۷ ..... شکایات سعی
- ۱۰۷ ..... شک در تعداد شوطها
- ۱۰۸ ..... شک در صحت سعی
- ۱۰۸ ..... مستحبات سعی
- ۱۱۱ ..... تقصیر
- ۱۱۱ ..... [اوجوب تقصیر]
- ۱۱۲ ..... زمان تقصیر
- ۱۱۲ ..... مکان تقصیر
- ۱۱۲ ..... دو مسأله:
- ۱۱۳ ..... طواف نساء و نماز آن
- ۱۱۶ ..... بخش دوم محرمات احرام
- ۱۱۶ ..... اشاره
- ۱۱۷ ..... محرمات احرام
- ۱۱۷ ..... اشاره
- ۱۱۸ ..... محرمات كفاره‌دار
- ۱۲۲ ..... محرمات بدون كفاره
- ۱۲۴ ..... احكام مُحَرَّمات احرام
- ۱۲۴ ..... استعمال عطریات
- ۱۲۶ ..... نگاه در آینه
- ۱۲۷ ..... انگشتر به دست کردن و پوشیدن زیور برای زینت
- ۱۲۸ ..... حنا بستن
- ۱۲۹ ..... روغن مالیدن به بدن

- ۱۲۹ ..... زدودن مو از بدن
- ۱۳۰ ..... ناخن گرفتن
- ۱۳۱ ..... پوشاندن صورت
- ۱۳۳ ..... بیرون آوردن خون از بدن
- ۱۳۴ ..... کشیدن دندان
- ۱۳۵ ..... فُسُوق
- ۱۳۵ ..... جِدال
- ۱۳۶ ..... کندن درخت و گیاه حرم
- ۱۳۷ ..... شکار حیوانات صحرائی
- ۱۴۰ ..... بخش سَوم کودکان و عمره مفرده و ...
- ۱۴۰ ..... اشاره
- ۱۴۲ ..... کودکان و اعمال عُمره
- ۱۴۲ ..... اشاره
- ۱۴۲ ..... [کودکان دو دسته‌اند:]
- ۱۴۴ ..... چند مسأله
- ۱۴۶ ..... مستحبات مکه معظّمه
- ۱۴۶ ..... [آداب و مستحبات شهر مکه]
- ۱۴۷ ..... طواف وداع
- ۱۴۸ ..... اجازه شوهر
- ۱۴۸ ..... همراه
- ۱۴۹ ..... نیابت
- ۱۵۱ ..... نماز زائران در مدینه و مکه
- ۱۵۳ ..... مسائل متفرقه
- ۱۵۶ ..... زیارت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

۱۵۷	..... زیارت حضرت فاطمه علیها السلام
۱۵۹	..... زیارت ائمهٔ بقیع علیهم السلام «۱»
۱۶۲	..... اصطلاحات و لغات
۱۶۶	..... منابع و مأخذ
۱۶۷	..... رهنمودی از امام خمینی قدس سره:
۱۶۸	..... درباره مرکز

مناسک عمره مفرده (ممشى ویژه بانوان)**مشخصات کتاب**

سرشناسه: خمینی، روح‌الله، رهبر انقلاب و بنیانگذار جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۶۸ - ۱۲۷۹

عنوان و نام پدیدآور: مناسک عمره مفرده مطابق با فتاوی‌ای حضرت آیه‌الله العظمی امام خمینی سلام‌الله علیه با حواشی مراجع معظم تقلید دامت برکاتهم/ تهیه و تنظیم محمدحسین فلاح‌زاده [برای] حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت

مشخصات نشر: تهران: مشعر، ۱۳۸۱.

مشخصات ظاهری: ۲۵۰ ص. جدول

شابک: ۹۶۴-۶۲۹۳-۴۱-۷۶۵۰۰ ریال

یادداشت: چاپ سوم: ۱۳۸۲؛ ۸۰۰۰ ریال

یادداشت: کتابنامه به صورت زیرنویس

موضوع: حج عمره

موضوع: فقه جعفری -- رساله عملیه

شناسه افزوده: فلاح‌زاده، محمدحسین، ۱۳۳۹ -، مترجم

شناسه افزوده: حوزه نمایندگی ولی فقیه در امور حج و زیارت

رده بندی کنگره: BP۱۸۸/۹۲/خ۸م۸ ۱۳۸۱

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۳۵۷

شماره کتابشناسی ملی: م ۸۱-۱۰۶۰۸

ص: ۱

اشاره

پیشگفتار

ص: ۱۱

قبل از مطالعه این کتاب، پیشگفتار را حتماً بخوانید.

در سالهای اخیر گامهای بلند و ارزشمندی در زمینه تبیین مناسک و معارف حج و عمره توسط مؤسسات تحقیقاتی و انتشاراتی، به ویژه معاونت محترم آموزش و تحقیقات بعثه مقام معظم رهبری برداشته شده که شایان تقدیر است، لیکن در این میان جای مناسک ویژه برای بانوان خالی بود، مناسکی که آموزش اعمال را برای آنان سهل و آسان کند و به راحتی بتوانند احکام و آداب عمره و حج را فراگیرند و وظیفه خود را بازیابند و وقتشان صرف یافتن مسائل مورد نیازشان در بین صدها مسأله‌ای که ارتباطی با اعمال آنها ندارد، یا مسائلی که تنها در مواقع اضطراری و موقعیتهای استثنایی پیش می‌آید، مصروف نگردد.

البته چندین سال قبل، «احکام ویژه بانوان در حج» گردآوری شد و با تنظیمی جدید سامان یافت که تا کنون بارها چاپ و منتشر

ص: ۱۲

شده است، ولی آن کار مقصود نهایی نبود و همیشه به دنبال فرصتی بودم که بتوانم مجموعه‌ای از مسائل مورد نیاز بانوان در عمره و حج را به چاپ برسانم. خوشبختانه در سال گذشته «مناسک حج، ویژه بانوان» که در بردارنده حدود ۵۰۰ مسأله مورد نیاز بانوان در حج می‌باشد، به سبکی جدید و نثری روان تدوین شد و در اختیار علاقمندان قرار گرفت.

سپس معاونت محترم آموزش و تحقیقات بعثه مقام معظم رهبری تهیه مناسک عمره ویژه بانوان را نیز پیشنهاد دادند که به لطف الهی این کار نیز به انجام رسید و به شکل حاضر به محضر تمامی خواهران گرامی تقدیم می‌شود. امید آن که مورد استفاده قرار گیرد.

از آنجا که این دو کتاب اولین کار در این راستا است قطعاً خالی از نقص و عاری از عیب نیست، لذا از خوانندگان محترم خواهشمندیم با ارسال پیشنهادهای و نظرات اصلاحی خود، ما را در تکمیل این اثر یاری دهند.

چند یادآوری:

۱- این نوشته شامل سه بخش است:

بخش اول، اعمال عمره مفرده.

بخش دوم، محرمات احرام.

بخش سوم، عمره کودکان و برخی مسائل مورد نیاز دیگر.

ص: ۱۳

- ۲- نوشته حاضر، مطابق با فتاوی حضرت امام خمینی قدس سره همراه با حواشی هفت تن از مراجع معظم تقلید- دامت برکاتهم- می‌باشد، امید است در آینده، این مناسک مطابق با فتاوی سایر مراجع محترم نیز آماده و منتشر گردد.
- ۳- جهت حفظ اختصار در حواشی کتاب، تنها به آوردن لقب معروف مراجع معظم تقلید- دامت برکاتهم-، اکتفا شده است.
- ۴- برای دستیابی به منابع اصلی و اطمینان بیشتر مطالعه کنندگان، آدرس مسائل از تحریر الوسیله و مناسک مُحشای حضرت امام خمینی قدس سره در پایان هر مسأله، با رمز «م» به نشانه «مسأله» و «س» به نشانه «سؤال»، همراه با شماره مسأله آمده است.
- ۵- هر چند در نگارش این کتاب سعی شده از به کار بردن اصطلاحات و لغات مشکل و نامأنوس پرهیز شود، لیکن لغات و اصطلاحاتی که ناگزیر از آوردن آنها بودیم، در پایان کتاب، همراه با معنای آنها و گاهی توضیح مختصری با عنوان «اصطلاحات و لغات» آورده شده است.
- ۶- این مناسک برای استفاده بانوان و دختران نوشته شده و برای مردان و پسران قابل استفاده نیست، چون در موارد بسیاری وظیفه آنان با آنچه در این کتاب آمده، تفاوت دارد.
- ۷- این نوشته، هر چند دربردارنده مسائلی است که غالباً بانوان در عمره مفرده به آنها نیاز دارند ولی هرگز آنان را از شرکت

ص: ۱۴

در جلسات آموزشی روحانیون کاروانها بی‌نیاز نمی‌کند، چون برخی از نکات عملی و راهکارهای ویژه برای بهتر انجام دادن اعمال عمره مورد نیاز است که در آن جلسات مطرح می‌شود.

رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ

محمد حسین فلاح‌زاده ابرقویی

بهار ۱۳۷۹ ه. ش.

ص: ۱۵

بخش اول اعمال عمره مفرده

اشاره

- ۱- احرام
- ۲- طواف
- ۳- نماز طواف
- ۴- سعی
- ۵- تقصیر
- ۶- طواف نساء
- ۷- نماز طواف نساء

ص: ۱۷

[کلیات مربوط به] عُمَرَةُ مُفْرَدَه**معنای عمره**

«عمره» در لغت به معنای زیارت است و در اصطلاح فقه، زیارت خانه خداست، با آداب ویژه آن.

اقسام عُمَره

[۱] عمره بر دو قسم است، «تَمَتُّع» (۱) و «مُفْرَدَه» (۲) و هر یک از آنها، یا «واجب» است و یا «مستحب». (م ۱۷۱ و ۱۷۲ و ص ۹۹)

۱- تَمَتُّع: لذت بردن، بهره‌مند شدن. نام نوعی از عمره و حج است، و بدان جهت این نوع از عمره و حج را «تَمَتُّع» نامیده‌اند که در مدتی که انسان از احرام عمره خارج می‌شود تا زمانی که بار دیگر برای حج محرم می‌شود، کارهایی که به سبب احرام، حرام شده بود حلال می‌باشد. این نوع از عمره و حج وظیفه کسانی است که از فاصله بیش از ۱۶ فرسخی مکه برای انجام اعمال به آنجا می‌روند.

۲- مُفْرَدَه: تک، یگانه، نوعی از عمره است که به تنهایی و جدای از حج انجام می‌شود.

ص: ۱۸

[۲] کسانی که از مکه دور هستند (شانزده فرسخ شرعی و بیشتر از آن) و وظیفه آنان «حج تمتع» است، عمره‌ای که بر آنان واجب می‌شود، همراه با حج است و «عمره تمتع» نام دارد. (مناسک، ص ۹۶، اقسام حج)

[۳] کسی که می‌خواهد به شهر مکه برود، واجب است با احرام وارد شود و برای احرام هم باید نیت «عمره» یا «حج» داشته باشد، و اگر وقت حج نیست، واجب است برای «عمره مفرده» محرم شود و بقیه اعمال آن را بجا آورد (۱). (م ۱۷۲)

اعمال عمره مفرده

[۴] اعمال عمره مفرده به ترتیب عبارت است از:

- * احرام
- * طواف
- * نماز طواف
- * سعی
- * تقصیر
- * طواف نساء
- * نماز طواف نساء (م ۱۷۵ و ۱۷۶)

۱- کسانی که شغلشان اقتضای آن را دارد که زیاد به مکه می‌روند، مانند رانندگان، از این حکم بیرونند.

ص: ۱۹

زمان انجام عمره مفرده

[۵] عمره مفرده زمان معینی ندارد و در تمام سال می‌توان آن را بجا آورد، ولی اگر فاصله دو عمره کمتر از یک ماه باشد، احتیاط آن است که عمره دوم را به قصد رجاء (به امید مطلوب بودن و ثواب) بجا آورد. (۱) (م ۱۷۲ و ۱۷۳)

مکان اعمال عمره مفرده

[۶] مکانهایی که اعمال عمره در آنجا بجا آورده می‌شود، به‌طور اجمال بدین شرح است:

۱- آیه‌الله خامنه‌ای: فاصله معینی بین دو عمره شرط نیست، ولی بنا بر احتیاط در هر ماه فقط یک عمره برای خود می‌تواند بجا آورد، ولی آوردن عمره برای غیر خود، هر نفر یک عمره جایز است.

آیات عظام فاضل، صافی، تبریزی، سیستانی، مکارم: اگر دو عمره در دو ماه باشد مانعی ندارد، اگر چه یکی در آخر ماه و دیگری در اول ماه بعدی، ولی اگر بخواهد در یک ماه دو عمره بجا آورد و هر دو برای خودش باشد، عمره دوم را رجاءاً بجا آورد، ولی اگر آن دو عمره یا یکی از آنها برای شخص دیگری باشد، آیه‌الله صافی: اگر آن دو عمره برای دو نفر باشد در یک ماه هم مانع ندارد.

آیه‌الله بهجت: افضل، بلکه احوط آن است که عمره دوم در ماه دیگری غیر از ماهی باشد که عمره اول را بجا آورده است یا فاصله بین آنها ده روز باشد، ولی اگر بخواهد یک عمره برای خود و یک عمره برای دیگری بجا آورد، فاصله یک ماه لازم نیست. و همچنین اگر هر دو عمره برای دیگری باشد.

ص: ۲۰

- * احرام: در یکی از میقاتها؛ مثلاً جُحَفه و مسجد شَجْرَه یا بیرون منطقه حرم.
- * طواف: در مسجدالحرام، به دور کعبه.
- * نماز طواف: در مسجدالحرام، پشت مقام ابراهیم.
- * سعی: فاصله بین دو کوه صفا و مروه، که امروزه به صورت سالی ساخته شده است.
- * تقصیر: مکان معینی ندارد.
- * طواف نساء: در مسجدالحرام، به دور کعبه.
- * نماز طواف نساء، در مسجد الحرام، پشت مقام ابراهیم. (مناسک)
- تفصیل هر یک از اینها خواهد آمد.

ص: ۲۱

احرام**مکان احرام****[میقاتهای پنجگانه]**

[۷] زائرانی که قبل از اعمال عمره، برای زیارت قبر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و ائمهٔ بقیع علیهم السلام به مدینه می‌روند، آنگاه که روانهٔ مکه می‌شوند، باید در مسجد شجره، که در نزدیکی مدینه و بر سر راه مکه واقع شده است، محرم شوند و کسانی که از جدّه به جحفه می‌روند و از آنجا عازم مکه می‌شوند، باید در جحفه محرم شوند. (۱) (م ۲۰۰، اول و پنجم)

۱- بجز این دو مکان، جاهای دیگری نیز برای احرام مشخص شده است. مکانهایی که برای احرام مشخص شده، «میقات» نام دارد و عبارتند از:

مسجد شجره؛ در منطقهٔ ذوالحلیفه، نزدیک مدینه، برای کسانی که از مسیر مدینهٔ منوره به مکه می‌روند.
جحفه؛ میقات کسانی است که از راه شام سوریه، لبنان و ... به مکه می‌روند و اکنون بسیاری از زائران از جدّه به جحفه می‌روند و از آنجا محرم می‌شوند همچون کاروانهای مدینه بعد که ابتدا به مکه می‌روند برای انجام عمره و سپس به مدینه می‌روند برای زیارت.

وادی عقیق؛ برای کسانی که از راه عراق و نجد به مکه می‌روند.

قرن المنازل: میقات کسانی است که از راه طائف به مکه می‌روند.

یلملم؛ میقات اهل یمن و کسانی که از آن مسیر به مکه می‌روند.

ص: ۲۲

[۸] کسانی که با هواپیما به جده می‌روند، نمی‌توانند از جده یا تنعیم (۱) محرم شوند، بلکه باید به یکی از میقات‌ها؛ مثلاً جحفه بروند و از آنجا محرم شوند و اگر از مدینه بروند، باید از مسجد شجره محرم شوند. (م ۲۲۲)

[۹] اگر شخصی در مکه باشد و بخواهد عمره مفرده بجا آورد لازم است به خارج حرم؛ مثلاً تنعیم برود و از آنجا محرم شود. (م ۲۲۷)

[۱۰] کسانی که از مدینه به مکه می‌روند، بنا بر احتیاط واجب (۲).

۱- تنعیم نام محلی است در ابتدای شهر مکه و یکی از حدود منطقه حرم است.

۲- آیات عظام تبریزی، مکارم، سیستانی، صافی: احرام در بیرون مسجد، طرف راست یا چپ آن نیز کفایت می‌کند، ولی بهتر است داخل مسجد محرم شود.

آیه الله خامنه‌ای: واجب است داخل مسجد محرم شوند.

آیه الله بهجت: باید در مسجد شجره و بنا بر احتیاط واجب باید در قسمتی که از قدیم مسجد بوده است محرم شوند و بنا به تحقیق از اهل اطلاع، توسعه مسجد در طرف راست و چپ و پشت به قبله بوده است، بنا بر این در سمت محراب مسجد توسعه پیدا نکرده است و در صورتی که نتوانند در آن قسمت محرم شوند در طرف راست یا چپ همان قسمت محرم شوند و بنا بر احتیاط واجب در جحفه یا محاذی آن تجدید احرام کنند.

ص: ۲۳

باید در داخل مسجد شجره مُحرم شوند و احرام در خارج مسجد، هرچند نزدیک آن باشد، صحیح نیست. (م ۲۰۲، ۲۰۵ و ۲۲۲)

[۱۱] در صحت احرام، طهارت شرط نیست؛ یعنی کسی که وضو ندارد یا غسل بر عهده‌اش می‌باشد احرامش اشکال ندارد، پس زن حائض (۱) یا مُستَحاضَه هم می‌تواند در همان حال مُحرم شود ولی نسبت به احرام در مسجد شجره احکام خاصی دارد که در مسأله بعد خواهد آمد. (م ۲۸۸)

وظیفه زن حائض نسبت به احرام در مسجد شجره:

[۱۲] الف: می‌تواند باندر قبل از میقات مُحرم شود؛ مثلاً در مدینه.

ب: اگر باندر مُحرم نشده‌است می‌تواند (۲) در حال عبور از مسجد مُحرم شود ولی نباید در مسجد توقف کند. (م ۲۰۳ و ۲۱۷ و ۲۳۲)

ج: اگر نتواند در حال عبور در مسجد شجره مُحرم شود و نمی‌تواند تا وقت پاک شدن صبر کند، احتیاط واجب آن است که نزدیک

۱- برخی از احکام حائض در ص ۴۸ و برخی از احکام مستحاضه در ص ۵۳ خواهد آمد.

۲- به حاشیه مسأله ۱۰ مراجعه شود.

ص: ۲۴

مسجد مُحَرَّم شود و در جُحْفَه یا مُحَازِي (۱) آن احرام را تجدید کند (۲) و چنانچه حدود محاذات را تشخیص دهد و در تمام آن حد با نیت احرام لَبِیک‌ها را تکرار کند، کفایت می‌کند. (م ۲۰۵ و ۲۳۰)

[۱۳] اگر زن حائض به گمان این که می‌تواند در حال عبور از مسجدشجره محرم شود، وارد مسجد شد ولی پس از ورود به مسجد متوجه شد که نمی‌تواند از در دیگر خارج شود، باید فوراً از همان دری که وارد شده است خارج شود و چنانچه محرم شده، احرامش صحیح است و اگر محرم نشده، باید در حال خارج شدن از مسجد محرم شود؛ یعنی به نیت احرام عمره، لبیک‌ها را بگوید. (م ۲۳۴)

احرام از مُحَازِي مِيقَات

[۱۴] هر گاه انسان از راهی به مکه برود که از هیچ کدام از مِيقَات‌ها عبور نکند باید از مُحَازِي مِيقَات محرم شود. (م ۲۰۷)

[۱۵] مُحَازِي مِيقَات برای کسی که به مکه می‌رود جایی است که مِيقَات به خطّ مستقیم در طرف راست یا چپ او باشد، به طوری

۱- به مسأله ۱۵ مراجعه شود.

۲- آیه الله فاضل، آیه الله صافی: باید نزدیک مسجد محرم شود و نیاز به تجدید احرام نیست.

آیه الله بهجت: باید طرف راست یا چپ مسجد محرم شود.

آیه الله خامنه‌ای: باید از جحفه یا مُحَازِي آن محرم شود و می‌تواند با نذر شرعی از منزل خود در مدینه احرام ببندد. به حاشیه مسأله

۱۹ نیز مراجعه شود.

ص: ۲۵

که اگر از آنجا بگذرد، میقات متمایل به پشت سر او شود. (م ۲۱۳)

احرام قبل از میقات

- [۱۶] محرم شدن (یعنی نیت و گفتن لبیک‌ها) قبل از میقات صحیح نیست، ولی اگر نذر کند که پیش از میقات محرم شود، جایز است و باید از همانجا محرم شود، مثلاً نذر کند از مدینه منوره محرم شود. (م ۲۱۷)
- [۱۷] نذر احرام برای زنی که عمره را به نیابت از دیگری انجام می‌دهد، اشکال ندارد. (م ۲۴۷)
- [۱۸] در نذر باید صیغه خوانده شود و لازم نیست به عربی بخواند، پس اگر بگوید: «برای خداست بر من که از مدینه برای عمره محرم شوم» صحیح است. (توضیح المسائل، م ۲۶۴۱)

اجازه شوهر برای نذر

- [۱۹] زن شوهردار باید برای نذر از شوهرش اجازه بگیرد (۱).

۱- آیات عظام مکارم، سیستانی، بهجت، تبریزی: نذر زن اگر منافات با حق شوهر نداشته باشد، بدون اجازه او هم صحیح است. آیه‌الله خامنه‌ای: نذر زن برای احرام بستن قبل از میقات در غیاب شوهرش موقوف بر اذن او نیست ولی در صورت حضور شوهرش احتیاط آن است که بدون اذن او نذر نکند، پس اگر در این صورت نذر کند منعقد نمی‌شود.

ص: ۲۶

ولی اگر بعد از تمام شدن اعمال عمره بفهمد که بدون اجازه شوهر، با نذر محرم شده، وقابل جبران نباشد عملش صحیح است.
(تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۳۸۸، م ۲ و مناسک م ۲۳۲ و ۳۴۶)

تأخیر احرام از میقات

[۲۰] تأخیر احرام از میقات، بدون عذر جایز نیست. (م ۲۱۸)

[۲۱] اگر بدون احرام از میقات بگذرد، پس اگر:

* میقات دیگری بعد از آن میقات وجود ندارد، واجب است برگردد و از همان میقات محرم شود.

* میقات دیگری بعد از آن وجود دارد؛ مثلاً از مسجد شجره گذشته است ولی میقات جحفه در پیش است، باز هم بنا بر احتیاط

واجب (۱) باید برگردد به همان میقات و از آنجا محرم شود. (م ۲۱۹)

[۲۲] وظیفه زن مستحاضه نسبت به احرام در مسجد شجره:

زن مستحاضه هم باید داخل مسجد شجره محرم شود و رفتن او به مسجد اشکال ندارد ولی اگر مستحاضه متوسطه یا کثیره

۱- آیه الله سیستانی: کسی که بدون عذر از ذوالحلیفه مسجد شجره گذشته و به جحفه رسیده باشد، احرام از جحفه برای او کافی است، اگر چه گناهکار است.

آیات عظام خامنه‌ای، تبریزی، بهجت، صافی: در صورت امکان باید برگردد.

آیه الله مکارم: این احتیاط واجب نیست.

ص: ۲۷

است، احتیاط مستحب است برای رفتن به مسجد غسل کند. (العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۵۳، م ۱۸)

احرام در میقات‌های دیگر

[۲۳] بجز مسجد شجره، در سایر میقات‌ها لازم نیست در مسجد محرم شود؛ مثلاً کسی که برای عمره مفرده به جُحفه می‌رود می‌تواند در تمام جاهایی که جُحفه نامیده می‌شود محرم شود و کسی که از مکه به تنعیم می‌رود لازم نیست داخل مسجد محرم شود بلکه احرام در خارج حرم، هر چند بیرون مسجد، صحیح است. (س ۲۳۶)

کیفیت احرام

اشاره

[۲۴] مسائل احرام را به چهار دسته تقسیم می‌کنیم:

۱- واجبات ۲- مستحبات ۳- مکروهات ۴- محرمات

واجبات احرام

اشاره

[۲۵] واجبات احرام برای بانوان دو چیز است.

۱- نیت ۲- تَلْبِیْه (گفتن لَبَّيْكَ) (م ۲۵۱)

نیت احرام

[۲۶] انسان، هنگام احرام باید به قصد انجام عمره مفرده،

ص: ۲۸

اعمال را شروع کند و به همین نیت، لبیک بگوید. (م ۲۵۱)

[۲۷] لازم نیست، نیت را به زبان آورد، بلکه همین مقدار که بنا دارد اعمال عمره مفرده را آغاز کند و با همین قصد لبیک بگوید کافی است و به عبارت دیگر، نیت در عبادات و کارهای دیگر، در این جهت فرق ندارد، پس همان‌طور که انسان با قصد آب می‌خورد و راه می‌رود، اگر عبادت را همان‌طور بجا آورد، با نیت بجا آورده است. (م ۵۳۹)

[۲۸] تمام اعمال عمره - حتی احرام - از عبادات است و باید با نیت خالص برای خداوند و بدون هرگونه ریا و خودنمایی انجام شود، و در این جهت، عبادات با سایر کارها فرق دارد. (م ۲۵۳)

[۲۹] لازم نیست، هنگام نیت، قصد ترک محرمات را نیز داشته باشد؛ یعنی لازم نیست که بنا داشته باشد محرمات احرام را انجام ندهد (۱)، بجز محرماتی که عمره را باطل می‌کند که این‌گونه محرمات، اگر قصد ترک آنها را نداشته باشد، احرام باطل است، بلکه غیر ممکن است. (م ۲۵۱)

[۳۰] اگر به واسطه ندانستن مسأله یا به جهتی دیگر به جای

۱- آیه الله بهجت، آیه الله صافی: لازم است قصد کند ترک کارهایی را که بر محرم حرام است.
آیه الله مکارم: نیت احرام این است که قصد می‌کند ترک احرام را بر خود حرام کند و قصد اجمالی کافی است.

ص: ۲۹

نیت عمره، حج را قصد کند ولی در نظرش این باشد که همین کاری که همه به جا می‌آورند او هم بجا آورد، ولی گمان کرده که نامش حج است، احرامش صحیح است. (م ۲۵۷)

تَلْبِيَه

[۳۱] تلبیه؛ یعنی گفتن لبیک، و مقدار واجب آن، این جملات است:

«لَبَّيْكَ، اللَّهُمَّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ، لَأَشْرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ»

[۳۲] احتیاط مستحب (۱) است پس از آن بگوید:

«إِنَّ الْحَمْدَ وَالنُّعْمَةَ لَكَ وَالْمُلْكَ، لَأَشْرِيكَ لَكَ لَبَّيْكَ».

(م ۲۵۹)

[۳۳] مقدار واجب لبیک باید به عربی صحیح گفته شود. (م ۲۶۰)

[۳۴] اگر صحیح گفتن لبیک را نداند، باید سعی کند تا یاد بگیرد، یا هنگام احرام، شخص دیگری کلمه بگوید و او نیز به دنبال او به طور صحیح بگوید. (م ۲۶۱)

۱- آیه‌الله بهجت: بنا بر احتیاط واجب جمله دوم را نیز بگوید.

آیه‌الله صافی: احتیاط آن است جمله دوم را نیز بگوید.

آیه‌الله مکارم: احتیاط واجب آن است که جمله دوم را نیز بگوید، اما در جمله دوم لبیک پنجم را نگوید. البته گفتن آن به قصد احتیاط مانعی ندارد و در هر حال ضرری به صحت لبیک وارد نمی‌کند.

ص: ۳۰

[۳۵] اگر بدون گفتن لبیک از میقات بگذرد، باید به دستوری که در مسأله ۲۱ گذشت، عمل کند. (م ۲۶۶)

قطع تلبیه

[۳۶] کسی که برای عمره مفرده از میقات محرم شده است، وقتی که وارد منطقه حرم شد، دیگر نباید لبیک بگوید.

(العروة الوثقی، ج ۲، کتاب الحج، فی کیفیت الاحرام، م ۲۱)

[۳۷] کسی که از داخل مکه به بیرون حرم رفته و از آنجا محرم شده است وقتی که خانه کعبه را دید، نباید لبیک بگوید. (همان)

لباس احرام

[۳۸] بانوان می‌توانند در همان لباسی که بر تن دارند- در صورتی که دارای شرایط باشد- محرم شوند و بیرون آوردن لباسهای

دوخته و پوشیدن دو تکه پارچه‌ای که مردان محرم می‌پوشند، واجب نیست. (م ۲۶۹، ۲۷۷)

[۳۹] لباس احرام باید شرایط لباس نمازگزار را داشته باشد و شرایط لباس بانوان در نماز، بدین شرح است:

* پاک باشد (نجس نباشد).

* مباح باشد (غصبی نباشد).

* از اجزای حیوان حرام گوشت نباشد؛ مثلاً از پوست پلنگ یا موی روباه تهیه نشده باشد.

ص: ۳۱

* از اجزای مردار نباشد؛ یعنی از پوست یا پشم یا موی حیوان مرده‌ای که به دستور اسلام ذبح نشده، تهیه نشده باشد.

(مناسک، م ۲۷۴ و توضیح المسائل، م ۷۹۸)

[۴۰] احتیاط واجب (۱) آن است که لباسِ احرام بانوان، از حریر خالص نباشد، بلکه احتیاط آن است که تا آخر احرام، حریر نپوشند. (م ۲۷۶)

[۴۱] اگر در حال احرام، بدن یا لباس محرم، نجس شود، بنا بر احتیاط واجب (۲) باید بدن را تطهیر و لباس را تعویض یا تعویض کند. (م ۲۷۸)

[۴۲] اگر بدن یا لباس را تطهیر نکنند، کفاره ندارد و احرام او هم باطل نمی‌شود. (م ۲۷۹)

۱- آیات عظام خامنه‌ای، تبریزی، صافی، نباید از حریر خالص باشد.

آیه‌الله بهجت: احتیاط مستحب است در جامه حریر محرم نشوند.

۲- آیه‌الله بهجت: اگر بدن محرم نجس شود، از این جهت احرام اشکال ندارد و تطهیر آن از این جهت واجب نیست.

آیه‌الله صافی: بنا بر احتیاط مستحب.

آیه‌الله مکارم: واجب است.

آیه‌الله سیستانی: تطهیر بدن واجب نیست.

آیه‌الله فاضل: تطهیر بدن احتیاط مستحب است.

ص: ۳۲

مستحبات اِحرام**قبل از اِحرام**

[۴۳] پیش از محرم شدن، این کارها مستحب است:

۱- بدن خود را پاکیزه و موهای زاید را برطرف کند و ناخن خود را بگیرد.

۲- در میقات غسل کند، و این غسل از زن حائض، نفساء و مُستحاضه نیز صحیح است، و اگر خوف آن دارد که در میقات نتواند غسل کند، قبل از میقات؛ مثلاً در مدینه یا جدّه می تواند غسل کند و این غسل به نیت غسل اِحرام انجام می شود. اگر بعد از این غسل و پیش از اِحرام، یکی از مبطلات وضو از انسان سرزنند، مستحب است دوباره غسل کند.

هنگام اِحرام

[۴۴] هنگام اِحرام این کارها مستحب است:

۱- در صورت امکان، پس از نماز ظهر مُحرم شود و اگر برایش امکان نداشت، پس از نماز واجب دیگر، و اگر آن هم ممکن نشد، پس از شش (۱) یا دو رکعت نماز مستحبی.

۱- این نمازها، دو رکعتی و به نیت نماز قبل از اِحرام خوانده می شود.

ص: ۳۳

۲- مستحب است در رکعت اول این نماز، پس از حمد، سوره توحید (قل هو الله احد) و در رکعت دوم سوره جحد (قل یا ایها الکافرون) بخواند و خواندن شش رکعت افضل است.

۳- پس از نماز، حمد و ثنای الهی را بجا آورد و بر پیغمبر و آل او صلوات بفرستد. (م ۳۰۲)

مستحبات تلبیه

[۴۵] پس از گفتن مقدار واجب تلبیه و آنچه احتیاط است، مستحب است بگوید:

«لَبَّيْكَ ذَا الْمَعَارِجِ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ دَاعِيَا إِلَى دَارِ السَّلَامِ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ غَفَّارَ الذُّنُوبِ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ أَهْلَ التَّلْبِيَةِ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ تَبْدِيءِ وَالْمَعَادِ إِلَيْكَ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ تَسْتَعْنِي وَيُفْتَقِرُ إِلَيْكَ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ مَرْهُوبًا وَمَرْغُوبًا إِلَيْكَ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ إِلَهَ الْحَقِّ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ ذَا النِّعَمَاءِ وَالْفَضْلِ الْحَسَنِ الْجَمِيلِ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ كَشَّافَ الْكُرْبِ الْعِظَامِ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ عَيْدُكَ وَإِنَّ عَبْدًا يَكُ لَبَّيْكَ، لَبَّيْكَ يَا كَرِيمَ لَبَّيْكَ».

۴- مستحب است تلبیه را در حال احرام تکرار کند، و برای هفت مرتبه گفتن لبیک، ثواب زیادی ذکر شده است. و لازم نیست آنچه را در حال احرام بستن گفته است تکرار کند، بلکه کافی است

ص: ۳۴

بگوید

«لَيْتِيكَ اللَّهُمَّ لَيْتِيكَ»

یا تنها کلمه «لَيْتِيكَ» را تکرار کند. (م ۲۶۷)

[۴۶] تکرار لیتیک، در این موارد بیشتر سفارش شده است:

* وقت برخاستن از خواب.

* بعد از هر نماز واجب یا مستحب.

* وقت رسیدن به شخص سواره.

* هنگام بالا رفتن از بلندی (تل) یا سرازیر شدن از آن.

* وقت سوار شدن یا پیاده شدن.

* آخر شب.

* هنگام سحر. (م ۳۰۲)

[۴۷] تکرار تلبیه بر زن حائض و نفساء نیز مستحب است. (م ۳۰۲)

مکروهات احرام

[۴۸] برای احرام و بر شخص مُحرم این کارها مکروه است:

۱- حنا بستن (۱) پیش از احرام، چنانچه اثرش تا وقت احرام

۱- آیه الله صافی، آیه الله مکارم؛ اگر به قصد آرایش و زینت باشد بنا بر احتیاط واجب جایز نیست.

آیه الله مکارم: اگر قصد زینت داشته باشد اشکال دارد و فرقی بین حنا و رنگهای امروزی نیست.

آیه الله بهجت: حنا بستن پیش از احرام جایز است، هر چند اثر آن تا حال احرام باقی بماند.

ص: ۳۵

باقی می‌ماند.

- ۲- احرام در لباس سیاه، (۱) و بهتر آن است که لباس احرام سفید باشد.
- ۳- احرام، در لباس چرکین.
- ۴- احرام در لباس راه‌راه.
- ۵- لیک گفتن (۲) در جواب کسی که او را صدا می‌کند.
- ۶- حمام رفتن (۳) در حال احرام و بهتر آن است که با کیسه و مانند آن بدن خود را نساید.
- ۷- خوابیدن بر رخت و بالش زرد رنگ در حال احرام. (م ۳۰۳)

- ۱- آیه‌الله سیستانی، آیه‌الله تبریزی: بلکه احوط ترک آن است.
- ۲- آیه‌الله سیستانی، آیه‌الله تبریزی: بلکه احوط ترک آن است.
- ۳- آیه‌الله مکارم: کراهت حمام رفتن ثابت نیست ولی بدن خود را با کیسه و مانند آن نساید.
- آیه‌الله تبریزی: اولی و احوط آن است که مُحرم، بدن خود را با کیسه و مثل آن نساید.

ص: ۳۶

مُحَرَّمَاتِ احْرَامِ

[۴۹] بانوان، پس از نیت و گفتن لبیک، محرم هستند و در مدت احرام باید از کارهایی که بر آنها حرام است پرهیز کنند.

[۵۰] مجموع مُحَرَّمَاتِ احْرَامِ برای بانوان، بیست‌تاست که فهرست آنها را در ذیل می‌آوریم و در بخش دوم کتاب به شرح و توضیح و بیان احکام آن دسته از مُحَرَّمَاتِی که بیشتر مورد ابتلا است می‌پردازیم. (۱)

[۵۱] آنچه بر بانوان در حال احرام حرام است، فهرست‌وار عبارتند از:

۱- استعمال عطریات.

۲- نگاه کردن در آینه.

۳- انگشتر به دست کردن و پوشیدن زیور برای زینت.

۴- حنا بستن.

۵- روغن مالیدن به بدن.

۶- زدودن مو از بدن.

۷- سرمه کشیدن.

۸- ناخن گرفتن.

۱- برای آشنایی با احکام محرمات احرام به بخش دوم ص ۱۱۳ به بعد مراجعه فرمایید.

ص: ۳۷

- ۹- پوشاندن صورت.
- ۱۰- بیرون آوردن خون از بدن.
- ۱۱- کشیدن دندان.
- ۱۲- فسوق (دروغ، فحش، فخرفروشی).
- ۱۳- جدال (گفتن «لاوالله» و «بلی والله»).
- ۱۴- کشتن جانورانی که در بدن ساکن می‌شوند؛ مانند شپش و کنه.
- ۱۵- کندن درخت و گیاه حرم.
- ۱۶- سلاح همراه داشتن.
- ۱۷- شکار حیوان صحرائی.
- ۱۸- آمیزش، یا هرگونه استفاده شهوانی دیگر؛ مانند لمس، بوسه و نگاه از روی شهوت.
- ۱۹- عقد کردن.
- ۲۰- استمنا. (۱)

۱- استمنا؛ کاری است که سبب بیرون آمدن منی از انسان می‌شود.

ص: ۳۸

حرکت به سوی مکه

اشاره

زائران، پس از آنکه در میقات مُحرم شدند، برای انجام بقیه اعمال عمره، روانه، مکه می‌شوند. نزدیک شهر مکه، ابتدا به منطقه حرم می‌رسند. (۱) برای وارد شدن به حرم و شهر مکه و مسجدالحرام ادعیه و آداب بسیاری در کتاب‌های مناسک و دعا وارد شده است که در اینجا برخی از آنها را که به‌طور غالب آنها برای زائران ممکن است، می‌آوریم و کسانی که علاقه‌مند به آشنایی و عمل به تمام مستحبات می‌باشند، به کتاب‌های مفصل مراجعه فرمایند.

دعای وارد شدن به منطقه حرم

[۵۲] در ابتدای ورود به منطقه حرم، خواندن این دعا مستحب است:

«اللَّهُمَّ إِنَّكَ قُلْتَ فِي كِتَابِكَ وَقَوْلِكَ الْحَقُّ: وَأَذَّنَ فِي النَّاسِ بِالْحَجِّ يَا تُوكَ رِجَالًا وَعَلَى كُلِّ ضَامِرٍ يَأْتِينَ مِنْ كُلِّ فَجٍّ عَمِيقٍ.

۱- یکی از حدود حرم، تنعیم است و اکنون شهر مکه از طرف تنعیم، توسعه بیشتری یافته و از حرم بیرون شده است.

ص: ۳۹

اللَّهُمَّ إِنِّي أَرْجُو أَنْ أَكُونَ مِمَّنْ أَجَابَ دَعْوَتَكَ، وَقَدْ جِئْتُ مِنْ شُقَّةٍ بَعِيدَةٍ وَفَجَّ عَمِيقٍ سَامِعًا لِنِدَائِكَ وَمُسْتَجِيبًا لَكَ مُطِيعًا لِأَمْرِكَ وَكُلُّ ذَلِكَ بِفَضْلِكَ عَلَيَّ وَإِحْسَانِكَ إِلَيَّ فَلَكَ الْحَمْدُ عَلَيَّ مَا وَقَفْتَنِي لَهُ أَبْتَغِي بِذَلِكَ الزُّلْفَةَ عِنْدَكَ وَالْقُرْبَةَ إِلَيْكَ وَالْمَنْزِلَةَ لَدَيْكَ وَالْمَغْفِرَةَ لِتُدْنُو بِي وَالتَّوْبَةَ عَلَيَّ مِنْهَا بِمَنِّكَ. اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَحَرِّمْ بِيَدِنِي عَلَيَّ النَّارِ وَآمِنِّي مِنْ عَذَابِكَ وَعِقَابِكَ بِرَحْمَتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ».

مستحبات مسجدالحرام

[۵۳] برای وارد شدن به مسجدالحرام، این کارها مستحب است:

۱- برای رفتن به مسجدالحرام غسل کند.

۲- پابرهنه و با آرامش و وقار وارد مسجد شود.

۳- بر در مسجد بایستد و بگوید:

«السَّلَامُ عَلَيْنِكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ، بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَمَا شَاءَ اللَّهُ، السَّلَامُ عَلَيَّ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَالرُّسُلُ، السَّلَامُ عَلَيَّ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيَّ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلِ اللَّهِ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ».

۴- پس از ورود به مسجدالحرام، رو به کعبه کرده، دست‌ها را

ص: ۴۰

بلند کند و بگوید:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ فِي مَقَامِي هَذَا وَفِي أَوَّلِ مَنَاسِكِي أَنْ تَقْبَلَ تَوْبَتِي وَأَنْ تَتَجَاوَزَ عَنِّي خَطِيئَتِي وَأَنْ تَضَعَ عَنِّي وَزْرِي، أَلْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بَلَّغَنِي بَيْتَهُ الْحَرَامَ اللَّهُمَّ إِنِّي أَشْهَدُ أَنَّ هَذَا بَيْتُكَ الْحَرَامَ الَّذِي جَعَلْتَهُ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَأَمْنًا مُبَارَكًا وَهُدًى لِلْعَالَمِينَ اللَّهُمَّ إِنِّي عَبْدُكَ وَالْبَدَلُ بِلَدِّكَ وَالْبَيْتُ بَيْتُكَ، جِئْتُ أَطْلُبُ رَحْمَتِكَ وَأَوْفُ طَاعَتِكَ مُطِيعًا لِأَمْرِكَ رَاضِيًا بِقَدْرِكَ أَسْأَلُكَ مَسْأَلَةَ الْفَقِيرِ إِلَيْكَ الْخَائِفِ لِعُقُوبَتِكَ اللَّهُمَّ افْتَحْ لِي أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ وَاسْتَعْمِلْنِي بِطَاعَتِكَ وَمَرْضَاتِكَ».

۵- وقتی که نزدیک حجرالاسود رسید، دست‌های خود را بلند کند و حمد و ثنای الهی را به جای آورد و بر پیامبر صلوات بفرستد، و از خداوند قبولی اعمال خود را طلب کند.

۶- به حجرالاسود اشاره کند و بگوید:

«اللَّهُمَّ أَمَانَتِي أَدَيْتَهَا وَمِيثَاقِي تَعَاهَدْتُهُ لِتَشْهَدَ لِي بِالْمُؤَافَاةِ اللَّهُمَّ تَصَدِّقًا بِكِتَابِكَ وَعَالِي سِرِّيهِ نَبِيِّكَ صِلْ لِمَوَاتِكَ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ آمَنْتُ بِاللَّهِ وَكَفَرْتُ بِالْجِبْتِ وَالطَّاغُوتِ وَاللَّاتِ وَالْعُزَّى وَعِبَادَةَ الشَّيْطَانِ وَعِبَادَةَ كُلِّ نَدٍّ يُدْعَى مِنْ دُونِ اللَّهِ».

ص: ۴۱

طواف**اشاره**

[۵۴] کسی که برای انجام عمره محرم شده و وارد مکه می‌شود، باید به نیت طواف، هفت مرتبه به دور خانه کعبه، که در مسجدالحرام است، بگردد. (مناسک، ص ۲۱۶ و م ۵۳۱)

واجبات طواف

[۵۵] برای طواف، واجباتی را برشمرده‌اند که برخی از آنها از شرایط طواف کننده و برخی جزو حقیقت و کیفیت طواف است و اما شرایط طواف کننده بدین شرح است:

* نیت (طواف را باید با قصد خالص برای خدا به جای آورد).

* طهارت از حدث (با وضو باشد و غسلی بر عهده او نباشد).

* بدن و لباسش پاک باشد.

* بدن را با لباسِ دارای شرایط بپوشاند.

و آنچه جزو حقیقت و کیفیت طواف است که در واقع شرایط طواف می‌باشد اینهاست:

ص: ۴۲

- * شروع طواف از حجرالاسود و ختم آن به حجرالاسود.
- * حفظ موالات بین دورهای طواف.
- * در طرف چپ بودن کعبه به هنگام طواف.
- * وارد نشدن به حجر اسماعیل در حال طواف.
- * طواف کردن در فاصله مقام ابراهیم و کعبه.
- * بیرون بودن از کعبه.
- * هفت دور طواف کردن. (مناسک، ص ۲۱۸، واجبات طواف)

احکام واجبات طواف

نیت

- [۵۶] طواف از عبادات است و باید برای اطاعت خداوند انجام شود و از هرگونه ریا و خودنمایی به دور باشد.
(م، اول از واجبات طواف و مسأله ۵۴۰)
- [۵۷] همانگونه که در نیت احرام گفته شد، به زبان آوردن نیت لازم نیست. بلکه، همینکه بنا دارد برای اطاعت خداوند طواف عمره بجا آورد، کفایت می‌کند. (م ۵۳۹)

طهارت از حدث

[نیاز طواف به طهارت]

- [۵۸] برای آشنایی با احکام این شرط، لازم است اقسام طواف شناخته شود.

ص: ۴۳

طواف بر دو نوع است: واجب و مستحب.

۱- طواف واجب؛ جزئی از اعمال عمره یا حج است- هر چند عمره یا حج مستحبی باشد. و آن چهار تا است:

* طواف عمره تمتع

* طواف عمره مفرده

* طواف حج (طواف زیارت)

* طواف نساء

۲- طواف مستحب؛ جدای از اعمال عمره و حج انجام می‌شود، یعنی هفت دور گشتن به دور کعبه، قربةً الی الله، که یکی از کارهای مستحب در مکه است و هر چه انسان بتواند طواف کند خوب است. (م ۵۴۷)

[۵۹] کسی که طواف واجب انجام می‌دهد، باید از حدث اکبر؛ مثل حیض و نفاس (۱) و جنابت پاک باشد و با وضو طواف کند. (م

۵۴۵)

[۶۰] کسی که عمره مستحبی بجا می‌آورد، چون با شروع این اعمال، اتمام آن واجب می‌شود، باید با طهارت طواف کند. (همان)

[۶۱] در طواف مستحبی، طهارت شرط نیست، پس کسی که جنب، حائض یا نفساء (۲) است، جایز نیست به مسجد الحرام برود،

۱- ایام عادت ماهانه قاعدگی ایام حیض بانوان است، و ایامی که پس از زایمان خونی می‌بینند، ایام نفاس است.

۲- به زنی که در ایام حیض است حائض و زنی که پس از زایمان خون می‌بیند، نَفَسَاء گفته می‌شود و احکام حیض در ص ۴۸ خواهد آمد.

ص: ۴۴

پس، از این جهت نمی‌تواند، طواف بجا آورد. (م ۵۴۶)

[۶۲] اگر انسان بدون طهارت، طواف واجب انجام دهد، باطل است؛ چه از روی عمد باشد، یا از روی غفلت و فراموشی و یا به جهت ندانستن مسأله. (م ۵۴۸ و ۶۳۲)

[۶۳] در بین اعمال عمره، تنها طواف و نماز طواف است که نیاز به طهارت دارد. در سایر اعمال، اگر انسان با طهارت باشد بهتر است.

[۶۴] زن حائض یا نفساء، بعد از پاک شدن از حیض یا نفاس باید برای انجام طواف و نماز غسل کند و وضو هم بگیرد (۱) و اگر نتواند غسل (۲) کند، باید به جای آن تیمم کند و وضو هم بگیرد (۳) و اگر نتواند وضو بگیرد باید به جای آن نیز تیمم کند. (۴) (تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۵۴ و ۶۲ و مناسک، م ۵۵۲)

شک در طهارت

[۶۵] کسی که در طهارت شک کند، اگر:

- ۱- آیات عظام تبریزی، سیستانی، مکارم: لازم نیست وضو بگیرد.
- ۲- آیه‌الله مکارم، اگر عذر داشته باشد و نتواند صبر کند تا عذر برطرف شود.
- ۳- آیه‌الله سیستانی، آیه‌الله مکارم: لازم نیست وضو بگیرد.
- ۴- آیه‌الله تبریزی: در صورتی که نتواند غسل کند و مأیوس شود از توانایی بر غسل، واجب است با تیمم طواف کند و احتیاط مستحب است، نایب نیز بگیرد.

ص: ۴۵

- * شك کند وضو گرفته یا نه، باید وضو بگیرد.
- * شك کند غسل کرده یا نه باید غسل کند.
- * با وضو بود و شك کند وضویش باطل شده یا نه لازم نیست وضو بگیرد.
- * قبلاً پاک بوده ولی شك دارد حدث اکبر حاصل شده یا نه؛ مثلاً نمی‌داند حائض شده یا نه-- لازم نیست غسل کند.
- * پس از طواف شك کند، طواف را با طهارت انجام داده یا نه (۱)-- طوافش صحیح است ولی برای اعمال بعدی که نیاز به طهارت دارد، باید طهارت تحصیل کند.
- * در بین طواف، شك کند حدثی از او سر زده یا نه؛ مثلاً شك کند وضویش باطل شده یا نه، یا شك کند حائض شده یا نه-- به شك خوداعتنانکند و بنا بر طهارت بگذارد.
- * در بین طواف شك کند وضو داشته یا نه (۲)-- اگر پس از

-
- ۱- آیه‌الله تبریزی: اگر بعد از حدث اصغر مُبطل وضو شك کند در این که قبل از طواف غسل کرده یا نه، باید غسل کرده و طواف را اعاده کند و برای اعمال بعدی وضو بگیرد.
- ۲- آیه‌الله صافی: در این صورت باید وضو بگیرد و بعد طواف را از سر بگیرد، چه قبل از تمام شدن دور چهارم باشد یا بعد از آن.
- آیه‌الله خامنه‌ای، آیه‌الله تبریزی: اگر سابقه طهارت داشته، به شك خود اعتنا نکند و الاً بهتر است طواف را با طهارت از سر بگیرد.
- آیه‌الله بهجت: حکم شك در طهارت در اثنای نماز را دارد.
- آیه‌الله سیستانی: و سابقه طهارت نداشته باشد، [یعنی می‌داند قبل از طواف وضو نداشته ولی شك دارد برای طواف وضو گرفته یا نه]
-
- آیه‌الله مکارم: و حالت سابقه خود را از وضو و حدث نداند، [یعنی نداند قبل از طواف وضو داشته یا نه]
- آیه‌الله فاضل: اگر در بین طواف شك کند که وضو داشته یا خیر، مسأله سه صورت دارد، اول: حالت سابق خود را بداند که طاهر بوده در این فرض جایز است طواف را تمام کند. و برای اتمام آن وضو واجب نیست و اعاده طواف نیز لازم نیست و در این صورت فرقی نیست که شك بعد از دور چهارم عارض شده باشد یا قبل از آن. دوم: حالت سابق خود را بداند که محدث بوده، در این فرض ظاهراً هر مقدار طوافی که انجام داده محکوم به بطلان است چه شك بعد از دور چهارم عارض شده باشد یا قبل از آن، و باید بعد از وضو از نو طواف کند. سوم: حالت سابق خود را نداند، که در این صورت به احتیاط واجب پس از وضو طواف را تمام کند و نماز آن را بخواند و پس از آن طواف و نماز آن را اعاده کند و در این صورت فرقی نیست که شك بعد از دور چهارم یا قبل از آن عارض شده باشد.

ص: ۴۶

کامل شدن دور چهارم؛ مثلاً در دور ششم شک کند، باید طواف را رها کند و وضو بگیرد و طواف را از همانجا ادامه دهد و به پایان برسد. (۱) و اگر قبل از تمام شدن دور چهارم شک کند، (۲) بنا بر احتیاط واجب پس از وضو، آن طواف را تکمیل کند (۳) و دوباره انجام دهد.

-
- ۱- آیه الله مکارم: و سپس اعاده کند.
  - ۲- آیه الله مکارم: طواف او باطل است.
  - ۳- آیه الله سیستانی: اتمام لازم نیست، بلکه اعاده کند.

ص: ۴۷

* در بین طواف، شك كند كه غسل كرده يا نه؛ مثلاً قبلاً حائض بوده و از خون پاك شده است و نمى داند غسل كرده است يا نه— بايد فوراً از مسجد خارج شود، (۱) پس اگر دور چهارم طواف را تمام كرده بود، پس از غسل، بقیه آن را بجا آورد (۲) و صحیح است، هر چند احتیاط مستحب است، طواف را از سر بگیرد و اگر قبل از تمام شدن دور چهارم، شك كرده است بعد از غسل، طواف را از سر بگیرد. (م ۵۵۵ تا ۵۵۸)

[۶۶] در تمام مواردی كه گفته شد، بنا بر طهارت بگذارد، یا طواف صحیح است، بهتر است تجدید وضو كند و رجاءاً غسل بجا آورد، چون ممكن است، بعداً معلوم شود وضو یا غسل نداشته و اشكال پیدا شود. (م ۵۵۹)

وظيفة حائض

[۶۷] یکی از خونهایی كه زن از خود می بیند، خون

- ۱- آیات عظام صافی، خامنه‌ای، تبریزی، بهجت: در هر صورت باید پس از غسل، طواف را از سر بگیرد. آیه‌الله سیستانی: برای خارج شدن از مسجد، اگر تیمم كردن کمتر از بیرون رفتن وقت می گیرد باید فوراً تیمم كند و بیرون رود و چنانچه تیمم كردن بیشتر از بیرون رفتن وقت می گیرد، باید فوراً بیرون رود و بقیه كارها را مطابق متن انجام دهد.
- ۲- آیه‌الله فاضل: و به احتیاط واجب طواف را اعاده كند.

ص: ۴۸

قاعدگی (حیض) است و زن را در مدتی که خون می‌بیند «حائض» می‌گویند. (توضیح المسائل، ص ۵۵)
 احکام حیض، به طور مفصّل در رساله‌های توضیح المسائل آمده است ولی از آنجا که ممکن است، بانوان در ایامی که در مکه هستند دسترسی به توضیح المسائل نداشته باشند، به طور مختصر به نشانه‌ها و برخی از احکام آن اشاره می‌کنیم و سپس به بیان وظیفه بانوان حائض نسبت به طواف و نماز می‌پردازیم.

[۶۸] نشانه‌های خون حیض بدین شرح است:

* قبل از بلوغ دیده نمی‌شود و اگر دختری قبل از بلوغ خونی ببیند حکم حیض ندارد. (۱)

* زندهای سیده پس از ۶۰ سالگی و زندهای غیر سیده پس از ۵۰ سالگی، خون حیض نمی‌بینند و چنانچه پس از آن سنین خونی ببینند حکم حیض ندارد. (۲)

- ۱- ممکن است دختری بالغ باشد ولی خونریزی قاعدگی نداشته باشد چون وراثت و تغذیه و آب و هوا نیز در این مسأله تأثیر دارد.
- ۲- آیه‌الله تبریزی: واجب است بر زندهای غیر سیده و زندهای سیده بعد از تمام شدن ۵۰ سال تا تمام شدن ۶۰ سال چنانچه با نشانه‌های حیض یا در روزهای عادت خون ببیند احتیاط کنند.
- آیه‌الله سیستانی: خونی که زنها پس از تمام شدن ۶۰ سال می‌بینند حکم حیض را ندارد و احتیاط مستحب آن است که زنهایی که قرشیه [سیده] نیستند بعد از تمام شدن ۵۰ سال تا تمام شدن ۶۰ سال چنانچه خون را طوری ببینند که اگر پیش از ۵۰ سال می‌دیدند قطعاً حکم حیض را داشت میان کارهای مستحاضه و تروک حائض جمع نمایند.

ص: ۴۹

- * دوره قاعدگی کمتر از سه روز نیست، پس اگر جریان خون قبل از سه روز قطع شود حکم حیض ندارد.
- * دوره قاعدگی بیش از ده روز طول نمی‌کشد و چنانچه خونریزی بیش از ده روز طول بکشد، پس از ده روز حکم حیض ندارد.
- * خونریزی در سه روز اول به طور مستمر می‌باشد (۱) - هر چند در داخل، خون باشد و بیرون نیاید - پس اگر مثلاً دو روز خون ببیند سپس به طور کامل قطع شود و یک روز دیگر دوباره خون ببیند، (۲) از آغاز حیض نبوده است.
- * فاصله دو حیض حداقل ده روز می‌باشد، (۳) پس اگر بعد از تمام شدن دوره قاعدگی قبل از آن که ده روز فاصله شود خون ببیند، خون دوم حکم حیض را ندارد. (۴)

- ۱- آیه الله بهجت: قید «هر چند در داخل خون باشد و بیرون نیاید» را ندارد.
- ۲- آیه الله صافی: بنا بر احتیاط لازم در روزهایی که خون می‌بیند باید جمع کند میان کارهای مستحاضه و تروک حائض و در روزهایی که خون نمی‌بیند، هم کارهایی که بر حائض حرام است ترک کند و هم عبادتهای خود را بجا آورد.
- ۳- نظر آیه الله بهجت یافت نشد.
- ۴- مگر آنکه ابتدا سه روز یا بیشتر خون ببیند و پاک شود و دوباره چند روزی خون ببیند و مجموع خونریزی اول و دوم و پاکی در وسط بیش از ده روز نباشد.

ص: ۵۰

* خون حیض معمولاً غلیظ و گرم و پر رنگ (۱) است و با فشار و کمی سوزش می‌آید.
(العروه الوثقی، ج ۱، ص ۳۱۵ و ۳۱۶؛ توضیح المسائل، م ۴۳۴ تا ۴۴۱)

احکام دوران قاعدگی

[۶۹] در مدّت قاعدگی، این کارها بر بانوان حرام است:

* نماز و طواف کعبه.

* کارهایی که بر جنب حرام است؛ مانند توقّف در مسجد.

* آمیزش با همسر، برای زن و مرد، هر دو حرام است. (توضیح المسائل، م ۴۵۰)

[۷۰] نمازهایی که بانوان در حال حیض نخوانده‌اند قضا ندارد ولی قضای روزه‌های واجب را باید پس از ماه مبارک رمضان بجا آورند. (توضیح المسائل، م ۴۶۹)

وظیفه زن پس از قطع خونریزی

[۷۱] بانوان پس از پایان دوره قاعدگی و قطع خونریزی، باید غسل حیض بجا آورند و نماز و سایر عبادت‌های خود را انجام دهند.
(توضیح المسائل، م ۴۶۶)

۱- آیات عظام سیستانی، صافی، تبریزی، مکارم: رنگ آن سیاه یا سرخ است.

ص: ۵۱

[۷۲] با غسل حیض به تنهایی نمی‌توان نماز خواند، یا طواف واجب بجا آورد، بلکه به علاوه غسل، وضو هم لازم است (۱) و اگر پیش از غسل وضو بگیرد بهتر است.
(توضیح المسائل، م ۴۶۶)

وظیفه حائض نسبت به طواف

[۷۳] اگر زنی پس از احرام عمره و قبل از طواف حائض شود مسأله دو صورت دارد:

- ۱- اگر می‌تواند تا زمان پاک شدن از خون در مکه بماند، باید صبر کند تا از خون پاک شود. سپس بقیه اعمال عمره را بجا آورد.
- ۲- اگر می‌داند که نمی‌تواند صبر کند یا صبر کرد ولی تا آخر وقتی که می‌تواند در مکه بماند، پاک نشد، برای طواف و نماز آن نایب بگیرد و پس از آنکه نایب، طواف عمره و نماز آن را بجا آورد، سعی را خودش بجا آورد و تقصیر نماید و سپس نایب طواف نساء و نماز آن را از طرفش انجام دهد.
(تحریر الوسيله، ج ۱، ص ۴۰۸، م ۷)

۱- آیات عظام سیستانی، تبریزی، فاضل، مکارم: وضو لازم نیست ولی بهتر آن است که وضو هم بگیرد.

جلوگیری از عادت ماهانه

[۷۴] خوردن قرص برای جلوگیری از عادت ماهانه یا عقب انداختن آن در ایام عمره، چنانچه برای بدن ضرر نداشته باشد اشکال ندارد. (استفتاآت، ج ۱، ص ۴۷۰، س ۱۱۱)

[۷۵] خانمی که برای جلوگیری از عادت ماهانه قرص می‌خورد، و گاهی در ایام عادت لکه‌های زردرنگ می‌بیند که نمی‌داند خون است یا نه، حکم خون ندارد، و اعمال عمره او صحیح است.

و چنانچه بداند این لکه خون است ولی حداقل سه روز به‌طور مستمر و متصل به هم نباشد، حکم استحاضه را دارد و باید به وظیفهٔ مُستحاضه (۱) عمل کند. (استفتاآت، ج ۱، ص ۷۱، س ۱۶۷ و مناسک، س ۷۳۶)

[۷۶] خانمی که به جهت خوردن قرص نظم عادت ماهانه‌اش به هم می‌خورد، به طوری که گاهی در مدت طولانی خون و لکه می‌بیند، اگر طوری است که خون حداقل سه روز استمرار دارد، هرچند بیرون نیاید ولی در داخل آلوده به خون باشد، حکم حیض دارد و اگر کمتر از سه روز ادامه دارد، یا به‌طور مستمر نیست؛ یعنی گاهی آلودگی وجود دارد و گاهی وجود ندارد باید به وظایف مستحاضه عمل کند. (۲) (س ۷۲۰)

۱- وظیفهٔ مستحاضه در صفحهٔ بعد خواهد آمد.

۲- آیهٔ الله صافی: در صورتی که سه روز اول، پشت سر هم نباشد، مثل آنکه دو روز خون ببیند و یک روز پاک شود و دوباره یک روز خون ببیند، بنا بر احتیاط واجب در روزهایی که خون می‌بیند باید جمع کند میان کارهای مستحاضه و تروک حائض و در روزهایی که خون می‌بیند، هم کارهایی که بر حائض حرام است ترک کند و هم عبادت‌های خود را بجا آورد.

ص: ۵۳

وظیفه مُستحاضه نسبت به طواف و نماز**اشاره**

[۷۷] یکی دیگر از خونهایی که گاهی اوقات، زنها از خود می‌بینند، «استحاضه» است، و به خانمی که خونریزی استحاضه دارد «مُستحاضه» می‌گویند. (توضیح المسائل، ص ۵۰)

[۷۸] خون استحاضه، معمولاً زرد رنگ و سرد است و بدون فشار بیرون می‌آید و غلیظ نیست ولی ممکن است گاهی پررنگ و گرم و غلیظ باشد و با فشار بیرون آید.
(توضیح المسائل، م ۳۹۲)

[۷۹] خونریزی استحاضه از نظر مدّت، حدّ ندارد و ممکن است یک لحظه باشد و امکان دارد از ده روز هم بگذرد، و بانوان در سن یائسگی هم ممکن است، خونریزی استحاضه داشته باشند. (تحریر الوسيله، ج ۱، ص ۵۶، فصل فی الاستحاضه)

اقسام استحاضه**اشاره**

[۸۰] خون استحاضه بر اساس کمی و زیادی آن به سه دسته

ص: ۵۴

قلیله، متوسطه و کثیره، (۱) تقسیم می‌شود و بر اساس همین تقسیم وظیفه زن نیز متفاوت است.

مستحاضه قلیله

[۸۱] اگر جریان خون، تنها یک طرف پنبه‌ای را که برای تشخیص مقدار خون گذاشته است آلوده کرده و به درون آن نفوذ کرده باشد، ولی از طرف دیگر ظاهر نشده، قلیله است (۲) و باید برای طواف، یا نماز، یا سایر عبادتهایی که نیاز به طهارت دارد، بدن را تطهیر کرده (۳) و بنابر احتیاط واجب پنبه را عوض کند و وضو بگیرد. (۴) بنابراین استحاضه قلیله، غسل ندارد. (توضیح المسائل، م ۳۹۳ و ۳۹۴)

۱- آیه الله مکارم: استحاضه فقط دو قسم است: قلیله و کثیره.

۲- آیات عظام صافی، تبریزی، بهجت، سیستانی: خون فقط روی پنبه را آلوده کند و در آن فرو نرود.

آیه الله مکارم: ولی از طرف دیگر خارج نشود، خواه خون در پنبه فرو رود یا نه.

۳- آیه الله سیستانی: بنابر احتیاط مستحب، پنبه را آب بکشد یا عوض کند.

آیه الله صافی: باید پنبه را عوض کند.

۴- آیه الله مکارم: باید زن برای هر نماز یک وضو بگیرد بنابر احتیاط واجب و واجب است از سرایت خون به سایر اعضا جلوگیری کند، اما عوض کردن پنبه و دستمال واجب نیست هر چند احتیاط است.

مستحاضة متوسطة

[۸۲] اگر خونریزی به قدری است که (۱) به درون پنبه نفوذ کرده و از طرف دیگر آن ظاهر شده ولی لباس یا پارچه روی پنبه را آلوده نکرده باشد، استحاضة متوسطه است و زن باید برای نماز، افزون بر وظایفی که برای قلیله گفته شد، (۲) برای نمازی که قبل از آن،

۱- آیات عظام تبریزی، صافی، سیستانی: خون در پنبه فرو رود گرچه در یک گوشه آن باشد ولی از پنبه به دستمالی که معمولاً زن‌ها برای جلوگیری از خون می‌بندند نرسد.

آیة الله بهجت: خون در پنبه فرو رود ولی از طرف دیگر نگذرد.

۲- آیة الله صافی، آیة الله تبریزی: در استحاضة متوسطه باید برای نماز صبح غسل کند و تا صبح دیگر برای هر نماز کارهای استحاضة قلیله را انجام دهد.

آیة الله سیستانی: در استحاضة متوسطه باید بنا بر احتیاط لازم، زن برای نمازهای خود روزانه یک غسل نماید و نیز باید کارهای استحاضة قلیله را انجام دهد.

آیة الله بهجت: در استحاضة متوسطه باید زن برای نماز صبح غسل کند و تا صبح دیگر برای نمازهای خود بنا بر احتیاط واجب پنبه را اگر خونی شده عوض کند یا آب بکشد و همچنین ظاهر بدن اگر نجس شده است آب بکشد و برای هر نماز وضو بگیرد و این در صورتی است که استحاضة متوسطه پیش از نماز صبح یا در بین آن پیدا شود ولی اگر بعد از نماز صبح تا پیش از نماز ظهر یا بین آن حاصل شود باید برای نماز ظهر غسل کند و به همین ترتیب پیش از هر نماز یا بین هر نمازی که استحاضة متوسطه شده باید برای آن غسل کند.

آیة الله فاضل: اگر پیش از نماز یا در بین نماز خون استحاضة متوسطه ببیند باید برای آن نماز غسل کند ولی در استحاضة متوسطه اگر قبل از نماز صبح غسل نماید تا صبح روز دیگر برای هر نماز کارهای استحاضة قلیله انجام دهد.

ص: ۵۶

یا درین آن، مستحاضه شده است غسل کند و تا زمانی که خونریزی مستحاضه متوسطه ادامه دارد هر روز قبل از نماز صبح غسل کند. بنابر این، در استحاضه متوسطه در هر شبانه روز یک غسل کافی است، البته پس از قطع خونریزی نیز باید غسل کند. (توضیح المسائل، م ۳۹۳ و ۳۹۵)

[۸۳] مستحاضه قلیله، برای انجام طواف واجب، باید همان وظایفی را که برای نماز گفته شد انجام دهد. (مناسک، س ۷۲۷)
[۸۴] مستحاضه قلیله، می تواند طواف مستحبی انجام دهد، و عمل کردن به دستوری که برای طواف واجب گفته شد، لازم نیست. (م ۵۴۷)

مستحاضه كثیره

[۸۵] اگر خونریزی به قدری است (۱) که به پنبه نفوذ کرده و از طرف دیگر آن ظاهر شده و لباس یا پارچه روی پنبه را آلوده کرده، استحاضه کثیره است (۲) و زن باید برای هر نماز علاوه بر وظایفی

-
- ۱- آیه الله مکارم: خون در پنبه فرو رود و از آن بگذرد و جاری شود.
۲- آیه الله مکارم: در استحاضه کثیره واجب است سه غسل انجام دهد؛- یک غسل برای نماز صبح و دیگر برای نماز ظهر و عصر و سوم برای مغرب و عشا و باید میان این نمازها فاصله نیندازد.

ص: ۵۷

که برای قلیله گفته شد، (۱) دستمال را عوض کند یا آب بکشد و غسلی هم انجام دهد ولی اگر نماز ظهر و عصر را با هم بخواند و فاصله نیندازد، یک غسل برای هر دو کافی است و همچنین برای نماز مغرب و عشا. (۲) (توضیح المسائل، م ۳۹۶)

[۸۶] مستحاضه کثیره باید تمام وظایفی را که برای نماز یومیه لازم است، برای طواف واجب و نماز آن نیز جداگانه انجام دهد و بنابر احتیاط واجب به وظایفی که برای نمازهای یومیه انجام داده اکتفا نکند، ولی اگر از وقت غسل برای طواف تا آخر نماز طواف خون قطع باشد، غسل دیگری برای نماز

۱- آیه الله سیستانی و آیه الله تبریزی: بنابر احتیاط واجب.

۲- آیه الله سیستانی: اینها همه در صورتی است که خون پی در پی از پنبه به دستمال برسد، اما چنانچه رسیدن خون از پنبه به دستمال با قدری فاصله باشد که زن بتواند در آن فاصله یک نماز یا بیشتر بخواند احتیاط لازم آن است که هر گاه خون از پنبه به دستمال برسد، پنبه و دستمال را عوض کرده و یا آب بکشد و غسل نماید، بنابر این اگر زن غسل کرد و نماز ظهر را مثلاً خواند ولی قبل از نماز عصر یا در میان آن خون دوباره از پنبه به دستمال رسید باید برای نماز عصر نیز غسل نماید ولی چنانچه فاصله به مقداری باشد که زن بتواند در آن میان دو نماز یا بیشتر بخواند مثل اینکه بتواند نماز مغرب و عشا را نیز قبل از آنکه خون دوباره به دستمال برسد بخواند ظاهر آن است که برای آن نمازها لازم نیست غسل دیگری بکند.

ص: ۵۸

طواف لازم نیست. (۱) (مناسک، س ۷۲۵ و ۷۲۷)

۱- آیه‌الله صافی: اگر بعد از غسل برای نماز یومیه خون نبیند، تجدید غسل لازم نیست و اگر خون ببیند برای هر کدام از طواف و نماز طواف، یک غسل احتیاطاً بجا آورد و اگر فاصله بین غسل و طواف زیاد می‌شود مثل اینکه در نزدیک مسجد الحرام نتواند غسل کند احتیاطاً در موقع ورود به مسجد الحرام تیمم بدل از غسل هم بنماید.

آیه‌الله بهجت: زنی که در حال استحاضه است به همان دستوری که برای نماز خود طهارت می‌گیرد برای طواف نیز همان طهارت کافیه است.

آیه‌الله تبریزی: بنا بر احتیاط برای طواف و نماز آن یک غسل کند و برای هر یک از آن دو یک وضو بگیرد.

آیه‌الله مکارم: مستحاضه کثیره هنگامی که غسلهای نماز خود را به موقع بجا آورد غسل دیگری برای طواف بر او واجب نیست، تنها وضو بگیرد بنا بر احتیاط.

آیه‌الله سیستانی: اگر خون ادامه داشته باشد و قطع نشود یک غسل کافی است، اگرچه احتیاط مستحب برای هر کدام یک غسل است و اگر چنین نباشد و به طوری باشد که بتواند پس از طواف با غسلی دیگر نماز را انجام دهد در حالی که خون بیرون نزده باشد در این صورت اگر پس از غسل و انجام طواف خون بیرون نیامده بود می‌تواند با همان غسل نماز را بخواند و اگر بیرون آمده بود به احتیاط واجب برای نماز دوباره غسل کند.

آیه‌الله فاضل: احتیاط واجب آن است که مستحاضه کثیره و متوسطه علاوه بر غسلهایی که برای نمازهای یومیه انجام می‌دهد یک غسل برای طواف و نماز آن انجام دهد و اگر کاری که وضو را باطل می‌کند از او سر زده باشد، وضو هم بگیرد.

ص: ۵۹

[۸۷] مستحاضه متوسطة و كثيره می‌توانند طواف مستحبی انجام دهند و عمل کردن به وظایفی که برای طواف واجب گفته شد لازم نیست، ولی برای وارد شدن به مسجد الحرام، احتیاط مستحب است غسل کنند. (العروة الوثقی، ج ۱، ص ۲۵۳، م ۱۷ و ۱۸، تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۵۷، م ۸، مناسک، س ۷۲۵ و ۷۲۷)

[۸۸] مستحاضه متوسطة و كثيره باید پس از قطع خونریزی غسل کنند. (۱) (توضیح المسائل، م ۴۱۸)

طهارت بدن و لباس

[طواف با لباس نجس]

[۸۹] بدن و لباس طواف کننده باید پاک باشد، و بنا بر احتیاط واجب (۲) لباس‌های کوچک او؛ مانند جوراب و دستکش و دستمال نیز پاک باشد. (م ۵۶۲)

□

- ۱- آیه الله سیستانی: مستحاضه كثيره وقتی که به کلی از خون پاک شد، اگر بداند از وقتی که برای نماز پیش مشغول غسل شده دیگر خون نیامده، لازم نیست دوباره غسل نماید و در غیر این صورت باید غسل نماید هر چند کلیت این حکم بنا بر احتیاط است و اما در مستحاضه متوسطة لازم نیست برای آنکه از خون به کلی پاک شده غسل نماید.
- ۲- آیه الله فاضل: باید لباس‌های کوچک نیز پاک باشد. ولی در انگشتر و مانند آن که لباس گفته نمی‌شود طهارت شرط نیست. آیات عظام خامنه‌ای، تبریزی، بهجت، مکارم: در چیزهایی مانند جوراب و دستمال و انگشتر، طهارت شرط نیست.

ص: ۶۰

- [۹۰] هرچند در نماز، آلودگی بدن یا لباس به خون، که مقدار آن از «دِرْهَم» (۱) کمتر باشد، بی‌اشکال است ولی بنا بر احتیاط واجب، (۲) بدن و لباس طواف‌کننده، همین مقدار هم نباید آلوده باشد. (م ۵۶۲)
- [۹۱] اگر جایی از بدن زخم باشد چنانچه تطهیر آن مشقت داشته باشد، تطهیر آن لازم نیست، (۳) ولی بنا بر احتیاط واجب تا اندازه‌ای که می‌شود، باید تطهیر نماید و لباس را عوض کند. (م ۵۶۳ و ۵۶۴)
- [۹۲] اگر بتواند طواف را تأخیر بیندازد تا بدون مشقت، بدن را تطهیر کند، بنا بر احتیاط واجب، باید تأخیر بیندازد. به شرط آنکه وقت تنگ نشود. (م ۵۶۵)
- [۹۳] اگر شک داشته باشد که لباسش یا بدنش نجس است،

- ۱- یک درهم، تقریباً به اندازه یک سکه دو ریالی قدیم یا صدریالی جدید یا یک بند انگشت است.
- ۲- آیه الله مکارم: به این مقدار هم نباید، بدن و لباس طواف‌کننده، نجس باشد.
- آیه الله خامنه‌ای: خون کمتر از درهم که در نماز بی‌اشکال است، در طواف نیز مانعی ندارد.
- ۳- آیه الله صافی: و احتیاط آن است که با همان حال، خودش طواف کند و نایب هم بگیرد تا برای او طواف نماید.
- آیه الله تبریزی: اگر تطهیر آن برای او حرجی نباشد، احتیاط واجب این است که آن را تطهیر نماید.

ص: ۶۱

می‌تواند با آن حال طواف کند و صحیح است. ولی اگر بداند قبلاً نجس بوده و شک دارد که تطهیر کرده یا نه، نمی‌تواند با آن حال طواف کند. (م ۵۶۷)

[۹۴] اگر بعد از طواف متوجه شود که لباسش نجس بوده، طواف صحیح است. (م ۵۶۶)

[۹۵] اگر در بین طواف، بدن یا لباسش نجس شود؛ مثلاً بر اثر ازدحام جمعیت پایش زخم شود، طواف را رها کند، بدن یا لباس نجس شده را تطهیر نماید و طواف را از همانجا تکمیل کند و صحیح است. (۱) (م ۵۶۸)

□

۱- آیه‌الله صافی: اگر در بین طواف لباس یا بدنش نجس شود یا بفهمد که از پیش نجس بوده و بدون رها کردن طواف شستن آن ممکن نباشد، طواف را رها نماید، و اگر چهار دور طواف کرده بعد از تطهیر بدن یا لباس بقیه طواف را تمام کند، و اگر به سه دور و نیم نرسیده طواف او باطل است و باید بعد از تطهیر از سر بگیرد و اگر از سه دور و نیم گذشته و چهار دور را تمام نکرده احتیاط آن است که بعد از تطهیر از همانجا که رها کرده طواف را تمام کند و نماز طواف را بخواند و دوباره طواف و نماز آن را بجا آورد.

آیه‌الله مکارم: خواه قبل از تکمیل شوط چهارم باشد یا بعد از آن.

آیه‌الله تبریزی: هرگاه نجس بودن بدن یا لباس خود را نمی‌دانسته و در اثنای طواف دانست یا آنکه پیش از فراغت از طواف، بدن یا لباسش نجس شد، اگر جامه پاک داشته باشد همان جا جامه نجس را کنده و با جامه پاک طواف خود را تمام نماید، و چنانچه جامه پاک همراه نداشته باشد. و اگر این حادثه بعد از تمام شدن شوط چهارم بوده، طواف را قطع نموده و پس از ازاله نجاست از بدن یا لباس، باقیمانده طواف را بجا آورد. و چنانچه علم به نجاست یا حدوثش پیش از تمام شدن شوط چهارم باشد، باز هم طواف را قطع و نجاست را زایل نموده و بنابر احتیاط یک طواف کامل به قصد اعم از تمام یا اتمام بجا آورد.

آیه‌الله خامنه‌ای: اگر بدون رها کردن طواف، تطهیر ممکن نباشد باید دست از طواف بردارد و جامه یا بدن را تطهیر کند و فوراً برگردد و طواف را از همانجا ادامه دهد و طواف او صحیح است.

ص: ۶۲

[۹۶] اگر در بین طواف نجاستی به بدن یا لباس خود ببیند و احتمال بدهد که در این حال نجس شده (یعنی از ابتدای طواف نجس نبوده) حکم مسأله قبل را دارد. (۱) (م ۵۶۹)

[۹۷] اگر فراموش کند، بدن یا لباسش نجس است و با همان حال طواف کند و در بین طواف یا پس از اتمام آن یادش بیاید، بنا بر احتیاط واجب (۲) باید طواف را دوباره انجام دهد. (م ۵۷۱)

لباس طواف کننده

[۹۸] بنا بر احتیاط واجب بانوان باید در طواف، تمام بدن را

۱- به حواشی مسأله قبل مراجعه شود.

۲- آیات عظام تبریزی، مکارم، سیستانی، فاضل: طوافش صحیح است و لازم نیست دوباره انجام دهد.

آیه‌الله بهجت: اگر بعد از طواف یادش بیاید طواف صحیح است و اگر در بین طواف یادش بیاید، تطهیر می‌کند و طواف را تمام می‌کند.

ص: ۶۳

پوشانند، بجز صورت، به مقداری که در وضو شسته می‌شود و دست‌ها تا مچ، بنابراین، فرق پوشش بدن در نماز با طواف در این است که چنانچه نامحرمی نبیند، می‌تواند پاها را در نماز نپوشاند ولی در طواف پوشاندن پاها نیز مانند سایر قسمت‌های بدن لازم است. (مناسک، پنجم از شرایط طواف و س ۷۵۴)

[۹۹] لباس طواف کننده، علاوه بر طهارت باید مباح باشد (۱) و بنابر احتیاط واجب سایر شرایط لباس نماز گزار (۲) را داشته باشد. (مناسک، پنجم از شرایط طواف)

[۱۰۰] اگر با پول خمس نداده لباس تهیه کند و در طواف و نماز، آن را به تن داشته باشد، طواف و نمازش صحیح نیست. (۳) (س) (۶۷۷)

شروع و ختم طواف به حجرالأسود

[۱۰۱] طواف را باید از مقابل گوشه‌ای از کعبه که حَجْرُ الْأَسْوَدِ (۴)

۱- آیات عظام فاضل، سیستانی، بهجت: بنا بر احتیاط واجب.

۲- شرایط لباس نماز گزار در مسأله ۳۹ گذشت.

۳- آیات عظام: سیستانی، تبریزی، صافی، بهجت: اگر همان طور که متعارف است به ذمه خریداری کرده باشد [یعنی لباس را که خریده قیمت آن را به فروشنده بدهکار شده و با آن پول بدهی خود را می‌پردازد] کفایت می‌کند.

۴- سنگی است بیضی‌شکل و سیاه‌رنگ در گوشه شرقی دیوار کعبه، با ارتفاع ۱/۵ متر از سطح مسجد نصب شده است.

ص: ۶۴

در آن است آغاز کند و در همان جا به پایان ببرد. (۱) (مناسک، ص ۲۳۰)

[۱۰۲] طواف کننده می‌تواند، قبل از رسیدن به مقابل حجرالأسود نیت کند که ابتدای طوافش از مقابل حجرالأسود باشد. (مناسک، شرط چهارم طواف، ص ۲۳۳)

[۱۰۳] در طواف، باید همان طوری که همه مسلمانان طواف می‌کنند، از مقابل حجرالاسود، بدون دقت‌های اهل وسوسه طواف را شروع کند و در هر دور لازم نیست مقابل حجرالاسود توقف کند. (م ۵۷۸)

[۱۰۴] گاهی دیده می‌شود که اشخاص نا آگاه در هر دور از طواف، مقابل حجرالاسود می‌ایستند و عقب و جلو می‌روند تا مطمئن شوند، مقابل حجرالاسود رسیده‌اند، این کار اشکال دارد و گاهی حرام است. (م ۵۷۹)

رعایت مولات

[۱۰۵] احتیاط واجب آن است که در طواف، مولات بین دورها و اجزای آن مراعات شود؛ (۲) یعنی به قدری بین آنها فاصله بیندازد

۱- هم‌اکنون مقابل حجرالاسود از کنار کعبه تا آخر صحن مسجدالحرام، خط سیاهی کشیده شده است که افراد می‌توانند هنگام رسیدن به همان خط، طواف را آغاز و به همان جا ختم کنند.

۲- آیه‌الله سیستانی، آیه‌الله تبریزی، مراعات مولات لازم است.

آیه‌الله بهجت: مراعات مولات لازم است، مگر در صورت پیش آمدن عذری، پس از شوط چهارم.

آیه‌الله مکارم: در طواف واجب مولات لازم است و در مستحب شرط نیست.

آیه‌الله خامنه‌ای: رعایت مولات بنا بر احتیاط واجب لازم است مگر در مورد قطع طواف پس از گذشتن از نیمه، به خاطر نماز و امثال آن.

ص: ۶۵

که از صورت یک طواف خارج شود. (م ۵۷۴)

در طرف چپ بودن کعبه

[۱۰۶] طواف کننده باید طوری به دور کعبه بگردد که خانه کعبه در حال طواف در طرف چپ او باشد؛ یعنی همانگونه که همه مسلمانان طواف می کنند، بنابراین اگر در حال طواف رو به کعبه باشد، یا عقب عقب برود، صحیح نیست. (م، ص ۲۳۲)

[۱۰۷] در مقابل گوشه های کعبه، هنگام دور زدن، در طرفی که حجر اسماعیل قرار دارد، اگر در حالی که به طور متعارف دور می زند، شانه چپ از طرف کعبه منحرف شود، اشکال ندارد. (۱) (م ۵۸۰ و ۵۸۱)

□

۱- آیه الله تبریزی: خانه خدا در تمام حالت های طواف باید در طرف چپ باشد، پس اگر مقداری این چنین نبود، آن مقدار، از طواف شمرده نمی شود.

آیه الله مکارم: بهتر است به جای این گونه کارهای غیرمتعارف؛ مانند همه مسلمین طواف کند و حضور قلب داشته باشد و با خداوند راز و نیاز کند.

ص: ۶۶

[۱۰۸] اگر به سبب زیادی جمعیت و مزاحمت طواف کنندگان مقداری از دور زدن، خلاف متعارف شد؛ مثلاً رو به کعبه حرکت کرد، یا پشتش به طرف کعبه واقع شد، یا عقب عقب طواف کرد، باید آن مقدار را جبران کند و از سر بگیرد. (۱) (م ۵۸۴)

وارد نشدن در حَجْر اسماعیل علیه السلام

[۱۰۹] حَجْر اسماعیل، فضایی است بین کعبه و دیواری نیمدایره، که از زاویه شمالی تا زاویه غربی کعبه امتداد دارد، و طواف کننده باید به دور آن نیز بگردد؛ یعنی در حال طواف، داخل حَجْر نرود. (مناسک، ص ۲۳۳)

[۱۱۰] اگر طواف کننده، دور حَجْر اسماعیل نگردد و از داخل آن طواف کند، طوافش باطل است، و باید دوباره طواف کند. (م ۵۸۷)

[۱۱۱] اگر در بعضی از دورها، داخل حَجْر طواف کرد، احتیاط واجب آن است که آن دور را از سر بگیرد (۲) و احتیاط مستحب است طواف را نیز اعاده کند. (م ۵۹۰)

□
۱- آیه‌الله سیستانی: اگر بر اثر ازدحام جمعیت نتواند برگردد، و آن مقدار را جبران کند، می‌تواند بدون قصد طواف برود و از همانجا شوط را کاملاً اعاده کند.

□
۲- آیات عظام صافی، فاضل، تبریزی، سیستانی، بهجت، مکارم: باید آن دور را دوباره انجام دهد. آیه‌الله صافی و احتیاط آن است که تمام طواف را نیز دوباره انجام دهد.

ص: ۶۷

رعایت فاصله با کعبه

[۱۱۲] طواف کننده، در تمام اطراف کعبه باید در محدوده فاصله بین کعبه و مقام ابراهیم علیه السلام که حدود ۱۳ متر (۵/۲۶ ذراع) می‌باشد، طواف کند (۱) بنابراین، در طرف حجر اسماعیل علیه السلام این فاصله کم می‌شود و حدود ۶/۵ ذراع باقی می‌ماند. (۲)

(مناسک، ص ۲۳۴ و م ۵۹۲ و ۵۹۵)

[۱۱۳] اگر انسان بر اثر بیماری یا پیری، یا زیادی جمعیت

۱- آیات عظام خامنه‌ای، مکارم، صافی، سیستانی: مراعات این فاصله واجب نیست و طواف خارج این محدوده نیز صحیح است، هر چند بهتر است در همین محدوده طواف کند. آیه‌الله صافی: اضافه کرده‌اند: تا جایی که جمعیت طواف کننده متصل به یکدیگر مشغول طوافند، صحیح است.

آیه‌الله بهجت: برای کسانی که نتوانند در این محدوده طواف کنند یا مشقت داشته باشد، در فاصله بیشتر نیز صحیح است. آیه‌الله تبریزی: در صورت امکان، بنا بر احتیاط طواف باید در همین محدوده باشد ولی در موارد ازدحام جمعیت، طواف در خارج این محدوده هم کافی است.

آیه‌الله فاضل: چنانچه ضرورت عرفی اقتضا کند، طواف در خارج از این محدوده با رعایت الأقرب فالأقرب صحیح است.

۲- آیه‌الله فاضل: در طرف حجر اسماعیل فاصله از دیوار حجر حساب می‌شود و فاصله در آن طرف نیز کم نمی‌شود ولی احتیاط مستحب است که در آن طرف در محدوده ۶/۵ ذراع طواف کند.

ص: ۶۸

نتواند در این محدوده طواف کند، طواف در خارج این حدّ اشکال ندارد، ولی هرچه بتواند نزدیکتر به کعبه طواف کند، باید چنین کند. (م ۶۳۸)

بیرون بودن از کعبه

[۱۱۴] امروزه در حال طواف، وارد شدن به کعبه برای مردم ممکن نیست، ولی در کنار دیوار کعبه یک برآمدگی (۱) وجود دارد، که فضای بالای آن جزو کعبه حساب می‌شود، یعنی مساحت کعبه از لبه آن پیش‌آمدگی است، نه از دیوار، لذا اگر کسی در حال طواف روی آن راه برود، باطل است. (۲) (م ۵۹۷ و ۵۹۸)

[۱۱۵] دست گذاشتن به دیوار کعبه، در حال طواف، جایز است و به طواف ضرر نمی‌رساند، گرچه احتیاط مستحب است در طرفی که پیش‌آمدگی وجود دارد دست به دیوار کعبه نگذارد. (۳) (م ۵۹۹)

[۱۱۶] در حال طواف، دست گذاشتن روی دیوار حجر اسماعیل علیه السلام اشکال ندارد (۴) و به طواف ضرر نمی‌رساند، هرچند احتیاط مستحب ترک آن است. (م ۶۰۰)

۱- این برآمدگی را «شاذروان» می‌گویند.

۲- آیه‌الله تبریزی: و احتیاط این است که آن مقدار را تدارک کند و طواف خود را تمام، سپس طواف را اعاده نماید.

۳- آیات عظام صافی، فاضل، بهجت: بنا بر احتیاط واجب در طرفی که پیش‌آمدگی وجود دارد جایز نیست و باید همان قسمتی که در حال طواف دست به کعبه گذاشته، دوباره انجام دهد.

۴- آیه‌الله بهجت، آیه‌الله فاضل: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست و باید همان قسمت را دوباره انجام دهد.

ص: ۷۰

هفت دور طواف کردن**[طواف خانه خدا باید هفت دور باشد]**

[۱۱۷] طواف خانه خدا باید هفت دور باشد، نه کمتر و نه بیشتر.

(هفتم از شرایط طواف)

[۱۱۸] اگر کسی طواف را از روی عمد و با توجه، کمتر یا بیشتر از هفت دور بجا آورد باطل است. (۱) (م ۶۰۱)

[۱۱۹] اگر کسی، طواف را از روی جهل یا اشتباه و غفلت، کمتر یا بیشتر از هفت دور بجا آورد، بنا بر احتیاط واجب، باطل است. (۲)

(م ۶۰۱)

[۱۲۰] اگر بعد از طواف واجب، که هفت دور است به خیال آنکه یک دور نیز مستحبی جداگانه است، هشت دور بجا آورد،

طوافش صحیح است. (م ۶۰۵)

قطع طواف

[۱۲۱] رها کردن طواف واجب بدون عذر مکروه است، (۳) بلکه

□

۱- آیه الله تبریزی: بنا بر احتیاط، طوافش باطل است.

۲- آیات عظام تبریزی، سیستانی، فاضل، بهجت: اگر به هفت دور تمام کند، اعاده طواف لازم نیست.

۳- آیه الله صافی: قطع طواف واجب بدون عذر جایز نیست.

آیه الله مکارم، آیه الله بهجت: بنا بر احتیاط واجب قطع نکند.

آیه الله سیستانی: قطع طواف جایز است، مطلقاً.

ص: ۷۱

احتیاط مستحب آن است که رها نکند. (م ۶۱۵)

[۱۲۲] رها کردن طواف مستحبی اشکال ندارد. (م ۶۱۵)

[۱۲۳] کسی که طواف واجب را بدون عذر قطع کند، اگر:

* هنوز موالات از بین نرفته است- اگر برگردد و طواف را تمام کند، صحیح است.

* موالات از بین رفته است:

۱- قبل از تکمیل دور چهارم (۱) قطع کرده است-- باطل است.

۲- پس از تکمیل دور چهارم قطع کرده است-- بنا بر احتیاط واجب باید طواف را تمام کند و دوباره انجام دهد. (۲)

(م ۶۱۶ و ۶۱۷)

[۱۲۴] برای رسیدن به نماز جماعت یا رسیدن به وقت فضیلت نماز واجب، مستحب است طواف را قطع کند و از هر جا قطع کرد از

همانجا بعد از نماز ادامه دهد، (۳) و صحیح است، هر

□

۱- آیه الله تبریزی: قبل از نصف طواف ۳/۵ دور در این فرض و فرض بعدی.

آیه الله بهجت: هر چند پس از شوط چهارم قطع کرده باشد، باید طواف را دوباره انجام دهد.

۲- آیه الله مکارم: تمام کردن آن طواف لازم نیست، بلکه باید دوباره انجام دهد.

آیه الله فاضل: احتیاط مستحب است.

۳- آیه الله بهجت: اگر موالات بهم نخورده باشد و اگر بهم بخورد و قبل از تکمیل دور چهارم آن را رها کرده باشد، احتیاط آن

است که طواف را کامل کند و دوباره از سر بگیرد.

ص: ۷۲

چند احتیاط مستحب است به دستوری که در مسأله قبل گفته شد عمل کند. (م ۶۲۱)

نشستن و استراحت کردن در حال طواف

[۱۲۵] نشستن و استراحت کردن در بین طواف، به دو شرط اشکال ندارد:

* زیاد طول ندهد که مولات طواف بهم بخورد.

* از همانجا که طواف را رها کرده و نشسته یا استراحت کرده ادامه دهد و تمام کند. (م ۶۳۶)

[۱۲۶] اگر در بین طواف، برای رفع خستگی و استراحت بنشیند یا دراز بکشد و آنقدر طول دهد که مولات بهم بخورد. (۱) احتیاط آن است که پس از اتمام (۲) آن طواف، دوباره انجام دهد. (همان)

شکایات طواف

زائران محترم سعی کنند، در حال طواف از هر کاری که سبب

۱- آیه‌الله سیستانی، آیه‌الله تبریزی: در این صورت، طوافش باطل است و باید از نو شروع کند.

۲- آیه‌الله مکارم: اتمام آن طواف لازم نیست.

آیه‌الله خامنه‌ای: ولی اگر بعد از نصف دور چهارم باشد اتمام همان طواف کافی است.

ص: ۷۳

حواس پرتی و شک و وسوسه است پرهیزند و تعداد دورهای طواف را نگه دارند، چون اگر در تعداد دورهای طواف شک کنند در اکثر موارد طواف باطل است و باید طواف را دوباره انجام دهند.

[۱۲۷] اگر در حال طواف، شک بین تعداد دورهای طواف پیش آید که عدد هفت در کار نباشد؛ مثلاً شک کند دور پنجم است یا ششم، چهارم است یا پنجم، سوم است یا چهارم، طواف باطل است. (م ۶۲۶)

[۱۲۸] اگر شک بین هفت و کمتر از آن پیش آید؛ مثلاً شک بین ششم و هفتم یا پنجم و هفتم، طواف باطل است. (۱) (م ۶۲۶)

[۱۲۹] اگر شک بین هفت و بیشتر از آن پیش آید، مثلاً شک بین هفتم و هشتم، اگر در وسط دور باشد، طواف باطل است (۲) ولی اگر به حجرالاسود رسیده باشد؛ یعنی دور را به پایان برده و شک کند طوافش هفت دور بود یا هشت دور، طواف صحیح است. (م ۶۲۴ و ۶۲۵)

۱- آیه الله مکارم: بنا بر احتیاط واجب، طوافش باطل است.

۲- آیه الله بهجت: بنا بر احتیاط، طوافش باطل است.

آیه الله فاضل، آیه الله مکارم: آن دور را تمام کند و طوافش صحیح است.

آیه الله تبریزی، آیه الله سیستانی: طوافش باطل است و احتیاطاً به قصد رجاء، آن دور را به پایان ببرد و طواف را اعاده کند.

آیه الله صافی: لیکن احتیاط آن است که نماز طواف را بخواند و طواف و نمازش را دوباره انجام دهد.

ص: ۷۴

[۱۳۰] در این موارد نیز به شك اعتنا نمی‌شود:

- * بعد از اتمام طواف و انصراف از آن؛ مثلاً پس از شروع نماز طواف شك کند که هفت دور بجا آورده یا بیشتر.
- * بعد از اتمام طواف و انصراف از آن، شك کند که هفت دور بجا آورده یا کمتر (۱) ولی در این مورد احتیاط مستحب است که طواف را دوباره انجام دهد.
- * پس از اتمام تمام یا جزئی از آن شك کند صحیح بجا آورده یا نه، مثلاً شك می‌کند جمعیت او را هل دادند یا نه، یا شانه‌چپش از کعبه منحرف شد یا نه.
- * کسی که در طواف زیاد شك می‌کند (کثیرالشک) به شك خود اعتنا نکند (۲) ولی احتیاط مستحب است کسی را وادار کند که تعداد دورها را بشمارد. (م ۶۲۲ و ۶۲۳ و ۶۲۸)
- [۱۳۱] گمان در عدد دورها حکم شك را دارد؛ (۳) یعنی اگر مثلاً گمان کند دور ششم طواف است ولی نمی‌داند پنجم است

□

- ۱- آیه‌الله تبریزی: در این صورت طواف باطل است، مگر این که پس از وارد شدن در نماز طواف شك کند، که در این صورت به شك خود اعتنا نمی‌کند. □
- آیه‌الله سیستانی: اگر در عدد شوطها یا در صحت آنها بعد از تمام شدن طواف یا بعد از تجاوز از محل شك کند، نباید به شك خود اعتنانماید؛ مثلاً پس از به هم خوردن موالات یا بعد از وارد شدن در نماز طواف شك کند.
- ۲- آیه‌الله مکارم: و بنا بر آنچه به نفع اوست بگذارد.
- ۳- آیه‌الله بهجت: حکم گمان در نماز را دارد.

ص: ۷۵

یا ششم، مانند کسی است که شک بین پنج و شش دارد و طوافش باطل است. (م ۶۲۹)

ترک طواف

[۱۳۲] اگر کسی عمداً طواف را انجام ندهد عمره او باطل است، چه حکم را بداند یا نداند. (۱) (م ۵۳۲)

[۱۳۳] اگر سهواً طواف را ترک کند، (۲) هر وقت باشد، باید انجام دهد، حتی اگر به محل خود برگشته باشد (۳) و اگر نتواند خودش به مکه برگردد و انجام دهد یا مشقت داشته باشد، باید شخص مورد اطمینانی را نایب بگیرد تا برایش طواف کند. (۴) (م ۵۳۵)

[۱۳۴] اگر در بین سعی صفا و مروه یادش بیاید که طواف را بجا نیاورده، باید سعی را رها کند و طواف را بجا آورد و پس از آن

۱- آیه الله بهجت: بنا بر احتیاط باید یک شتر ذبح کند.

آیه الله سیستانی: بنا بر احتیاط، جاهل به حکم باید یک شتر کفاره بدهد.

۲- آیه الله سیستانی: یا آن را به طور صحیح انجام نداده باشد.

۳- آیه الله فاضل: و سعی را نیز بنا بر احتیاط اعاده کند.

آیه الله تبریزی: اگر قبل از گذشتن وقت یادش بیاید باید تا وقت نگذشته، بجا آورد.

۴- آیه الله مکارم: در این مدت چیزی بر او حرام نیست و احتیاط آن است که یک گوسفند قربانی به مکه بفرستد و اگر فرستادن به مکه ممکن نیست، در محل خود ذبح کند.

ص: ۷۶

سعی را دوباره انجام دهد. (۱) (م ۶۳۰)

[۱۳۵] اگر در بین سعی، یادش بیاید که طواف را ناقص بجا آورده؛ مثلاً شش دور طواف کرده است، باید سعی را رها کند و بقیه طواف را بجا آورد. و سپس بقیه سعی را انجام دهد. و احتیاط مستحب (۲) است که اگر مقدار انجام شده طواف یا سعی، کمتر از چهار شوط است، پس از اتمام، دوباره آن را انجام دهد. (م ۶۳۱)

[۱۳۶] اگر پس از انجام سعی، متوجه شود، طواف را بجا نیاورده است، بنا بر احتیاط واجب (۳) باید پس از طواف و نماز طواف، سعی را دوباره انجام دهد.

۱- آیه الله صافی: اگر پس از شوط چهارم سعی متوجه شود، سعی را قطع کند و بعد از انجام طواف، سعی را اتمام و به احتیاط واجب آن را اعاده کند.

۲- آیه الله سیستانی: در صورتی که موالات به هم خورده باشد، احتیاط واجب است اینگونه عمل کند.
آیه الله بهجت: احتیاط آن است که طواف را تمام کند و دوباره انجام دهد.

آیات عظام مکارم، فاضل، تبریزی: این احتیاط ترک نشود آیه الله تبریزی و همچنین نسبت به سعی، ولی اگر سعی فراموش شده یک شوط باشد، اعاده لازم نیست.

۳- آیات عظام فاضل، خامنه‌ای، سیستانی: باید سعی را دوباره انجام دهد. آیه الله سیستانی مگر در صورتی که وقت آن گذشته باشد، مثلاً در وقوف عرفات متوجه شود طواف عمره تمتع را به جا نیاورده است که در این صورت اعاده سعی لازم نیست، گرچه بهتر است.

آیه الله مکارم: این احتیاط در مورد سعی، مستحب است.

ص: ۷۷

احکام طواف

[۱۳۷] نگاه کردن به راست و چپ در حال طواف، حتی برگرداندن صورت به عقب اشکال ندارد، (۱) ولی باید کعبه در سمت چپ او باشد. (م ۶۳۵ و ص ۲۳۲)

[۱۳۸] اگر در طواف خانه خدا؛ مثلاً در چند قدم از طواف اشکالی پیش آمد، مثل این که بر اثر ازدحام جمعیت، بی اختیار برود، همان مقدار را باید از سر بگیرد و اگر از حجرالاسود به قصد طواف شروع کند، اشکال دارد. (۲) (م ۵۸۵، ۶۳۹ و ۶۴۰)

۱- آیه‌الله سیستانی: احتیاط واجب آن است که به حدی رو نگرداند که بتواند مقداری از پشت سر را نگاه کند.

آیه‌الله بهجت: نظر ایشان نسبت به نگاه کردن به عقب در حال طواف، به دست نیامد.

۲- آیه‌الله خامنه‌ای، آیه‌الله مکارم: از اول نیت می‌کند که خود را در وسط جمعیت قرار دهد و طواف کند هر چند او را ببرند، بنابراین اعاده لازم نیست.

آیه‌الله بهجت: اگر بتواند برگردد و از همانجا طوافش را ادامه دهد، باید این کار را بکند و گرنه، بدون نیت دور می‌زند تا به محلی که اشکال پیش آمده برسد تا از همانجا طواف را ادامه دهد.

آیه‌الله فاضل، آیه‌الله سیستانی: اگر نتواند برگردد و جبران کند می‌تواند، بدون قصد طواف تا حجرالاسود برود و آن دور را از سر بگیرد.

آیه‌الله تبریزی: صرف بردن جمعیت، موجب بطلان طواف نمی‌شود، مادامی که سایر شرایط موجود باشد.

ص: ۷۸

[۱۳۹] انسان در طواف، می‌تواند، آهسته یا تند برود یا بدود و می‌تواند پیاده یا سواره؛ مثلاً با ویلچر، (به شرطی که ویلچر را خودش براند) طواف کند، ولی بهتر است نه تند، نه کند برود و پیاده طواف کند. (م ۵۸۶)

طواف مستحب

[۱۴۰] یکی از اعمال مستحب در مکه معظمه طواف کعبه است. (م ۵۴۷)

[۱۴۱] طواف مستحب با طواف واجب فرقی ندارد ولی در این طواف، طهارت شرط نیست؛ یعنی بدون وضو و با لباس نجس نیز صحیح است و بجا آوردن نماز آن نیز مستحب است.

(م ۵۴۷ و ۷۶۵ و ۷۶۷)

[۱۴۲] اگر در تعداد دورهای طواف مستحب، شک کند، بنا بر کمتر بگذارد و طواف صحیح است. (م ۶۲۷)

[۱۴۳] طواف مستحب را نیز مانند طواف واجب، باید در محدوده مقام ابراهیم و خانه کعبه بجا آورد مگر در مورد ضرورت. (۱)

(مناسک، ص ۲۳۴، پنجم از واجبات طواف وم ۷۷۰)

[۱۴۴] نمی‌توان هر شوط از طواف مستحب را به نیت یک نفر

۱- به حاشیه مسأله ۱۱۲ مراجعه شود.

ص: ۷۹

بجا آورد، ولی می‌توان هفت شوط طواف رابه نیت چند نفر انجام داد. (۱) (م ۷۶۹)

مستحبات طواف

[۱۴۵] مستحب است در حال طواف مشغول دعا و ذکر خدا و تلاوت قرآن باشد. (م ۶۳۴)

در حال طواف مستحب است بگوید:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي يُمَشَى بِهِ عَلَى طَلَلِ الْمَاءِ كُلِّمَا يُمَشَى بِهِ عَلَى جُدَدِ الْأَرْضِ وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي يَهْتَرُ لَهُ عَرُشُكَ، وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي تَهْتَرُ لَهُ أَقْدَامُ مَلَائِكَتِكَ، وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي دَعَاكَ بِهِ مُوسَى مِنْ جَانِبِ الطُّورِ فَاسْتَجَبْتَ لَهُ وَأَلْقَيْتَ عَلَيْهِ مَحَبَّةً مِنْكَ، وَأَسْأَلُكَ بِاسْمِكَ الَّذِي غَفَرْتَ بِهِ لِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ وَمَا تَأَخَّرَ، وَأَتَمَّمْتُ عَلَيْهِ نِعْمَتَكَ»

سپس حاجات خود را بطلبد.

و نیز مستحب است در حال طواف بگوید:

۱- آیه‌الله سیستانی: نیابت در یک شوط نیز صحیح است، ولی در این صورت نباید مجموع هفت شوط را به عنوان یک طواف انجام دهد.

آیه‌الله مکارم: و نیز می‌تواند ثواب هر شوط را به یک نفر اهدا کند.

ص: ۸۰

«اللَّهُمَّ إِنِّي إِلَيْكَ فَتِيرٌ وَإِنِّي خَائِفٌ مُسْتَجِيرٌ، فَلَا تُعَيِّرْ جِسْمِي وَلَا تُبَدِّلْ إِسْمِي».

و صلوات بر محمد و آل محمد بفرستد بخصوص وقتی که به در خانه کعبه می‌رسد، و بخواند این دعا را:

«سَأَلْتُكَ فَتِيرُكَ مَسِيحِيَّتِكَ بِبَابِكَ، فَتَصَيَّرْتَهُ عَلَيَّ بِالْجَنَّةِ، اللَّهُمَّ الْبَيْتُ بَيْتُكَ، وَالْحَرَمُ حَرَمُكَ، وَالْعَبِيدُ عِبِيدُكَ، وَهَذَا مَقَامُ الْعَائِدِ بِكَ، الْمُسْتَجِيرِ بِكَ مِنَ النَّارِ، فَأَعْتَقْنِي وَالِدَيَّ، وَأَهْلِي وَوَلَدِي وَإِخْوَانِي الْمُؤْمِنِينَ مِنَ النَّارِ، يَا جَوَادُ يَا كَرِيمٌ».

و وقتی که به حجر اسماعیل رسید رو به ناودان سر را بلند کند و بگوید:

«اللَّهُمَّ أَذْخِلْنِي الْجَنَّةَ، وَأَجِرْنِي مِنَ النَّارِ بِرَحْمَتِكَ، وَعَافِنِي مِنَ السُّقْمِ وَأَوْسِعْ عَلَيَّ مِنَ الرِّزْقِ الْحَلَالِ، وَادْرَأْ عَنِّي شَرَّ فَسَقَةِ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ وَشَرَّ فَسَقَةِ الْعَرَبِ وَالْعَجَمِ».

و چون از حجر گذشت و به پشت کعبه رسید بگوید:

«يَا ذَا الْمَنِّ وَالطَّلُولِ، يَا ذَا الْجُودِ وَالْكَرَمِ، إِنَّ عَمَلِي ضَعِيفٌ فَضَاعَفَهُ لِي، وَتَقَبَّلُهُ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ».

و چون به رکن یمانی رسید، دست بردارد و بگوید:

ص: ۸۱

«يَا أَللَّهُ يَا وَلِيَّ الْعَافِيَةِ، وَخَالِقَ الْعَافِيَةِ، وَرَازِقَ الْعَافِيَةِ، وَالْمُنْعِمَ بِالْعَافِيَةِ، وَالْمُنَّانُ بِالْعَافِيَةِ، وَالْمُتَفَضِّلُ بِالْعَافِيَةِ عَلَيَّ وَعَلَىٰ جَمِيعِ خَلْقِكَ، يَا رَحْمَنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، وَرَحِيمَهُمَا صَلِّ عَلَىٰ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ، وَارْزُقْنَا الْعَافِيَةَ، وَتَمَامَ الْعَافِيَةِ، وَشُكْرَ الْعَافِيَةِ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ، يَا أَرْحَمَ الرَّاحِمِينَ».

پس سر به جانب کعبه بالا کند و بگوید:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي شَرَّفَكَ وَعَظَّمَكَ، وَالْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي بَعَثَ مُحَمَّدًا نَبِيًّا وَجَعَلَ عَلِيًّا إِمَامًا، اَللَّهُمَّ اهْدِ لِي حِيَابَ خَلْقِكَ وَجَنِّبْهُ شِرَارَ خَلْقِكَ».

و چون میان رکن یمانی و حجرالأسود رسید بگوید:

«رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ».

مکروهات طواف

[۱۴۶] در حال طواف، سخن گفتن - غیر از ذکر و دعا و تلاوت قرآن - مکروه است. (م ۶۳۳)

[۱۴۷] شعر خواندن و خندیدن در حال طواف، مکروه است. (م ۶۳۳)

ص: ۸۲

نماز طواف

اشاره

[۱۴۸] پس از طواف عمره، واجب است دو رکعت نماز به نیت نماز طواف بخواند. (م ۷۷۳)

کیفیت نماز طواف

[۱۴۹] احکام این نماز، مانند نمازهای یومیّه است ولی اذان و اقامه ندارد. و پس از حمد هر سوره‌ای که بخواند می‌تواند بخواند.

اَمَّا مُسْتَجِبٌ اسْتِ دَر رَكَعَتِ اَوَّلِ، پَسِ اَز حَمْدِ، سُوْرَةُ

«قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌ»

و دَر رَكَعَتِ دَوِّمِ، پَسِ اَز حَمْدِ، سُوْرَةُ

«قُلْ يَا اَيُّهَا الْكٰفِرُوْنَ»

رَا بَخُوَانِد. (م ۷۷۵ و ۷۷۶)

زمان نماز طواف

[۱۵۰] بنا بر احتیاط واجب، (۱) باید پس از طواف، نماز طواف را

۱- آیه‌الله تبریزی: بایستی بعد از طواف، نماز را بخواند به طوری که در عرف نگیند بین آنها فاصله افتاده است.
آیه‌الله سیستانی: به این معنی که بین آنها به نظر عرف فاصله‌ای نباشد ولی فاصله به مقدار ده دقیقه برای استراحت یا یافتن جای مناسب و مانند آن اشکال ندارد ولی کاری دیگر مانند نماز قضا، به احتیاط واجب نباید انجام دهد.

ص: ۸۳

زود بجا آورد، به طوری که مردم نگویند، بین آنها فاصله افتاده است. (م ۷۷۷)

مکان نماز طواف

[۱۵۱] بنا بر احتیاط واجب، (۱) نماز طواف واجب را باید پشت مقام ابراهیم (۲) بجا آورد، به طوری که مقام ابراهیم بین او و خانه کعبه واقع شود و بهتر است هر چه می‌تواند نزدیک‌تر بایستد (نه به طوری که مزاحم دیگران باشد) و اگر به واسطه زیادی جمعیت نتواند پشت مقام بخواند، در یکی از دو طرف آن، نزدیک

۱- آیات عظام خامنه‌ای، تبریزی، سیستانی، فاضل: واجب است پشت مقام ابراهیم خوانده شود.

آیه‌الله مکارم: واجب است نماز طواف را در صورت امکان پشت مقام بخواند.

۲- مقام ابراهیم؛ سنگی است که حضرت ابراهیم علیه السلام هنگام بنای کعبه بر آن می‌ایستاد و اثر پای آن حضرت - به معجزه الهی - بر آن مانده است و اکنون در مسجدالحرام در فاصله ۱۳ متری کعبه در محفظه‌ای بلورین با یک ضریح کوچک نگهداری می‌شود.

ص: ۸۴

مقام بجا آورد. (۱) (م ۷۷۸ و ۷۸۰)

[۱۵۲] نماز طواف مستحب را هر جای مسجد الحرام بجا آورد کافی است و مناسب است که در مواقع ازدحام جمعیت، نماز طواف را پشت مقام ابراهیم نخوانند و مزاحم طواف کنندگان نباشند. (م ۷۸۱)

تصحیح نماز

[۱۵۳] بر تمام افراد بالغ و عاقل واجب است که نمازها را به‌طور صحیح یاد بگیرند تا تکلیف الهی را درست انجام دهند؛ بخصوص کسی که قصد عمره یا حج دارد، باید نماز خود را تصحیح کند تا این نماز نیز مانند سایر نمازها به‌طور صحیح خوانده شود. چون گفته‌اند اگر نماز او درست نباشد، عمره و حج او باطل است، (۲)

-
- ۱- آیه‌الله خامنه‌ای: کافی است در هر نقطه‌ای که بگویند پشت مقام است، گرچه از مقام دور باشد نماز را بخواند.
- آیه‌الله بهجت: در صورتی که نتواند پشت مقام بجا آورد و فاصله خیلی زیاد باشد، در یکی از دو طرف آن بجا آورد.
- آیه‌الله تبریزی: در صورتی که نتواند نزدیک مقام بخواند، بنا بر احتیاط در دورتر با مراعات نزدیک‌ترین مکان پشت مقام بخواند.
- آیه‌الله سیستانی: اگر نتواند پشت مقام و نزدیک آن بجا آورد، احتیاط واجب است که در سمت چپ یا راست مقام نزدیک آن، و هم در دورتر ولی پشت مقام بجا آورد.
- ۲- آیه‌الله تبریزی: در صورتی که در یاد گرفتن نماز صحیح کوتاهی کرده یا معتقد به صحت قرائت باشد، و عمداً نماز غیر صحیح بخواند اعمال او نیز باطل است.
- آیه‌الله مکارم: البته دقت‌های علمای تجوید شرط نیست، همین اندازه که عربی صحیح صدق کند، کافی است.

ص: ۸۵

مقام ابراهیم علیه السلام و جایگاه نماز طواف

ص: ۸۶

و عمره بر عهده او می ماند و ممکن است چیزهایی که در احرام شده بود، حلال نشود. (م ۷۸۸)

[۱۵۴] اگر شخصی نتوانست قرائت یا ذکرهای واجب نماز را یاد بگیرد، باید نماز را به هر ترتیبی که می تواند خودش بجا آورد و کافی است و اگر ممکن است کسی را بگمارد که نماز را به او تلقین کند؛ یعنی کلمه به کلمه به طور صحیح بخواند تا او هم همراهش بگوید. و احتیاط مستحب است که همانجا به شخص عادل اکتفا کند و نماز طواف را بخواند، (۱) لکن به نماز جماعت اکتفا نکند، بلکه خودش نیز بخواند. (م ۷۸۹)

□

۱- آیه الله خامنه‌ای: نماز طواف، به جماعت صحیح نیست، پس هر طور می تواند بخواند و احتیاطاً نایب هم بگیرد.

□ آیه الله بهجت: اگر می تواند باید به جماعت بخواند.

□ آیه الله سیستانی: اگر بتواند مقدار زیادی از سوره حمد را به طور صحیح بخواند، خواندن حمد به همین مقدار کافی است و اگر نتواند به احتیاط واجب مقداری از قرآن را که می تواند صحیح بخواند به آن اضافه کند و اگر این را نیز نتواند، تسبیح بگوید.

□ آیه الله مکارم: نماز جماعت و گرفتن نایب لزومی ندارد.

□ آیه الله صافی: نماز طواف را به جماعت بخواند و واجب است خودش نیز به طور فردی بخواند و اگر نایب هم برای نماز بگیرد، بهتر و مطابق احتیاط است.

ص: ۸۷

ترک نماز طواف

[۱۵۵] اگر خواندن نماز طواف را فراموش کند، و در بین سعی یادش بیاید، از همانجا سعی را رها کند و برگردد و دو رکعت نماز را بخواند و سپس سعی را از همانجا ادامه دهد و طواف کند. (۱) (م ۷۸۳)

[۱۵۶] اگر نماز طواف را فراموش کند و اعمال پس از آن را انجام دهد، باید نماز طواف را بخواند، ولی لازم نیست اعمال بعدی را دوباره انجام دهد، گرچه احتیاط مستحب است، دوباره بجا آورد. (م ۷۸۴)

شکایات نماز طواف

[۱۵۷] اگر انسان در تعداد رکعت‌های نماز طواف شک کند، نمازش باطل است و باید دوباره بخواند. (م ۷۷۶)

[۱۵۸] اگر در انجام جزئی از اجزای نماز طواف شک کند؛ یعنی نمی‌داند آن جزء را به‌جا آورده است یا نه، اگر جزء بعدی را شروع نکرده است؛ یعنی هنوز از محل آن جزء نگذشته است، باید آن را بجا آورد، ولی اگر از محل آن گذشته است، به چنین شکمی اعتنا نمی‌کند و نماز را ادامه می‌دهد و صحیح است؛ مثلاً اگر در رکعت

۱- آیه‌الله صافی: اگر از نصف سعی گذشته است، اتمام سعی کافی است و چنانچه قبل از نصف سعی یادش بیاید، همه آن را مجدداً انجام دهد.

آیه‌الله بهجت: سعی را اعاده کند.

ص: ۸۸

دوم پس از سجده، قبل از شروع کردن تشهد، شك کند يك سجده به جا آورده یا دو سجده، باید يك سجده دیگر بجا آورد، ولی اگر تشهد را شروع کرده باشد، لازم نیست سجده دیگری انجام دهد و نماز صحیح است. (توضیح المسائل، م ۱۱۶۸)

[۱۵۹] اگر در صحت جزئی از نماز طواف شك کند؛ یعنی نمی‌داند جزئی که بجا آورد، صحیح انجام شده یا نه، بنا می‌گذارد بر صحیح بودن آن و نماز را ادامه می‌دهد و صحیح است؛ مثلاً در صحت کلمه یا آیه‌ای که خوانده است شك می‌کند، به شك خود اعتنا نکند. (همان)

وظیفه حائض نسبت به نماز طواف

[۱۶۰] اگر زن، بعد از طواف عمره و قبل از نماز آن یا در بین نماز حائض شود، باید فوراً از مسجد خارج شود و در این فرض، مسأله دو صورت دارد:

* اگر می‌تواند صبر کند تا از حیض پاک شود، باید صبر کند و پس از پاک شدن، نماز طواف و بقیه اعمال عمره را بجا آورد و عمره او صحیح است.

* اگر نمی‌تواند صبر کند برای نماز نایب بگیرد و سعی و تقصیر را خودش بجا آورد، با مراعات ترتیب بین اعمال. (س ۸۱۱)

[۱۶۱] اگر زن، در احرام عمره، پس از نماز طواف حائض شود، مشکلی برای سعی و تقصیر پیش نمی‌آید، هرچند بین سعی

ص: ۸۹

حائض شود، چون در سعی و تقصیر، طهارت شرط نیست و محل سعی جزو مسجد نمی‌باشد، بنابراین باید سعی و تقصیر را انجام دهد و وظیفه او نسبت به طواف نساء همان است که در مسأله قبل گفته شد. (س، ۸۳۱ و ۸۶۲)

وظیفه مستحاضه

[۱۶۲] وظیفه مستحاضه، همانگونه است که برای طواف در صفحه ۵۳ گذشت.

مستحبات نماز طواف

[۱۶۳] در نماز طواف مستحب است بعد از حمد در رکعت اول سوره توحید قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ و در رکعت دوم سوره جحد قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ را بخواند، (۱) و پس از نماز، حمد و ثنای الهی را به جا آورد و صلوات بر محمد و آل محمد بفرستد و از خداوند عالم، طلب قبول نماید و بگوید:

«اللَّهُمَّ تَقَبَّلْ مِنِّي، وَلَا تَجْعَلْهُ آخِرَ الْعَهْدِ مِنِّي. أَلْحَمْدُ لِلَّهِ بِمَحَامِدِهِ كُلِّهَا عَلَيَّ نِعْمَائِهِ كُلِّهَا، حَتَّى يَنْتَهِيَ الْحَمْدُ إِلَيَّ مَا

۱- چون نماز طواف باید به طور صحیح خوانده شود، بنابراین توصیه می‌شود افرادی که قرائت صحیح این سوره را نمی‌دانند در رکعت دوم نیز، همان سوره توحید قل هو الله احد را بخوانند.

ص: ۹۰

يُحِبُّ وَيَرْضَى، اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ وَتَقَبَّلْ مِنِّي وَطَهِّرْ قَلْبِي وَزَكِّ عَمَلِي».

مستحبات قبل از سعی

[۱۶۴] مستحب است پس از نماز طواف و پیش از سعی، قدری از آب زمزم بیاشامد و بر سر و پشت و شکم خود بریزد و بگوید:
«اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ عِلْمًا نَافِعًا، وَرِزْقًا وَاسِعًا، وَشِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَسُقْمٍ».

سپس با آرامی دل و بدن، بالای صفا رفته و به خانه کعبه نگاه کند و به رکن حجرالأسود رو نماید و حمد و ثنای الهی را بجا آورد و نعمتهای الهی را بخاطر بیاورد، و این ذکرها را بگوید:

«اللَّهُ أَكْبَرُ»

هفت مرتبه.

«الْحَمْدُ لِلَّهِ»

هفت مرتبه.

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ»

هفت مرتبه.

«لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ، بِيَدِهِ الْخَيْرُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ»

سه مرتبه.

پس صلوات بر محمد و آل محمد بفرستد.

سپس بگوید:

«الْحَمْدُ لِلَّهِ»

صد مرتبه.

«سُبْحَانَ اللَّهِ»

صد مرتبه.

سعی بین صفا و مروه

[واجبات سعی]

- [۱۶۵] پس از انجام نماز طواف، باید هفت مرتبه فاصله بین «صفا» تا «مروه» را که امروزه به صورت سالنی ساخته شده و کنار مسجدالحرام قرار دارد، بپیماید و این عمل، «سعی» نامیده می‌شود. (م ۸۲۵)
- [۱۶۶] سعی باید از صفا آغاز و به مروه ختم شود. (م ۸۲۸)
- [۱۶۷] پیمودن فاصله صفا تا مروه یک مرتبه و برگشتن از مروه به صفا مرتبه دوم به حساب می‌آید؛ بنابراین شَوَطِ (۱) هفتم سعی بر مروه ختم می‌شود. (م ۸۲۷)
- [۱۶۸] نشستن و استراحت کردن و رفع خستگی بر بالای صفا و مروه و در بین آنها (۲) جایز است و اگر در بین سعی باشد، باید از همانجا که سعی را قطع کرده، ادامه دهد. (م ۸۳۸)

- ۱- شوط: در لغت به معنای نهایت دویدن تا هدف و در این جا به معنای یک بار دور زدن اطراف کعبه و یک بار پیمودن فاصله صفا تا مروه، یا مروه تا صفا می‌باشد.
- ۲- آیه الله بهجت: احتیاط آن است که بدون عذر بین صفا و مروه ننشیند.
- آیات عظام تبریزی، سیستانی، فاضل، مکارم: بنا بر احتیاط واجب باید به مقداری نباشد که موالات به هم بخورد.

ص: ۹۲

[۱۶۹] سعی بین صفا و مروه لازم نیست با وضو و طهارت انجام شود، گرچه احتیاط مستحب است، بنابراین زن حائض نیز باید سعی را خودش بجا آورد. (م ۸۳۱)

[۱۷۰] سعی در طبقه دوم و در پشت بام چون بالاتر از دو کوه می‌باشد، اشکال دارد. (۱) (م ۸۷۶)

[۱۷۱] در سعی، وقتی که به طرف مروه می‌رود واجب است رو به مروه و وقتی که به طرف صفا می‌رود، رو به صفا باشد، پس اگر عقب‌عقب برود، یا به پهلو به طرف صفا یا مروه برود، باطل است، ولی نگاه کردن به چپ و راست و گاهی به پشت سر مثلاً برای آنکه ببیند همراهان او می‌آیند یا نه اشکال ندارد. (۲) (م ۸۳۷)

[۱۷۲] تأخیر انداختن سعی و فاصله زیاد بین نماز طواف و سعی؛ مثلاً برای برطرف شدن خستگی یا تمام شدن طواف دوستان، اشکال ندارد ولی تأخیر انداختن سعی به روز بعد، بدون عذر جایز نیست. (۳) (م ۸۳۹ و ۸۴۰)

۱- آیه الله بهجت: اگر احراز شود که سعی بین صفا و مروه واقع می‌شود، کفایت می‌کند.

۲- آیه الله صافی: در صورتی که توقف کند و نگاه کند یا صورت و سینه و شانه‌ها در حال رفتن به مروه به طرف مروه و در حال رفتن به صفا به طرف صفا باشد، اشکال ندارد.

۳- آیه الله مکارم: ولی اگر تأخیر انداخت، سعی او باطل نخواهد شد، هر چند گناه کرده است.
آیه الله تبریزی: اگر تأخیر انداخت گناه نکرده است ولی باید طواف و نماز را اعاده کند.

ص: ۹۳

[۱۷۳] اگر شخصی متوجه شود که سعی را از مروه شروع کرده، باید سعی را دوباره انجام دهد و اگر تقصیر نکرده، تقصیر کند. (۱)

(م ۸۵۸)

[۱۷۴] محل سعی مسجد نیست، بنابراین کسی که نباید به مسجد الحرام برود، مانند زن حائض، می‌تواند به محل سعی برود و سعی را نیز باید خودش بجا آورد. با مراعات ترتیب بین طواف و نماز طواف و سعی. (م ۸۶۲)

[۱۷۵] در قسمتی (۲) از سعی که مردان هَرُؤْلَه می‌کنند؛ یعنی کمی تندتر می‌روند، این عمل تنها بر مردان مستحب است و برای بانوان مستحب نمی‌باشد. (مناسک، ص ۳۳۹)

- ۱- آیات عظام صافی، سیستانی، تبریزی: اگر تقصیر هم کرده باشد دوباره تقصیر کند.
- آیه‌الله فاضل: اگر با اعتقاد صحت تقصیر کرده، تقصیر اعاده ندارد، مگر از باب احتیاط و در غیر این صورت باید تقصیر را اعاده کند.
- آیه‌الله مکارم: اگر آن دور را که از مروه شروع کرده نادیده بگیرد و بقیه را تکمیل کند، صحیح است.
- ۲- آن قسمت، امروزه با خط و چراغ سبزرنگ معین شده است که در سابق حدّ فاصل بین بازار عطاران و مناره میانه بوده است.

ص: ۹۴

کم و زیاد کردن سعی**زیاد کردن سعی**

[۱۷۶] اگر عمداً بیش از هفت شوط سعی کند، باطل است. (م ۸۴۳)

[۱۷۷] اگر سهواً بیش از هفت شوط بجا آورد، سعی صحیح است و اگر در بین سعی متوجه شود، بهتر است از همانجا رها کند گرچه می‌تواند هفت دور دوّم را نیز تکمیل کند. (۱) (م ۸۴۴)

کم کردن سعی

[۱۷۸] اگر سهواً سعی را کمتر از هفت شوط بجا آورد، هر وقت یادش بیاید واجب است آن را تمام کند (۲) و اگر از مکه رفته است در صورتی که مشقت نداشته باشد، باید برگردد و اگر نمی‌تواند برگردد، باید برای اتمام سعی، نایب بگیرد. (م ۸۴۵)

[۱۷۹] اگر مقدار فراموش شده بیش از سه شوط است؛ یعنی

- ۱- آیه‌الله سیستانی، آیه‌الله بهجت: اگر زیادی، یک شوط آیه‌الله سیستانی: یا بیشتر باشد مستحب است آن را به هفت برساند.
- ۲- آیه‌الله فاضل: چنانچه قبل از تمام کردن شوط چهارم باشد، بنا بر احتیاط واجب، سعی را از سر بگیرد، ولی اگر شوط چهارم را تمام کرده است واجب است آن را تمام کند.

ص: ۹۵

کمتر از چهار شوط سعی بجا آورده، احتیاط مستحب (۱) است، همان سعی را تمام کند و هفت شوط دیگر بجا آورد، مگر آن که مقدار سعی انجام شده کمتر از یک شوط باشد که در این صورت احتیاط واجب است که سعی را به طور کامل دوباره انجام دهد.

(۲) (م ۸۴۶)

۱- آیه‌الله فاضل: بنا بر احتیاط واجب، سعی را از سر بگیرد.

آیه‌الله بهجت: اگر کمبود سعی از روی فراموشی و بعد از شوط چهارم بوده، واجب است باقی را هر وقت یادش آمد، هر چند بعد از تمام شدن اعمال، تدارک کند و در صورتی که خودش نتواند تدارک کند یا سخت باشد واجب است نایب بگیرد و اگر کمبودش پیش از شوط چهارم و از روی فراموشی بوده، احتیاط این است که خودش یک سعی کامل بجا آورد و در صورت دشواری آن، نایب بگیرد.

آیه‌الله تبریزی: اگر سعی انجام شده کمتر از چهار شوط نباشد، واجب است بقیه را هر وقت یادش آمد بجا آورد، و اگر خودش نتواند بجا آورد یا مشقت داشته باشد، واجب است نایب بگیرد و در این صورت احتیاط این است که نایب یک سعی کامل بجا آورد به نیت این که هر چه بر عهده منوب عنه می‌باشد- انجام بقیه سعی یا از سر گرفتن آن- و اگر کمبود سعی بیش از سه شوط باشد، احتیاط آن است که خودش یک سعی کامل به قصد این که اگر وظیفه‌ام تمام همان سعی است، اتمام باشد و اگر از سر گرفتن سعی باشد، یک سعی کامل باشد بجا آورد.

۲- آیه‌الله فاضل: در دو صورت، احتیاط واجب آن است که سعی را از سر بگیرد.

ص: ۹۶

شکایات سعی

شک در تعداد شوطها

[۱۸۰] اگر در بین سعی، در تعداد دورها شک کند، مسأله دو صورت دارد:

الف: شک بین هفت و بیشتر:

۱- قبل از پایان دور- سعی باطل است.

۲- بعد از پایان دور- اعتنا نکند و سعی صحیح است.

ب: شک بین هفت و کمتر و عددهای کمتر از هفت؛ مثلاً شک دارد سه شوط بجا آورده یا پنج شوط- سعی باطل است.

[۱۸۱] و اگر پس از سعی، در تعداد دورها شک کند، این مسأله نیز دو صورت دارد: (۱)

۱- آیه الله صافی: اگر بعد از منصرف شدن از سعی، در تعداد دورها شک کند، به شک اعتنا نکند و سعیش صحیح است، لیکن اگر احتمال می‌دهد که کمتر از هفت مرتبه سعی کرده، احتیاط آن است که دوباره سعی کند.

آیه الله سیستانی: اگر احتمال زیاد بودن آنها را بدهد، بنا بر صحت بگذارد و اگر احتمال کم بودن آنها را می‌دهد در صورتی که شک او قبل از بهم خوردن موالات باشد، سعی باطل است و بنا بر احتیاط اگر بعد باشد نیز باطل است.

ص: ۹۷

الف: قبل از تقصیر:

- ۱- شک بین هفت و بیشتر از هفت- اعتبار ندارد و سعی صحیح است.
  - ۲- در شک بین هفت و کمتر از آن- کمبود احتمالی را بجا آورد و سعی صحیح است.
- ب: پس از تقصیر- به این شک اعتنا نکند و سعیش صحیح است. (۱) (م ۸۵۰ و ۸۵۲)

شک در صحت سعی

[۱۸۲] اگر بعد از فارغ شدن از سعی یا هر دوری از آن شک کند که درست بجا آورده یا نه، به این شک اعتنا نکند و سعیش صحیح است و همینطور اگر در بین رفت و آمد شک کند که جزء پیش از آن صحیح بوده یا نه، اعتنا نکند. (م ۸۵۱)

مستحبات سعی

- [۱۸۳] مستحب است سعی را پیاده بجا آورد.
- و آنگاه که از صفا می آید، وقتی به محل هروله (۲)

□

- ۱- آیه‌الله تبریزی: شک در تعداد شوطهای سعی، سعی را باطل می کند.
- ۲- به مسأله ۱۷۵ مراجعه شود.

ص: ۹۸

رسید بگوید: □ □ □
 «بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ، وَاللَّهُ أَكْبَرُ، وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَأَهْلِ بَيْتِهِ، اللَّهُمَّ اغْفِرْ وَارْحَمْ وَتَجَاوَزْ عَمَّا تَعَلَّمَ، إِنَّكَ أَنْتَ الْمَاعِزُ الْأَجَلُ الْأَكْرَمُ،
 وَاهْدِنِي لِتِي هِيَ أَقْسَوْمُ، اللَّهُمَّ إِنَّ عَمَلِي ضَعِيفٌ، فَضْ اعْفُهُ لِي وَتَقَبَّلْهُ مِنِّي، اللَّهُمَّ لَكَ سَعْيِي، وَبِكَ حَوْلِي وَقُوَّتِي، تَقَبَّلْ
 مِنِّي عَمَلِي يَا مَنْ يَقْبَلُ عَمَلَ الْمُتَّقِينَ».

و همین که از محل هروله گذشت بگوید:

«يَا ذَا الْمَنِّ وَالْفَضْلِ وَالْكَرَمِ وَالنِّعْمَاءِ وَالْجُودِ، اغْفِرْ لِي ذُنُوبِي، أَنَّهُ لَا يَغْفِرُ الذُّنُوبَ إِلَّا أَنْتَ».

و هنگامی که به مروه رسید، آنچه را که در صفا گفته شد بجا آورد و بخواند دعاهای آنجا را به ترتیبی که بیان شد. (۱)

و پس از آن بگوید:

«اللَّهُمَّ يَا مَنْ أَمَرَ بِالْعَفْوِ، يَا مَنْ يُحِبُّ الْعَفْوَ، يَا مَنْ يُعْطِي عَلَى الْعَفْوِ، يَا مَنْ يَغْفُو عَلَى الْعَفْوِ، يَا رَبَّ الْعَفْوِ، الْعَفْوِ الْعَفْوِ الْعَفْوِ».

و مستحب است در گریه کردن کوشش کند و خود را به گریه

۱- آنچه بر صفا مستحب است، در ص ۹۰ گذشت.

ص: ۹۹

و ادارد و در حال سعی دعا بسیار کند و بخواند این دعا را:

«اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ حُسْنَ الظَّنِّ بِكَ عَلَيَّ كُلِّ حَالٍ، وَصِدْقَ النَّيِّهِ فِي التَّوَكُّلِ عَلَيْكَ».

ص: ۱۰۰

تَقْصِير

[وجوب تقصیر]

[۱۸۴] پس از سعی باید تقصیر کند؛ یعنی قدری از ناخن یا موی سر خود را بچیند و احتیاط مستحب (۱) است به چیدن ناخن اکتفا نکند بلکه قدری از مو را نیز بچیند که با این عمل، اعمال عمره تمتع به پایان می‌رسد. (م ۸۸۸)

[۱۸۵] پس از تقصیر، هرچه به واسطه احرام بر انسان حرام شده بود، حلال می‌شود. بجز حرام بودن زن و مرد بر یکدیگر که آن هم پس از طواف نساء و نمازش، حلال می‌شود. (م ۸۹۳)

[۱۸۶] تقصیر نیز مانند سایر اعمال عمره، از عبادات است و باید به قصد اطاعت دستور خداوند و بدون هرگونه ریا و خودنمایی انجام شود. (م ۸۸۹)

۱- آیه الله مکارم: احتیاط واجب است.

آیه الله سیستانی: احتیاط واجب است و اگر خواست ناخن بگیرد پس از کوتاه کردن مو باشد.

ص: ۱۰۱

زمان تقصیر

[۱۸۷] زمان تقصیر، بعد از سعی و قبل از طواف نساء است، گرچه لازم نیست فوراً تقصیر کند، ولی تا وقتی که تقصیر نکرده است، هیچ یک از محرمات احرام بر او حلال نمی‌شود. (م ۸۹۰ و ۸۹۱)

مکان تقصیر

[۱۸۸] تقصیر مکان معینی ندارد، گرچه اکنون متعارف است که بعد از سعی در مکان مروه تقصیر می‌کنند. (س ۸۹۸ و ۹۰۴)
(بانوان اگر در جایی که مردان نامحرم حضور دارند تقصیر می‌کنند، مواظب باشند، نامحرم موی آنها را نبینند)

دو مسأله:

[۱۸۹] در تقصیر، کندن مو کافی نیست. بلکه باید مو را بچیند و کوتاه کند به هر وسیله‌ای که باشد، با قیچی، ناخن گیر یا وسیله‌ای دیگر. (م ۱۹۴)

[۱۹۰] کسی که خودش تقصیر نکرده، نمی‌تواند موی شخص دیگری را بچیند ولی چیدن ناخن اشکال ندارد. (م ۱۱۴۶)

ص: ۱۰۲

طواف نساء و نماز آن

[۱۹۱] کیفیت طواف نساء و نماز آن، مانند طواف عمره و نماز آن است ولی باید به نیت طواف نساء و نماز طواف نساء انجام شود. (م ۱۱۷۴)

[۱۹۲] طواف نساء و نماز آن اختصاص به مردان ندارد، بلکه بر تمام کسانی که عمره مفرده بجا می‌آورند، واجب است، حتی کودکانی که عمره مفرده بجا می‌آورند لازم است طواف نساء و نماز آن را بجا آورند. (م ۱۱۸۱)

[۱۹۳] اگر زن طواف نساء را بجا نیاورد شوهرش بر او حرام است و اگر ازدواج نکرده باشد، ازدواج حرام است. (م ۱۱۸۱ و ۱۱۸۲)

[۱۹۴] پس از سعی، لازم نیست فوراً طواف نساء را بجا آورد و تأخیر انداختن آن تا چند روز بعد هم اشکال ندارد ولی تا زمانی که طواف نساء و نماز آن را بجا نیاورد، همچنان شوهرش بر او حرام است. (س ۱۲۰۶)

[۱۹۵] طواف نساء باید بعد از سعی و تقصیر انجام شود و بدون عذر جایز نیست مقدم بدارد و اگر مقدم داشت باید اعاده کند تا ترتیب بین اعمال حاصل شود. (م ۱۱۸۳)

[۱۹۶] مقدم داشتن طواف نساء و نماز آن بر سعی در حال

ص: ۱۰۳

ضرورت اشکال ندارد؛ مثلاً خانمی که خوف آن دارد حائض شود و نتواند تا وقت پاک شدن صبر کند، می‌تواند پس از طواف و نماز آن، طواف نساء و نماز آن را بجا آورد و سپس سعی کند. (۱) ولی چنانچه حائض شد، باز هم احتیاط مستحب (۲) است که پس از سعی، نایب بگیرد که برایش طواف نساء و نمازش را بجا آورد. (م ۱۱۸۴)

[۱۹۷] اگر سهواً یا به جهت ندانستن مسأله، طواف نساء را قبل از سعی بجا آورد، طواف و سعیش صحیح است (۳) ولی احتیاط مستحب است طواف را دوباره انجام دهد. (م ۱۱۸۵)

[۱۹۸] بعد از بجا آوردن طواف نساء و نماز آن، شوهر حلال می‌شود و ازدواج برای دختر جایز می‌گردد. بنابراین هر آنچه به واسطه احرام حرام شده بود حلال می‌گردد، مگر صید در حرم (۴) و کندن درخت و گیاه حرم، که این دو برای همه کس حرام است، چه مُحرم و چه غیر مُحرم. (۵) (م ۱۱۷۹)

□

۱- آیه‌الله سیستانی: جایز نیست قبل از سعی طواف نساء را انجام دهد و اگر نتوانست در مکه بماند تا پاک شود، می‌تواند از مکه خارج شود و بنا بر احتیاط واجب برای طواف نساء نایب بگیرد.

۲- آیه‌الله مکارم: احتیاط واجب است.

۳- آیه‌الله تبریزی: بنا بر احتیاط واجب باید آنها را پس از سعی، اعاده کند.

۴- آیه‌الله سیستانی، آیه‌الله تبریزی: بنا بر احتیاط واجب، صید همچنان حرام است تا روز سیزدهم ذی‌حجه، هر چند در خارج حرم.

۵- به مسأله ۱۸۵ نیز مراجعه شود.

ص: ۱۰۵

بخش دوم محرمات ابرام

اشاره

- ۱- محرمات کفاره دار
- ۲- محرمات بدون کفاره
- ۳- احکام محرمات ابرام

ص: ۱۰۶

محرّمات احرام

اشاره

ص: ۱۰۷

در بخش اول کتاب، فهرست محرمات احرام را آوردیم و در این بخش به بیان احکام آن دسته از محرماتی که بیشتر مورد ابتلای زائران است می‌پردازیم. برخی از این محرمات در حالت عادی (غیر احرام) جایز و برخی حرام است. بدیهی است که انجام دسته دوم در حال احرام گناهش بیشتر از حالت عادی است.

محرمات كفاره‌دار

[۱۹۹] برخی از این محرمات علاوه بر این که گناه است، كفاره هم دارد، ولی برخی دیگر كفاره ندارد و محرمات كفاره‌دار و كفاره آنها بدین شرح است:

ص: ۱۰۸

محرمات کفارهدار

ردیف کار حرام کفارهدار

- ۱ استعمال بوی خوش (عطریات) یک گوسفند (به احتیاط واجب) (۱)
- ۲ گرفتن تمام ناخنهای دست‌ها یک گوسفند
- ۳ گرفتن تمام ناخنهای پاها یک گوسفند
- ۴ گرفتن کمتر از ده ناخن برای هر کدام یک مدّ طعام
- ۵ کندن درخت بزرگ حرم یک گاو (به احتیاط واجب) (۲)
- ۶ کندن درخت کوچک حرم یک گوسفند (به احتیاط واجب)
- ۷ کندن قسمتی از یک درخت حرم قیمت آن
- ۸ قسم‌راست خوردن سه مرتبه و بیشتر یک گوسفند (۳)

□

- ۱- آیه‌الله سیستانی: اگر چیز خوشبویی بخورد یا چیزی را بپوشد که اثر بوی خوش از سابق در آن مانده باشد بنا بر احتیاط واجب باید یک گوسفند کفارهدار بدهد ولی در غیر این دو مورد احتیاط مستحب است.
- ۲- آیه‌الله تبریزی: کفارهدار کندن درخت از بیخ، قیمت همان درخت و کفارهدار قطع مقداری از آن قیمت همان مقدار است.
- آیه‌الله سیستانی: بنا بر احتیاط کفارهدار کندن هر درختی، قیمت همان درخت است.
- آیه‌الله زنجانی: کندن درخت حرم، یک گاو کفارهدار دارد و فرقی بین درخت بزرگ و کوچک نیست.
- ۳- آیه‌الله بهجت: اگر سه مرتبه پی در پی باشد ولی اگر پی در پی نباشد محلّ تأمل است.

ص: ۱۰۹

ردیف کار حرام کفاره

- ۹ قسم دروغ، یک مرتبه یک گوسفند (۱) ۱۰ قسم دروغ، دو مرتبه یک گاو (۲) ۱۱ قسم دروغ، سه مرتبه یک شتر (۳)
- ۱۲ کندن دندان یک گوسفند (به احتیاط واجب) (۴)
- ۱۳ زدودن موی زیر هر دو بغل یک گوسفند
- ۱۴ زدودن موی زیر یک بغل یک گوسفند (بنا بر احتیاط واجب) (۵)

- ۱- آیه الله زنجانی: قسم دروغ چنانچه با توجه به دروغ بودن، عمداً صورت گیرد، به احتیاط واجب یک شتر کفاره دارد.
- ۲- آیه الله سیستانی: کفاره قسم دروغ در مرتبه دوم، دو گوسفند و در مرتبه سوم، یک گاو است.
- آیه الله تبریزی: در مرتبه اول یک گوسفند، و در مرتبه دوم بنا بر احتیاط یک گوسفند دیگر و در مرتبه سوم یک گاو کفاره بدهد.
- آیه الله فاضل: در مرتبه اول یک گوسفند کفاره بدهد و احتیاط واجب آن است که در مرتبه دوم یک گاو و در مرتبه سوم یک شتر کفاره بدهد.
- ۳- آیه الله بهجت: در مرتبه سوم مخیر است بین کفاره دادن یک گاو و یا یک شتر.
- یادآوری: اگر کفاره هر بار قسم خوردن را پرداخته باشد- تفصیلی دارد که در مناسک مراجع آمده است.
- ۴- آیه الله بهجت، تبریزی، سیستانی، خامنه‌ای: اگر کندن یا کشیدن دندان سبب بیرون آمدن خون نباشد حرام نیست.
- ۵- آیه الله زنجانی: بنا بر احتیاط مستحب.
- آیه الله مکارم: این حکم واجب است.
- آیه الله فاضل: سه فقیر را اطعام کند.

ص: ۱۱۰

ردیف کار حرام كفّاره

۱۵ زدودن موی سر یک گوسفند (بنابر احتیاط واجب) (۱)

۱۶ جماع (آمیزش) و استمناء یک‌شتر (با تفصیلی که در کتب فقهی آمده است) (۲)

[۲۰۰] اگر از روی فراموشی، برخی از محرّمات احرام را انجام دهد، كفّاره بر او واجب نیست مگر صید که در هر صورت كفّاره دارد. و صید هر حیوانی كفّاره خاصی دارد که احکام و مسائل آن مفصل است و چندان مورد نیاز زائران نیست بدین جهت از آوردن آنها خودداری شد.

[۲۰۱] كفّارات محرّمات احرام، باید به فقراء و مساکین داده شود. و كفّاره دهنده نباید از گوشت حیوانی که به عنوان كفّاره ذبح کرده بخورد.

[۲۰۲] شرایطی که برای قربانی حج لازم است (۳) در حیوانی که به عنوان كفّاره ذبح می‌شود شرط نیست، بنابراین، حیوان لاغر یا ناقص هم کفایت می‌کند.

□

۱- آیه‌الله زنجانی: بنابر احتیاط مستحب.

۲- كفّاره جماع آمیزش و استفاده شهوانی از جنس مخالف و استمناء و عقد کردن زن، در بسیاری موارد، یک شتر است که تفصیل آن در کتب مفصل فقهی و مناسک مراجع آمده است.

۳- شرایط قربانی حج در مسأله ۱۰۲۳ مناسک امام خمینی قدس سره آمده است.

ص: ۱۱۱

[۲۰۳] کفاره‌دهنده نمی‌تواند از گوشت حیوانی که به‌عنوان کفاره ذبح می‌کند بخورد (۱) ولی از قربانی حج و قربانی مستحبی اشکال ندارد.

محرمات بدون کفاره

[۲۰۴] کارهایی که در حال احرام حرام است ولی کفاره ندارد، بدین شرح است:

۱- سرمه کشیدن اگر بوی خوش ندارد. (۲)

۲- نگاه کردن در آینه. (۳)

۳- پوشیدن آنچه روی پا را می‌گیرد. (۴)

۱- آیه‌الله تبریزی: عیبی ندارد که مقداری را خودش بخورد و قیمت آن را به فقرا بدهد.

آیه‌الله سیستانی، آیه‌الله فاضل: احتیاط آن است که خودش نخورد.

۲- آیه‌الله تبریزی: اگر سرمه سیاه را به قصد زینت بکشد، بنا بر احتیاط واجب کفاره‌اش یک گوسفند است.

۳- آیات عظام خامنه‌ای، تبریزی، سیستانی، مکارم، بهجت: نگاه به آینه بدون قصد زینت حرام نیست.

۴- آیه‌الله فاضل، آیه‌الله تبریزی: بنا بر احتیاط واجب یک گوسفند کفاره آن است.

آیه‌الله سیستانی: در پوشیدن چکمه و مانند آن کفاره‌ای واجب نیست ولی اگر عمداً جوراب و مانند آن بپوشد بنا بر احتیاط یک گوسفند کفاره بدهد.

ص: ۱۱۲

۴- فسوق.

۵- جدال، قسم راست کمتر از سه مرتبه.

۶- انگشتر به دست کردن برای زینت.

۷- حنا بستن.

۸- پوشیدن زیور.

۹- روغن مالیدن به بدن (مانند کرم)، اگر بوی خوش نداشته باشد. (۱)

۱۰- پوشاندن صورت برای بانوان. (۲)

۱۱- بیرون آوردن خون از بدن. (۳)

۱۲- کشتن حشرات تن مانند کک. (۴)

۱۳- قطع گیاه حرم.

□

۱- آیه الله تبریزی: بنا بر احتیاط واجب در صورت علم و عمد یک گوسفند و در صورت جهل اطعام یک فقیر کفاره دارد.

آیه الله مکارم: بنا بر احتیاط کفاره آن یک گوسفند است.

۲- آیه الله صافی: باید یک گوسفند کفاره بدهد.

آیه الله تبریزی: بنا بر احتیاط واجب باید یک گوسفند کفاره بدهد.

آیه الله بهجت: نقل شده که یک گوسفند کفاره دارد.

۳- آیه الله تبریزی: بنا بر احتیاط کفاره آن یک گوسفند است.

۴- آیه الله بهجت، آیه الله تبریزی: بنا بر احتیاط واجب باید یک مشت طعام به فقیر کفاره بدهد.

ص: ۱۱۳

احکام مُعْرَمَاتِ احرام

استعمال عطریات

- [۲۰۵] استفاده از انواع عطرها؛ مانند مشک، عنبر (۱) در حال احرام جایز نیست. (پنجم از محرّمات احرام)
- [۲۰۶] عطر زدن به بدن یا لباس و پوشیدن لباسی که بوی عطر می‌دهد، هر چند قبلاً به آن عطر زده باشند، جایز نیست. (م ۳۳۵)
- [۲۰۷] بوییدن گلها و سبزی‌های خوشبو، نیز حرام است. (۲) (م ۳۳۸)

۱- آیه‌الله تبریزی، آیه‌الله بهجت: پرهیز از غیر زعفران، عود، عنبر، مشک و ورس احتیاط مستحب است. آیه‌الله بهجت، عود را ذکر نکرده‌اند.

آیه‌الله سیستانی: استعمال هر ماده‌ای که برای خوشبو کردن بدن یا لباس یا خوراک یا غیر آن مورد استفاده قرار می‌گیرد چه استعمال به بوییدن باشد یا خوردن یا مالیدن به بدن و لباس یا رنگ کردن یا بخور دادن و احتیاط واجب آن است که از شامپو و صابون و سیگاری که بوی خوش دارد نیز اجتناب کنند.

۲- آیه‌الله سیستانی: این حکم مخصوص گیاهانی است که برای بوییدن مورد استفاده واقع می‌شود، چه از آن عطر گرفته شود چه نشود.

آیه‌الله صافی، آیه‌الله مکارم: بنا بر احتیاط واجب از تمام گلها باید پرهیز کرد.

به حاشیه مسأله قبل نیز مراجعه شود.

آیه‌الله خویی، آیه‌الله بهجت: بنا بر احتیاط واجب از هر بوی خوش پرهیز کنند.

آیه‌الله خامنه‌ای: بنا بر احتیاط واجب از بوییدن هر چیز معطری که به آن عطر گفته نمی‌شود، نیز پرهیز کنند.

ص: ۱۱۴

- [۲۰۸] خوردن غذایی که در آن چیزی است که بوی خوش می‌دهد، مثل زعفران جایز نیست. (م ۳۳۶)
- [۲۰۹] بنا بر احتیاط مستحب مُحرم باید از دارچین، زنجبیل، هل و مانند اینها نیز پرهیز کند. (۱) (م ۳۳۹)
- [۲۱۰] خوردن و بوییدن میوه‌های خوشبو؛ مانند سیب و به اشکال ندارد، هرچند احتیاط مستحب (۲) است که آنها را نبیند. (م ۳۴۰)
- [۲۱۱] اگر مُحرم ناچار شود، لباسی را که بوی خوش می‌دهد بپوشد، یا غذای خوشبو را بخورد، باید (۳) بینی خود را بگیرد که بوی خوش به آن نرسد. (م ۳۳۷)
- [۲۱۲] گرفتن بینی از بوی بد حرام است (۴) ولی تند رفتن و فرار کردن از آن اشکال ندارد. (م ۳۴۱)
- [۲۱۳] خرید و فروش عطریات در حال احرام اشکال ندارد ولی

□

۱- آیه‌الله سیستانی: اینها نیز حرام است.

به حاشیه مسأله قبل نیز مراجعه شود.

۲- آیه‌الله خامنه‌ای، آیه‌الله سیستانی: احتیاط واجب.

۳- آیه‌الله تبریزی، آیه‌الله خامنه‌ای: بنا بر احتیاط لازم.

۴- آیه‌الله تبریزی: بنا بر احتیاط واجب حرام است.

ص: ۱۱۵

نباید آنها را برای امتحان ببوید یا استفاده کند. (م ۳۴۲)

[۲۱۴] استفاده از صابون و شامپوهای خوشبو در حال احرام جایز نیست (۱). (م ۴۹۶)

نگاه در آینه

[۲۱۵] یکی از محرمات احرام، نگاه کردن در آینه است به قصد آرایش و زینت کردن. و احتیاط واجب آن است که بدون قصد

(۲) زینت هم به آینه نگاه نکند. (هشتم از محرمات احرام و م ۳۶۸)

[۲۱۶] نگاه کردن به اجسام صاف صیقل داده شده و آب زلال که تصویر در آن پیداست اشکال ندارد. (۳) (م ۳۶۴)

[۲۱۷] عینک زدن در حال احرام اگر زینت نباشد (۴) اشکال ندارد. (م ۳۶۵)

[۲۱۸] اگر محرم در اتاقی که ساکن است آینه باشد و بداند که گاهی چشم او سهواً به آینه می‌افتد اشکال ندارد ولی احتیاط

۱- آیات عظام خامنه‌ای، بهجت، سیستانی: بنابر احتیاط واجب حرام است.

۲- آیات عظام سیستانی، خامنه‌ای، مکارم، تبریزی، بهجت: بدون قصد زینت و آرایش اشکال ندارد.

۳- آیه‌الله خامنه‌ای، آیه‌الله مکارم: اگر به قصد تزئین نباشد.

آیه‌الله سیستانی: اجسام صیقلی دیگری که خاصیت آینه را داشته باشد حکم آینه را دارد.

۴- آیه‌الله فاضل، آیه‌الله بهجت: اگر به قصد زینت نباشد اشکال ندارد.

ص: ۱۱۶

مستحب است که آن را بردارد یا چیزی روی آن بیندازد. (م ۳۶۷)

[۲۱۹] در نگاه به آینه فرقی نیست که تصویر خود را ببیند یا نبیند. (۱) (س ۴۹۷)

[۲۲۰] در حال احرام تصویربرداری با دوربین عکاسی یا فیلم‌برداری، چون معلوم نیست، نگاه به آینه باشد، اشکال ندارد. (س ۴۹۸)

انگشتر به دست کردن و پوشیدن زیور برای زینت

[۲۲۱] اگر برای استحباب انگشتر به دست کند اشکال ندارد. (۲) (سیزدهم از محرمات احرام)

[۲۲۲] اگر انگشتر را، نه برای استحباب و نه برای زینت به دست کند؛ مثلاً خاصیت طَبِی داشته باشد، اشکال ندارد. (م ۳۸۷)

[۲۲۳] اگر چیزی بپوشد، که زیور به حساب آید، هر چند قصد زینت و خودآرایی نداشته باشد، حرام است. (۳) (م ۳۹۱)

۱- به حواشی مسائل قبل مراجعه فرمایید.

۲- آیه‌الله مکارم: انگشتر زینتی به هر قصد باشد حرام است.

آیه‌الله خامنه‌ای: بنا بر احتیاط واجب از هر کاری که زینت حساب شود، پرهیز کند، هر چند قصد زینت نکند.

۳- آیه‌الله سیستانی: انگشتر به دست کردن برای زینت، بنا بر احتیاط واجب جایز نیست ولی برای استحباب و یا نگهداری آن اشکال

ندارد.

ص: ۱۱۷

[۲۲۴] انگشتر و زیورهایی که قبلاً می پوشیده، لازم نیست، (۱) برای احرام از تن بیرون آورد. (م ۳۹۲)

[۲۲۵] زیورهایی که قبلاً می پوشیده، هر چند برای احرام لازم نیست از تن بیرون آورد ولی نباید به مرد نشان دهد، حتی به شوهر خودش. (۲) (م ۳۹۳)

حنا بستن

[۲۲۶] در حال احرام حنا بستن، چه به قصد زینت و خودآرایی باشد و چه بدین قصد نباشد ولی زینت به حساب آید، حرام است. (۳)

(م ۳۸۸)

[۲۲۷] اگر قبل از احرام حنا ببندد، چه به قصد زینت و آرایش باشد، چه بدون چنین قصدی و چه اثرش تا وقت احرام باقی بماند

-
-
- ۱- آیه الله فاضل: اگر قصد زینت و خودآرایی با آنها را نداشته باشد، لازم نیست بیرون آورد. آیه الله مکارم: ولی آن را بیوشاند.
  - ۲- آیه الله سیستانی: نسبت به شوهر و مردانی که با او محرم هستند، بنا بر احتیاط مستحب نشان ندهد.
  - ۳- آیه الله خامنه‌ای، آیه الله سیستانی: حنا بستن و هر کاری که زینت به حساب آید بنا بر احتیاط واجب حرام است. آیه الله بهجت: حنا بستن اگر برای زینت باشد جواز آن مورد تأمل است.
  - آیه الله تبریزی، آیه الله مکارم: حنا بستن در صورتی که زینت گفته شود حرام است.

ص: ۱۱۸

یا نماند، اشکال ندارد (۱) ولی احتیاط خوب است. (م ۳۸۹)

روغن مالیدن به بدن

- [۲۲۸] در حال احرام، مالیدن روغن به بدن؛ مثلاً کرم زدن، هرچند بوی خوشی نداشته باشد، حرام است. (م ۳۹۵)
- [۲۲۹] روغنی که بوی خوش دارد (۲)، اگر اثر آن تا وقت احرام باقی می‌ماند، قبل از احرام نیز نباید استعمال کند. (م ۳۹۶)
- [۲۳۰] در حال احرام، خوردن روغن اگر بوی خوش نداشته باشد، اشکال ندارد. (م ۳۹۸)
- [۲۳۱] در حال ناچاری و نیاز؛ مثلاً برای مداوا، استفاده از روغن اشکال ندارد. (م ۳۹۷)

زدودن مو از بدن

[۲۳۲] در حال احرام چیدن و زدودن مو از بدن حرام است و فرقی بین این موارد نیست:
- کم باشد یا زیاد.

- ۱- آیه‌الله صافی: در صورتی که اثرش تا حال احرام باقی می‌ماند بنا بر احتیاط باید خودداری کند. □
آیه‌الله مکارم: اگر قصدش ادامه زینت برای حال احرام باشد اشکال دارد. □
- ۲- آیه‌الله سیستانی: اگر در آن عطر نباشد ولی خودش خوشبو باشد اشکال ندارد. □

ص: ۱۱۹

- از بدن خودش یا از بدن دیگری.
  - چیدن باشد یا تراشیدن یا کندن.
  - از موی سر باشد یا جای دیگر بدن.
- (شانزدهم از محرمات احرام و مسأله ۴۰۱ و ۴۰۴)
- [۲۳۳] اگر هنگام وضو یا غسل، بدون قصد، مویی کنده شود اشکال ندارد. (م ۴۰۳)
- [۲۳۴] زدودن مو در حال ناچاری اشکال ندارد، (۱) مثل موی چشم اگر اذیت می‌کند. (م ۴۰۲)

ناخن گرفتن

- [۲۳۵] یکی از محرمات احرام ناخن گرفتن است و در این مسأله فرقی میان موارد ذیل نیست:
- ناخن دست باشد یا پا.
  - تمام ناخن را بچیند یا مقداری از آن را.
  - بچیند یا کوتاه کند یا بکند.
  - با قیچی بچیند یا چاقو یا وسیله‌ای دیگر. (م ۴۵۴ تا ۴۵۶)
- [۲۳۶] چیدن ناخن در حال ناچاری اشکال ندارد؛ مثل آنکه مقداری از آن افتاده باشد و قسمت باقیمانده آن موجب آزار انسان باشد.
- (۲) (م ۴۵۴)

-
- ۱- آیه‌الله صافی: گناه ندارد ولی کفاره دارد.
  - ۲- آیه‌الله صافی: ولی کفاره دارد و کفاره آن، یک مُدّ طعام است.
  - آیه‌الله تبریزی، آیه‌الله بهجت: ولی کفاره آن یک مشت طعام است.

ص: ۱۲۰

پوشاندن صورت

- [۲۳۷] زن مُخْرَم نباید تمام یا قسمتی از صورت خود را با نقاب یا روبند و مانند اینها بپوشاند. و صورت به مقداری که در وضو شسته می‌شود باید باز باشد. (هیجدهم از محرمات احرام)
- [۲۳۸] قسمتی از صورت، حکم تمام صورت را دارد و در حال احرام نباید آن را بپوشاند. (۱) (م ۴۲۹)
- [۲۳۹] در این موارد پوشاندن صورت جایز است:
- * گذاشتن صورت روی بالش، برای خوابیدن،
  - * گذاشتن دستها روی صورت.
  - * پایین انداختن چادر یا جامه‌ای که بر سر افکنده تا مقابل چانه، برای رو گرفتن از نامحرم. (۲) (م ۴۳۰، ۴۳۱ و ۴۳۳)

۱- آیه‌الله تبریزی، آیه‌الله سیستانی: بنا بر احتیاط واجب.

آیه‌الله خامنه‌ای: پوشاندن گوشه‌هایی از بالا یا پایین صورت یا دو طرف آن به طوری که پوشاندن صورت بر آن صدق نکند مانع ندارد، چه در نماز چه در غیر آن.

آیه‌الله مکارم: پوشاندن بخشی از صورت به طوری که نقاب و بُرَقَع به آن نگویند جایز است.

۲- آیه‌الله تبریزی: احتیاط آن است که قسمت پایین آمده را به وسیله دست یا چیز دیگر از صورت خود دور نگه دارد.

آیه‌الله صافی: باید با دست یا چیز دیگری آن را از صورت دور نگه دارد.

آیه‌الله سیستانی: و در جایی که نامحرم نیست، اینگونه پوشش نیز جایز نیست.

ص: ۱۲۱

[۲۴۰] احتیاط مستحب است که وقتی چادر یا جامه را از سر پایین می‌اندازد، با دست یا چیز دیگری از صورت خود دور نگه دارد که به صورت نچسبد. (۱) (م ۴۳۴)

[۲۴۱] زن مُحْرَم هنگام نماز خواندن برای آنکه یقین کند تمام سر را پوشانده است، واجب است مقداری از صورت را نیز بپوشاند، ولی واجب است (۲) بعد از نماز فوراً آن قسمت از صورت را که پوشانده است، باز کند. (م ۴۳۲)

[۲۴۲] احتیاط واجب آن است که زن مُحْرَم صورت خود را با حوله خشک نکند. (۳) (س، ۵۰۶)

[۲۴۳] بانوان، در حال احرام برای پوشیدن و بیرون آوردن

۱- آیه‌الله بهجت، آیه‌الله مکارم: نگه داشتن آن از چسبیدن به صورت لازم نیست.

آیه‌الله تبریزی: احتیاط واجب است.

آیه‌الله صافی: باید با دست یا چیز دیگری، آن را از صورت دور نگه دارد.

۲- آیه‌الله بهجت، آیه‌الله مکارم: واجب نیست.

آیه‌الله تبریزی، آیه‌الله سیستانی: احتیاط واجب آن است که پس از نماز آن را بردارد.

۳- آیه‌الله فاضل: جایز نیست.

آیه‌الله خامنه‌ای: اگر حوله را بر روی همه صورت بیندازد اشکال دارد و در غیر این صورت مانعی ندارد.

آیه‌الله مکارم: مانعی ندارد.

آیه‌الله صافی: به طوری که صورت پوشیده نمی‌شود خشک کند.

آیه‌الله بهجت: اگر تدریجی باشد مانعی ندارد.

ص: ۱۲۲

مقنعه از سر، باید سعی کنند، صورتشان پوشیده نشود (۱) ولی اگر سهواً پوشیده شود اشکال ندارد. (س، ۵۰۷)

بیرون آوردن خون از بدن

بیرون آوردن خون از بدن (۲)

[۲۴۴] در حال احرام زخم کردن بدن، خراشیدن آن که باعث بیرون آمدن خون شود، خون گرفتن و حتی مسواک زدن (۳) که سبب زخم شدن لثه‌ها بشود حرام است. (م ۴۵۱)

[۲۴۵] بیرون آوردن خون از بدن دیگران، مثل خون گرفتن پزشک مُحرم از بدن بیمار یا کشیدن دندان او - هر چند خون بیاید (۴) - اشکال ندارد. (س ۵۲۴)

[۲۴۶] خاراندن بدن و مسواک کردن دندانها، اگر خون بیرون نیاید و خمیر دندان خوشبو بکار نبرد، مانعی ندارد.

۱- آیه‌الله مکارم: این مقدار مانعی ندارد.

آیه‌الله سیستانی: پوشیدن مقنعه که مقداری از اطراف صورت را می‌پوشاند به احتیاط واجب جایز نیست. به حاشیه مسأله ۲۳۸ نیز مراجعه شود.

۲- آیه‌الله سیستانی: بنا بر احتیاط واجب جایز نیست.

۳- آیه‌الله مکارم: بنا بر احتیاط مستحب ترک شود.

آیه‌الله تبریزی، آیه‌الله سیستانی: مسواک کردن عیبی ندارد اگرچه بداند خون خارج می‌شود.

آیه‌الله بهجت: بنا بر احتیاط واجب.

۴- آیه‌الله مکارم: در فرض خون‌ریزی مکروه است.

ص: ۱۲۳

[۲۴۷] بیرون آوردن خون از بدن خود در حال ناچاری؛ مثلاً برای تشخیص بیماری اشکال ندارد. (م ۴۵۲)
 [۲۴۸] تزریق آمپول در حال احرام مانعی ندارد، ولی اگر سبب بیرون آمدن خون از بدن می‌شود تزریق نکند، (۱) مگر در صورت نیاز و ضرورت. (س، ۴۸۷)

کشیدن دندان

[۲۴۹] کشیدن یا کندن دندان، هر چند خون نیاید، بنا بر احتیاط (۲) واجب بر شخص مُحرم حرام است. (۳) (م ۴۶۸)
 [۲۵۰] کشیدن دندان در حال ناچاری مانعی ندارد، ولی بنا بر احتیاط واجب کفاره دارد. (۴) (همان)

-
- ۱- آیه‌الله مکارم: مکروه است.
  - آیه‌الله سیستانی: بنا بر احتیاط جایز نیست، مگر در حال ضرورت.
  - ۲- آیه‌الله مکارم: اگر خون بیرون نیاید حرام نیست، ولی احتیاط مستحب است که بدون خونریزی هم دندان نکشد.
  - آیه‌الله صافی: حرام است.
  - ۳- آیه‌الله تبریزی، آیه‌الله سیستانی: بعید نیست این عمل جایز باشد.
  - ۴- آیه‌الله خامنه‌ای: کشیدن دندان بدون خونریزی نه حرام است و نه کفاره دارد و در صورتی که کشیدن دندان ضرورت پیدا کند و منجر به خونریزی شود، احتیاط مستحب آن است که یک گوسفند کفاره بدهد.
  - آیه‌الله بهجت: کندن دندان در صورتی که موجب خون آمدن شود حرام است ولی کفاره ندارد و اگر موجب خون آمدن نشود و یا کندن دندان ضرورت داشته باشد مانعی ندارد.

ص: ۱۲۴

فُسُوق

[۲۵۱] فسوق؛ یعنی دروغ گفتن، فحش دادن و فخرفروشی (۱) به دیگران. (م ۳۷۲)
 [۲۵۲] آنچه در بین مردم متعارف است که مُحرَم به دیگری دوستانه دستور می‌دهد، یا درخواست می‌کند؛ مثلاً می‌گوید: «یک لیوان آب به من بدهید»، که همراه با فخرفروشی به دیگران نمی‌باشد، اشکال ندارد. (س، ۵۲۷)

جِدَال

[۲۵۳] قسم خوردن به «الله»، یا ترجمه آن به زبان دیگر؛ مثلاً به «خدا» در مقام اثبات یا ردّ چیزی «جدال» است و از محرمات احرام شمرده شده است. (م ۳۷۳)

۱- آیه‌الله تبریزی: فخر کردن بر دیگران اگر برای اثبات فضیلت و برتری برای خود باشد که توهین دیگری را دربر داشته باشد این عمل خود بخود حرام است.
 آیه‌الله مکارم: بنا بر احتیاط واجب فخر فروشی نیز از فسوق است.
 آیه‌الله سیستانی: فخر کردن اگر مستلزم اهانت و تحقیر مؤمن باشد همیشه حرام است و در حال احرام حرمتش مؤکد است و اگر چنین نباشد اشکالی ندارد حتی در حال احرام.

ص: ۱۲۵

[۲۵۴] کلمه «لا» و «بلی» دخالتی در مطلب ندارد، (۱) بنابراین اگر بدون این دو کلمه هم قسم بخورد، جدال است. (همان)

[۲۵۵] بنا بر احتیاط واجب، سایر اسماء الهی؛ مانند رحمان، رحیم، خالق السموات و الأرض، حکم «الله» را دارد و در حال احرام از قسم خوردن به این الفاظ نیز باید پرهیز شود. (۲) (م ۳۷۵)

[۲۵۶] در مقام ضرورت، برای اثبات حق یا ردّ باطل قسم خوردن به «الله» و غیر آن جایز است. (۳) (م ۳۷۶)

کندن درخت و گیاه حرم

[۲۵۷] کندن و بریدن درختان و گیاهانی که در منطقه حرم روییده است، بر محرم و غیر محرم حرام است و این از مُحَرَّمات مخصوص حرم است. (بیست و سوم از محرمات احرام و مسأله ۴۷۸)

- ۱- آیه الله فاضل: این دو کلمه دخالت در مطلب دارد.
- ۲- آیه الله فاضل: در صورتی که با کلمه «لا» یا «بلی» باشد بنا بر احتیاط مستحب حکم جدال را دارد. آیه الله سیستانی: در جدال، کافی است که قسم به خدای متعال باشد ولو به لفظ جلاله نباشد. آیه الله بهجت: اگر قسم به «الله» نباشد جدال نیست.
- ۳- آیه الله سیستانی: در صورتی که ترک آن موجب ضرری برای او باشد، مثلاً حق او را پایمال کنند. آیه الله تبریزی، آیه الله صافی: برای اظهار موَدّت و دوستی و اکرام مؤمن نیز جایز است.

ص: ۱۲۶

[۲۵۸] در این موارد کندن و بریدن درخت و گیاه حرم جایز است:

* درخت یا گیاهی که خودش در منزلش (۱) کاشته است.

* درختان میوه. (۲)

* گیاهی به نام اذخر. (۳)

* گیاهی که بر اثر راه رفتن - به طور متعارف - کنده شود. (۴)

(م ۴۶۹ و ۴۷۳ و ۴۷۹)

شکار حیوانات صحرائی

[۲۵۹] شکار حیوانات دریایی؛ مانند ماهی و خوردن گوشت آنها در حال احرام اشکال ندارد. (م ۳۰۷)

۱- آیه‌الله سیستانی: فرقی بین کاشتن خود شخص و دیگری در این صورت نیست، ولی اگر گیاه یا درختی را خود کاشته باشد می‌تواند قطع کند، هرچند در ملک دیگری باشد.

۲- آیه‌الله مکارم: قطع درختان میوه اگر خودرو باشد، بنا بر احتیاط واجب جایز نیست.

آیه‌الله فاضل: چیدن میوه‌ها و شاخه‌هایی که برای هرس کردن که در بهتر و بیشتر شدن میوه‌ها تأثیر دارد می‌چینند، اشکال ندارد ولی خود درخت را نباید قطع کنند.

۳- اذخر/ کور گیاه، گزنه دشتی. گیاهی است با شاخه‌های باریک، برگ‌های ریز و سرخ‌رنگ یا زرد و تندبو، شکوفه‌های سفید.

۴- آیه‌الله بهجت: در صورتی که بداند با راه رفتن از آن‌جا گیاه کنده می‌شود و ضرورتی در رفتن نباشد، احتیاط در ترک است.

ص: ۱۲۷

- [۲۶۰] ذبح و خوردن گوشت حیوانات اهلی؛ مانند مرغ خانگی و گوسفند، مانع ندارد. (م ۳۰۸)
- [۲۶۱] احتیاط واجب (۱) است که در حال احرام، زنبور را اگر قصد اذیت او را ندارد، نکشد. (م ۳۱۰)
- [۲۶۲] صید ملخ و سایر پرندگان در حال احرام جایز نیست. (م ۳۰۹)

۱- آیه‌الله بهجت: اگر قصد اذیت او را ندارد، نباید آن را بکشد.
آیه‌الله سیستانی: نباید بکشد.

ص: ۱۲۹

بخش سوّم کودکان و عمره مفرده و ...**اشاره**

- ۱- کودکان و اعمال عمره مفرده
- ۲- مستحبات مکه مکرمه
- ۳- نماز زائران در مکه و مدینه
- ۴- اجازه شوهر
- ۵- همراه
- ۶- نیابت
- ۷- مسائل متفرقه

ص: ۱۳۱

کودکان و اعمال عمره**اشاره**

[۲۶۳] چون برخی از بانوان فرزندان خردسال خود را در سفر عمره به همراه دارند، بخشی از احکام عمره کودکان را به طور مختصر می‌آوریم: (۱)

[کودکان دو دسته‌اند:]

[۲۶۴] کودکان دو دسته‌اند:

۱- «مُمَيِّز»، و آن کودکی است که خوب و بد را تشخیص می‌دهد و خودش می‌تواند اعمال را به طور صحیح انجام دهد.

۲- «غیر مُمَيِّز»، که به حدّ مُمَيِّز نرسیده است.

[۲۶۵] کودک مُمَيِّز، خودش مُحَرَّم می‌شود و اعمال را بجا می‌آورد، و در مواردی که خودش نتواند انجام دهد، سرپرست وی (مثلاً پدر یا مادر) او را در انجام اعمال یاری می‌دهد.

[۲۶۶] کیفیت اعمال کودک غیر مُمَيِّز، بدین گونه است:

۱- در چند مسأله از این بحث فتوای مراجع معظم تقلید به دست نیامد.

ص: ۱۳۲

- ۱- احرام: سرپرست وی لباس احرام بر او می‌پوشاند و از طرف او نیت احرام می‌کند، و اگر می‌تواند لبیک‌ها را به طور صحیح پاسخ دهد، برایش می‌گوید تا او هم بگوید، و اگر نمی‌تواند به طور صحیح پاسخ دهد، خودش از طرف او «لبیک‌ها» را می‌گوید.
- ۲- طواف: باید او را طواف دهد، اگر کودک بتواند، باید خودش راه برود، و گرنه او را حمل کرده، طواف می‌دهند. و برای طواف و نماز طواف، اگر بتواند خودش وضو می‌گیرد و گر نه باید او را وضو دهند (۱) یا او را در وضو کمک کنند و سرپرست وی از طرف او نیت می‌کند.
- ۳- نماز طواف: سرپرست وی نماز را از طرف او می‌خواند.
- ۴- سعی: مانند طواف او را به سعی می‌برند.
- ۵- تقصیر: قدری از مو یا ناخن او را کوتاه می‌کنند.
- ۶- طواف نساء و نماز آن نیز همانند طواف عمره و نمازش انجام می‌شود.
(تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۳۷۱، م ۱ و مناسک، م ۸ و ۱۳ و ۱۰۴ و ۱۰۵)

□

- ۱- آیه الله فاضل: در اعمالی که نیاز به وضو دارد احتیاطاً طفل را وضو بدهد و خودش هم وضو بگیرد.
آیه الله بهجت: احتیاط آن است که در حال طواف هر دو طهارت داشته باشند و نماز طواف را هر دو بخوانند.

ص: ۱۳۳

چند مسأله

[۲۶۷] مُحرم کردن طفل و بردن او برای اعمال عمره، واجب نمی‌باشد. بنابراین، افرادی که کودکان خود را برای زیارت همراه می‌برند، اگر بخواهند آنها را مُحرم کنند، باید کمال دقت را داشته باشند تا تمامی اعمالشان به طور صحیح انجام شود و با ناقص بودن اعمال، مشکلی در آینده برای آنها پیش نیاید. (مناسک، م ۷)

[۲۶۸] کودکی که برای عمره مفرده مُحرم شده است، باید طواف نساء و نماز آن را نیز بجا آورد، و چنانچه انجام ندهد، نمی‌تواند ازدواج کند. (تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۴۵۳، م ۷)

[۲۶۹] پسر بچه‌ای که ختنه نشده است، بنا بر احتیاط واجب، طوافش صحیح نیست، بنابراین بر اولیای کودکان است که پسر بچه ختنه نشده را مُحرم نکنند. هر چند غیر ممیز باشد.

(تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۴۳۱، الرابع)

[۲۷۰] سرپرست طفل، باید در مدّت احرام، او را از کارهایی که بر مُحرم حرام است، باز دارد (۱).

(تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۳۷۱، م ۱، مناسک، م ۱۰)

[۲۷۱] در حال طواف و سعی، شرایط این اعمال باید مراعات

۱- آیات عظام تبریزی، سیستانی، بهجت: این حکم در مورد محرم کردن کودک غیر ممیز است.

ص: ۱۳۴

شود؛ مثلاً در حال طواف باید بدن و لباس کودک پاک باشد (۱) و شانه چپ او به طرف کعبه باشد (۲) و در حال طواف و سعی بیدار باشد. (۳) لذا توصیه می‌شود کسانی که نمی‌توانند نظارت کامل بر اعمال کودک داشته باشند، آن عزیزان را مُحرم نکنند. (مناسک، ص ۵۲۶، س ۱۳ و ۱۴)

-
- ۱- آیه‌الله تبریزی: آن مقدار که بتوانند، بنا بر احتیاط طهارت او را رعایت کنند.
- آیه‌الله سیستانی: رعایت طهارت بدن و لباس او لازم نیست.
- ۲- آیه‌الله صافی: بنا بر احتیاط شانه چپ کودک نیز به طرف کعبه باشد.
- ۳- آیه‌الله مکارم: اگر کودک ممیز است و در ابتدای سعی نیت کرده اشکال ندارد.
- آیه‌الله تبریزی: بنا بر احتیاط واجب باید بیدار باشد.

ص: ۱۳۵

مستحبات مکه معظمه

[آداب و مستحبات شهر مکه]

[۲۷۲] آداب و مستحبات شهر مکه - بجز آنچه در اعمال عمره بیان شد - از این قرار است:

۱- زیاد ذکر خدا گفتن و خواندن آیات قرآن.

۲- خواندن یک دور کامل قرآن.

۳- از آب زمزم بیاشامد و بعد این دعا را بخواند:

«اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ عِلْمًا نَافِعًا وَرِزْقًا وَاسِعًا وَشِفَاءً مِنْ كُلِّ دَاءٍ وَسُقْمٍ».

و نیز بگوید:

«بِسْمِ اللَّهِ وَبِاللَّهِ وَالشُّكْرِ لِلَّهِ».

۴- مکرر به کعبه نگاه کردن.

۵- در هر شبانه روز ده مرتبه طواف کردن؛ در اول شب سه طواف، و در آخر شب سه طواف، و پس از اذان صبح دو طواف، و بعد از ظهر دو طواف.

۶- هنگام توقف در مکه، به تعداد روزهای سال؛ یعنی سیصد و شصت مرتبه طواف کند و اگر این مقدار نشد پنجاه و دو مرتبه و اگر آن هم ممکن نشد هر مقدار که بتواند. (م ۱۳۱۰)

ص: ۱۳۶

طواف وداع

- [۲۷۳] برای کسی که می‌خواهد از مکه بیرون رود مستحب است طواف وداع انجام دهد. (م ۱۳۱۲)
- [۲۷۴] طواف وداع نیز هفت شوط است و نماز آن هم مستحب می‌باشد. (م ۱۳۱۲)
- [۲۷۵] مستحب است که از خداوند متعال توفیق مراجعت را بطلبد. (م ۱۳۱۲)

ص: ۱۳۷

اجازة شوهر

[۲۷۶] اگر زن، بخواهد عمره مستحبی بجا آورد، باید از شوهرش اجازه بگیرد. (تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۳۸۴، م ۵۲ و س ۸۷)
[۲۷۷] اگر انجام عمره مفرده بر زن واجب شده باشد، برای رفتن به عمره اجازه شوهر شرط نیست، (۱) و برای شوهر هم جایز نیست که او را از رفتن منع کند. (همان)

همراه

[۲۷۸] اگر زن بتواند به تنهایی به عمره برود و بر خود نترسد، شرط نیست که محرمی همراه او باشد، ولی اگر امتیث ندارد و تنها نمی‌تواند به عمره برود، واجب است یکی از محارم یا فرد مورد اطمینانی را همراه ببرد.
(تحریرالوسیله، ج ۱، ص ۳۸۴، م ۵۳)

□

۱- آیه‌الله مکارم: ولی بهتر آن است که رضایت او را جلب کند.

ص: ۱۳۸

نیابت

[۲۷۹] زنی که شرایط نیابت را داشته باشد، می‌تواند در انجام عمره، نیابت زن یا مردی باشد؛ مثلاً اگر مردی برای انجام عمره وصیت کرده است، همسر یا دختر او هم می‌تواند به نیابت از او عمره بجا آورد.
 (تحریر الوسیله، ج ۱، ص ۳۹۲، م ۲)
 [۲۸۰] کسی که برای انجام عمره، نیابت می‌شود باید این شرایط را داشته باشد:
 ۱- بلوغ، بنا بر احتیاط واجب، (۱) نیابت کودک غیر بالغ

۱- آیه الله تبریزی، آیه الله سیستانی: در عمره مستحبی نیابت غیر بالغ با اجازه ولی خود صحیح است.
 آیه الله بهجت: نیابت کودک غیر ممیز صحیح نیست و اگر بچه ممیز باشد و قائل به شریعت عبادت صبی ممیز باشیم، خالی از رجحان نیست که نیابت وی صحیح باشد.
 آیه الله مکارم: در حج واجب.

ص: ۱۳۹

صحیح نیست).

۲- عقل، (دیوانه نمی‌تواند نایب شود).

۳- ایمان، (نایب باید شیعه دوازده‌امامی باشد).

۴- اعتماد و اطمینان به انجام دادن اعمال. (۱)

۵- شناخت افعال و احکام عمره، هرچند با راهنمایی دیگری؛ مثلاً روحانی کاروان در هنگام عمل.

۶- بتواند اعمال عمره را خودش انجام دهد؛ یعنی نایب معذور در ترک برخی از افعال عمره نباشد، (۲) پس اگر خودش نمی‌تواند

طواف یا سعی را انجام دهد نیابتش صحیح نیست. (م ۱۰۷)

[۲۸۱] زن می‌تواند مردی را برای انجام عمره، نایب خود قرار دهد، همان‌گونه که می‌تواند، به زنی نیابت بدهد. (م ۱۰۷)

□

۱- آیه‌الله بهجت: باید یقین کند که نایب، اعمال را به طور صحیح بجا آورده یا دلیل معتبری بر اینکه اعمال را بجا آورده، داشته

باشد. □

۲- آیه‌الله فاضل: نیابت در هر صورت صحیح نیست ولی می‌تواند برای خود عمره انجام دهد و ثواب آن را اهدا کند.

ص: ۱۴۰

نماز زائران در مدینه و مکه

[۲۸۲] زائرانی که در مدینه منوره یا مکه مکرمه حداقل ده روز می‌مانند نمازشان در این دو شهر تمام است و رفتن به مزار شهدای اُحُد و مسجد قبا و مسجد ذوقبلتین این مسأله را تغییر نمی‌دهد. (توضیح المسائل، احکام مسافر)

[۲۸۳] زائرانی که کمتر از ده روز در مدینه یا در مکه می‌مانند، نمازهای چهاررکعتی را باید دورکعتی بخوانند، بجز در مسجدالحرام و مسجدالنبی صلی الله علیه و آله که حکم آن خواهد آمد. (م ۱۳۱۶)

[۲۸۴] مسافری که باید نمازهای چهار رکعتی را شکسته بخواند می‌تواند در مسجدالحرام و مسجدالنبی صلی الله علیه و آله، آن نمازها را شکسته یا تمام بخواند و این حکم اختصاص به مسجد اصلی ندارد و در جاهای توسعه یافته مسجد هم جاری است. (۱)

(م ۱۳۱۶)

۱- آیات عظام خامنه‌ای، سیستانی، فاضل، مکارم، صافی: مسافر در تمام مکه و مدینه می‌تواند نمازش را تمام یا شکسته بخواند. آیه‌الله تبریزی: مسافر در مکه و مدینه قدیم زمان پیامبر می‌تواند نمازش را تمام یا شکسته بخواند. آیه‌الله بهجت: مسافر در مسجدالحرام و مسجدالنبی می‌تواند نماز را تمام یا شکسته بخواند ولی احتیاط واجب آن است که در جایی که اول جزو این مساجد نبوده و بعد به آن اضافه شده نمازش را شکسته بخواند.

ص: ۱۴۱

[۲۸۵] خارج شدن از مسجدالحرام یا مسجدالنبی صلی الله علیه و آله هنگام شروع نماز جماعت جایز نیست و بر شیعیان واجب است که در این نماز جماعت‌ها شرکت کنند. (۱) (م ۱۳۱۳)

[۲۸۶] شرکت در نماز جماعت اهل سنت اختصاص به مسجدالحرام و مسجدالنبی ندارد و در دیگر مساجد هم از نماز واجب کفایت می‌کند. (۲) (م ۱۳۱۵)

[۲۸۷] سجده کردن بر سنگهایی که هم اکنون مسجدالحرام و مسجدالنبی صلی الله علیه و آله با آنها فرش شده است، اشکال ندارد. (م ۱۳۱۴)

[۲۸۸] در مسجدالنبی صلی الله علیه و آله سجده کردن روی فرشهای مسجد مانع ندارد و مهر گذاشتن جایز نیست (۳) و لازم نیست در جایی که سنگ

۱- آیه الله بهجت: اگر کار ضروری ندارند خارج نشوند و خوب است شرکت کنند.

۲- آیه الله سیستانی، آیه الله تبریزی: در صورتی که قرائت حمد و سوره را برای خود آهسته انجام دهد، کفایت می‌کند و در نماز جمعه بعد از فراغ از آن، نماز ظهر را اعاده کند.

۳- آیه الله تبریزی: با وجود امکان سنگ فرش، باید به آنجا برود.

آیه الله فاضل: اگر مخالف تقیه نباشد و موجب هتک و انگشت‌نما شدن نشود، باید در محلی که بتواند پیشانی او در سجده بر سنگهای مسجد قرار گیرد سجده نماید.

آیه الله خامنه‌ای: اگر با فریضه تقیه منافات ندارد، باید بر سنگ فرش سجده کند.

آیه الله بهجت: در صورتی که بتواند بر چیزی که سجده بر آن صحیح است سجده کند، سجده بر فرش خلاف احتیاط است.

ص: ۱۴۲

است نماز بخوانند (۱) و لازم نیست حصیر و مانند آن با خود ببرند، ولی اگر مراعات کنند که موجب توهین نشود و حصیر برای جا نماز با خود داشته باشند و روی آن نماز بخوانند، به طوری که متعارف سایر مسلمین است اشکال ندارد، لیکن تأکید می‌شود از عملی که موجب هتک و انگشت‌نما شدن باشد، اجتناب نمایند. (م ۱۳۳۴ و ۱۳۳۵)

مسائل متفرقه

[۲۸۹] بیرون بردن قرآن‌هایی که در مسجد الحرام و مسجد النبی صلی الله علیه و آله است بدون آن که از متصدی آنها اجازه بگیرند جایز نیست و اگر از مسجد بیرون آورده باشند باید برگردانده شود. (س ۱۳۴۶)

□

۱- آیه الله سیستانی: در صورت تمکن لازم است.

آیه الله صافی: اگر فردی نماز می‌خواند و ضرورتی نباشد نباید به فرش سجده کند و اگر به جماعت می‌خواند سجده بر فرش در مواردی که به خاطر تقیه ضرورت داشته باشد مانعی ندارد.

ص: ۱۴۳

[۲۹۰] آوردن سنگ از صفا و مروه جایز نیست. (۱) (س ۱۳۴۷)

[۲۹۱] اگر در منطقه حرم چیزی پیدا کند، برداشتن آن کراهت شدید دارد، بلکه احتیاط (۲) آن است که بر ندارد. (م ۱۳۳۰)

[۲۹۲] اگر در منطقه حرم چیزی پیدا کند و بردارد، پس اگر:

* قیمت آن از یک درهم کمتر باشد، می‌تواند به قصد آن که ملک خودش باشد بردارد.

* قیمت آن یک درهم (۳) یا بیشتر است، (۴) باید تا یک سال اعلام کند تا صاحبش پیدا شود پس اگر صاحبش پیدا نشد،

می‌تواند (۵) آن را برای صاحبش به فقیر صدقه بدهد، یا برای صاحبش نگهداری کند، تا پیدا شود. (م ۱۳۳۱ و ۱۳۳۲)

الحمد لله اولاً و آخراً

□
۱- آیه الله تبریزی: بنا بر احتیاط جایز نیست.

آیه الله سیستانی: شکستن سنگ‌های صفا و مروه جایز نیست، ولی برداشتن آن چه از آن جدا شده مانعی ندارد.

۲- آیه الله فاضل، آیه الله مکارم: بنا بر احتیاط واجب نباید بردارد.

۳- درهم، یک واحد پولی نقره است که ارزش آن، امروزه بهار ۱۳۸۴ حدود ۸۰۰ تومان است.

۴- آیه الله سیستانی، آیه الله صافی: بنا بر احتیاط واجب باید صدقه بدهد.

۵- آیه الله مکارم: هرگاه احتمال قابل توجه در مورد پیدا شدن صاحبش نمی‌دهد، صدقه بدهد.

زیارت پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله

أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، وَأَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُولُهُ، وَأَشْهَدُ أَنَّكَ رَسُولُ اللَّهِ، وَأَنَّكَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ اللَّهِ، وَأَشْهَدُ أَنَّكَ
 قَدْ بَلَغْتَ رِسَالَاتِ رَبِّكَ، وَنَصَحْتَ لِمَتِّكَ، وَجَاهَدْتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَعَبَدْتَ اللَّهَ حَتَّىٰ آتَاكَ الْيَقِينَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ، وَأَدَّيْتَ
 الَّذِي عَلَيْكَ مِنَ الْحَقِّ، وَأَنَّكَ قَدْ رُوِّفْتَ بِإِلْمُؤْمِنِينَ، وَغَلُظْتَ عَلَى الْكَافِرِينَ، فَبَلَغَ اللَّهُ بِكَ أَفْضَلَ شَرَفٍ مَحَلِّ الْمُكْرَمِينَ؛ الْحَمْدُ لِلَّهِ
 الَّذِي اسْتَفْتَدْنَا بِكَ مِنَ الشُّرُوكِ وَالضَّلَالَةِ، اللَّهُمَّ فَاجْعَلْ صَلَوَاتِكَ وَصَلْوَةَ مَلَائِكَتِكَ الْمُقَرَّبِينَ، وَعِبَادِكَ الصَّالِحِينَ، وَأَنْبِيَائِكَ الْمُرْسَلِينَ،
 وَأَهْلِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِينَ، وَمَنْ سَبَّحَ لَكَ يَا رَبَّ الْعَالَمِينَ مِنَ الْأُولِينَ وَالْآخِرِينَ عَلَيَّ مُحَمَّدٍ عَبْدِكَ وَرَسُولِكَ وَنَبِيِّكَ وَنَجِيِّكَ

ص: ۱۴۶

وَ حَبِيبِكَ وَ خَاصِّكَ وَ صَيِّفِيكَ وَ صَيِّفِيكَ وَ خَيْرِيكَ مِنْ خَلْقِكَ؛ اللَّهُمَّ أَعْطِهِ الدَّرَجَةَ الرَّفِيعَةَ، وَ آتِهِ الوَسِيلَةَ مِنَ الْجَنَّةِ، وَ ابْعَثْهُ مَقَامًا مَحْمُودًا يَعْطِيهِ بِهِ الْأَوْلُونَ وَالْآخِرُونَ؛ اللَّهُمَّ إِنَّكَ قُلْتَ: (وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا) وَ إِنِّي أَتَيْتُكَ مُسْتَغْفِرًا تَائِبًا مِنْ ذُنُوبِي، وَ إِنِّي أَتَوَّجَّهُ بِكَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ رَبِّي وَ رَبِّكَ لِيَغْفِرَ لِي ذُنُوبِي. (۱)

زیارت حضرت فاطمه علیها السلام

السَّلَامُ عَلَیْكَ يَا مُمْتَحَنِيَّةُ قَدِ امْتَحَنِكَ الَّذِي خَلَقَكَ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَكَ، فَوَجِدَكَ لِمَا امْتَحَنَكَ صَابِرَةً، وَ نَحْنُ لَكَ أَوْلِيَاءُ، صَابِرُونَ وَ مُصَدِّقُونَ لِكُلِّ مَا آتَانَا بِهِ أَبُوكَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَآتَانَا بِهِ وَصِيَّهُ، فَإِنَّا نَسْأَلُكَ إِنْ كُنَّا

۱- تهذیب الأحكام، ج ۶، ص ۶، کامل الزیارات، ص ۱۶، مفاتیح الجنان، ص ۶۲۹

ص: ۱۴۷

صَدَّقْتَكَ إِلَّا الْحَقَّتْنَا بِتَصَدِيقِنَا لُهُمَا لِنُبَشِّرَ أَنْفُسَنَا بِأَنَا قَدْ طَهَّرْنَا بِوِلَايَتِكَ.

السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ رَسُولِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ نَبِيِّ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ خَلِيلِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ أَمِينِ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا بِنْتَ خَيْرِ خَلْقِ اللَّهِ، أَشْهَدُ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَمَلَائِكَتَهُ أَنِّي رَاضٍ عَمَّنْ رَضِيَتْ عَنْهُ، سَاخِطٌ عَلَى مَنْ سَاخَطَ عَلَيْهِ، مُتَبَرِّئٌ مِمَّنْ تَبَرَّأَتْ مِنْهُ، مُوَالٍ لِمَنْ وَالَيْتِ، مُعَادٍ لِمَنْ عَادَيْتِ، مُبْغِضٌ لِمَنْ ابْغَضْتِ، مُحِبٌّ لِمَنْ أَحْبَبْتِ، وَكَفَى بِاللَّهِ شَهِيداً وَحَسِيباً وَجَازِياً وَمُثَبِّباً.

پس از آن، بر پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله و امامان علیهم السلام صلوات فرستاده شود. (۱)

زیارت ائمهٔ بقیع علیهم السلام «۱»

السَّلَامُ عَلَیْكُمْ اَئِمَّةَ الْهُدَى، السَّلَامُ عَلَیْكُمْ اَهْلَ التَّقْوَى، السَّلَامُ عَلَیْكُمْ اَیُّهَا الْحَجِجُ عَلِیُّ اَهْلِ الدُّنْیَا، السَّلَامُ عَلَیْكُمْ اَیُّهَا الْقَوَامُ فِی الْبَرِیَّةِ بِالْقِسْطِ، السَّلَامُ عَلَیْكُمْ اَهْلَ الصَّفْوَةِ، السَّلَامُ عَلَیْكُمْ آلَ رَسُولِ اللّٰهِ، السَّلَامُ عَلَیْكُمْ اَهْلَ النَّجْوَى، اَشْهَدُ اَنَّكُمْ قَدْ بَلَّغْتُمْ وَنَصَّيْتُمْ وَصَبَرْتُمْ فِی ذَلَالَةِ اللّٰهِ، وَكُذِّبْتُمْ وَاَسَىٰٓ اِلَیْكُمْ فَغَفَرْتُمْ، وَاَشْهَدُ اَنَّكُمْ الْاَئِمَّةَ الرَّاشِدُونَ الْمُهْتَدُونَ، وَاَنَّ طَاعَتَكُمْ مَفْرُوضَةٌ، وَاَنَّ قَوْلَكُمْ الصِّدْقُ، وَاَنَّكُمْ دَعَوْتُمْ فَلَمْ تُجَابُوا، وَاَمَرْتُمْ فَلَمْ تُطَاعُوا، وَاَنَّكُمْ دَعَائِمُ الدِّینِ، وَاَنَّكَانُ الْاَرْضِ، لَمْ تَرَالُوا بِعَیْنِ اللّٰهِ یَنْسَخُكُمْ مِنْ اَصْلَابِ كُلِّ مُطَهَّرٍ، وَیَنْقُلُكُمْ مِنْ اَرْحَامِ الْمُطَهَّرَاتِ، لَمْ تُدَنَّسْكُمْ

ص: ۱۴۹

الْجَاهِلِيَّةِ الْجَهْلَاءِ، وَلَمْ تَشْرِكْ فِيكُمْ فِتْنُ الْأَهْوَاءِ، طَبَّعَ وَطَابَ مَبْتُكُم مِّنْ بِكُمْ عَلَيْنَا دِيَانُ الدِّينِ، فَجَعَلَكُمْ فِي بُيُوتِ أَدْنِ اللَّهِ أَنْ تَرْفَعَ
 وَيُذَكَّرَ فِيهَا اسْمُهُ وَجَعَلَ صِيْلَانَا عَلَيْنُكُمْ رَحْمَةً لَّنَا وَكَفَارَةً لِّذُنُوبِنَا إِذْ اخْتَارَكُمُ اللَّهُ لَنَا وَطَيَّبَ خَلْقَنَا بِمَا مَنَّ عَلَيْنَا مِنْ وِلَايَتِكُمْ وَكُنَّا عِنْدَهُ
 مُسَيِّمِينَ بِعِلْمِكُمْ، مُعْتَرِفِينَ بِتَصْدِيقِنَا إِيَّاكُمْ وَهَذَا مَقَامٌ مِّنْ أَسْرَفٍ وَأَخْطَأَ وَاسْتَيْتَكَانَ وَأَقْرَبَ بِمَا جَنَى، وَرَجَى بِمَقَامِهِ الْخُلَاصَ وَأَنْ يَشْتَقِدَهُ
 بِكُمْ مُسْتَنْقِذُ الْهَلَكِيِّ مِنَ الرَّدَى، فَكُونُوا لِي شُفْعَاءَ فَقَدْ وَفَدْتُ إِلَيْكُمْ إِذْ رَغِبَ عَنْكُمْ أَهْلُ الدُّنْيَا، وَاتَّخَذُوا آيَاتِ اللَّهِ هُزُؤًا، وَاسْتَكْبَرُوا
 عَنْهَا.

يا مَنْ هُوَ قَائِمٌ لَا يَسِيهُو، وَدَائِمٌ لَا يَلْهُو، وَمُحِيطٌ بِكُلِّ شَيْءٍ، لَكَ الْمَنْ بِمَا وَفَّقْتَنِي، وَعَرَفْتَنِي بِمَا أَمَّنْتَنِي عَلَيْهِ إِذْ صَدَّ عَنْهُ عِبَادُكَ وَجَهَلُوا
 مَعْرِفَتَهُ، وَاسْتَحْفُوا بِحَقِّهِ، وَمَالُوا إِلَى سِوَاهُ، وَكَانَتِ الْمِنَّةُ مِنْكَ عَلَيَّ، مَعَ أَقْوَامٍ خَصَصْتَهُمْ بِمَا خَصَصْتَنِي بِهِ، فَلَكَ الْحَمْدُ إِذْ كُنْتُ عِنْدَكَ
 فِي مَقَامِي هَذَا مَذْكُورًا مَكْتُوبًا، فَلَا تَحْرِمْنِي مَا

ص: ۱۵۰

رَجَوْتُ، وَلَا تُخَيِّبْنِي فِيمَا دَعَوْتُ بِحُرْمَةِ مُحَمَّدٍ وَآلِهِ الطَّاهِرِينَ وَصَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ. (۱)

پس از آن برای خود دعا کن و بعد برای هر امام دو رکعت نماز زیارت بخوان.

جهت حفظ قداست و احترام ائمهٔ بقیع علیهم السلام، زائران عزیز نماز زیارت را در مسجد النبی صلی الله علیه و آله بخوانند و از خواندن نماز در قبرستان بقیع پرهیز کنند.

۱- مفاتیح الجنان، تهذیب الاحکام ج ۶ ص ۸۰، کامل الزیارات ص ۵۵

ص: ۱۵۱

اصطلاحات و لغات

اتمام: تمام کردن، به پایان رساندن.

اثناء: وسط، بین.

احراز: به دست آوردن، رسیدن به چیزی.

احوط: همان احتیاط است که اگر همراه با فتوا باشد احتیاط مستحب و اگر همراه با فتوا نباشد، احتیاط واجب است.

ازاله: برطرف کردن.

اعاده: کاری را دوباره انجام دادن، تکرار کردن.

اعمال: جمع عمل، کارها.

بُطلان: باطل شدن.

تروک احرام: کارهایی که مُحرم باید ترک کند، محرمات احرام.

حاشیه: کنار، در اینجا به معنای پاورقی.

حدّت: تندی، خشم و غضب، تیزی.

حدوث: پدید آمدن، ایجاد شدن.

حَرَج: سختی، دشواری، تنگی و فشار.

حواشی: جمع حاشیه.

ص: ۱۵۲

دال: دلالت کننده، راهنمایی کننده.

ذراع: قسمتی از دست انسان از آرنج تا سر انگشتان.

ذمه: عهده، بر ذمه بودن، بر عهده بودن، بر کسی لازم بودن.

رجاء: به امید مطلوب بودن و پاداش داشتن.

شاذروان: پیش آمدگی کنار دیوار کعبه، به مسأله ۱۱۴ مراجعه شود.

شوط: دور، به مسأله ۱۶۷ مراجعه شود.

عدول: بازگشت، برگشتن.

عُرف: شناخته، خوی و عادت، آنچه میان مردم متداول شده.

عُسر: سختی، تنگدستی.

عُقلاء: جمع عاقل، صاحبان خرد.

علم و عمد: با آگاهی و توجه و با قصد.

قصد اجمالی: قصد و نیتی که قطعی نباشد.

ما فی الذمه: آنچه بر عهده است، آنچه وظیفه انسان است.

محاذی: روبرو، مقابل، به مسأله ۱۵ مراجعه شود.

مُخیر: دارای اختیار.

مستلزم: چیزی که لازمه چیز دیگر است، آنچه که چیز دیگری را لازم دارد.

مُسطح: هموار، بدون پستی و بلندی.

مشقت: سختی، دشواری، رنج.

مطالبه: درخواست.

ممیز: کسی که خوب و بد را تشخیص می‌دهد.

ص: ۱۵۳

مُنَجَّر: کشیده شده، کشیده شده به جایی یا به سوی چیزی.

موالات: پی‌درپی، بی‌فاصله.

مودّت: دوستی، محبّت.

مؤكّد: تأکید شده، سفارش شده.

وثوق: اطمینان.

هتک: بی‌احترامی کردن، رسوا ساختن کسی.

منابع و مأخذ

در تهیه این نوشته از این کتابها استفاده شده است:

- ۱- استفتاآت، امام خمینی قدس سره، دفتر انتشارات اسلامی، قم.
- ۲- تحریر الوسیله، امام خمینی قدس سره، دار الانوار، بیروت.
- ۳- رساله توضیح المسائل، امام خمینی قدس سره، بنیاد پژوهشهای آستان قدس رضوی، مشهد.
- ۴- رساله توضیح المسائل، مراجع معظم تقلید- دامت برکاتهم-.
- ۵- العروه الوثقی (دو جلدی، محشّی)، سید کاظم یزدی قدس سره، المكتبه الاسلامیه، تهران.
- ۶- مناسک حج، امام خمینی قدس سره، با حواشی مراجع معظم تقلید- دامت برکاتهم-، نشر مشعر، تهران، چاپ سوم، ۱۳۷۷ ه. ش.
- ۷- مفاتیح الجنان، حاج شیخ عباس قمی.
- ۸- تهذیب الأحکام، شیخ طوسی.
- ۹- کامل الزیارات، ابن قولویه.

رهنمودی از امام خمینی قدس سره:

مراتب معنوی حجّ که سرمایه حیات جاودانه است و انسان را به افق توحید و تنزیه نزدیک می‌نماید، حاصل نخواهد شد مگر آنکه دستورات عبادی حجّ به طور صحیح و شایسته و مو به مو عمل شود و حجاج محترم و روحانیون معظم کاروانها تمام هم خود را صرف در تعلیم و تعلّم مناسک حجّ کنند و بر مسأله‌دانان است که از همراهان خود مواظبت کنند که خدای نخواسته تخلف از دستورات نشود و بُعد سیاسی و اجتماعی آن حاصل نمی‌گردد مگر آنکه بُعد معنوی و الهی آن جامه عمل پوشد و لئیک‌های شما جواب دعوت حقّ تعالی باشد و خود را مُحرم برای وصول به آستانه محضر حقّ تعالی نمایید و لئیک گویان برای حقّ، نفی شریک به همه مراتب کنید و از خود که منشأ بزرگ شرک است به سوی او جلّ و علا هجرت نمایید و امید است برای جویندگان، آن موتی که دنبال هجرت است حاصل آید و اجری را که علی الله است دریافت نمایند و اگر جهات معنوی به فراموشی سپرده شود گمان نکنید که بتوان از چنگال شیطان نفس رهایی یابید و تا در بند خویشتن خویش و هواهای نفسانی خود باشید نمی‌توانید جهاد فی سبیل الله و دفاع از حریم الله نمایید. (۱)

درباره مرکز

بسم الله الرحمن الرحيم

جَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَّكُمْ إِن كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (سوره توبه آیه ۴۱)

با اموال و جانهای خود، در راه خدا جهاد نمایید؛ این برای شما بهتر است اگر بدانید حضرت رضا (علیه السلام): خدا رحم نماید بنده‌ای که امر ما را زنده (و برپا) دارد ... علوم و دانشهای ما را یاد گیرد و به مردم یاد دهد، زیرا مردم اگر سخنان نیکوی ما را (بی آنکه چیزی از آن کاسته و یا بر آن بیفزایند) بدانند هر آینه از ما پیروی (و طبق آن عمل) می کنند

بنادر البحار-ترجمه و شرح خلاصه دو جلد بحار الانوار ص ۱۵۹

بنیانگذار مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان شهید آیت الله شمس آبادی (ره) یکی از علمای برجسته شهر اصفهان بودند که در دلدادگی به اهل بیت (علیهم السلام) بخصوص حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام) و امام عصر (عجل الله تعالی فرجه الشریف) شهره بوده و لذا با نظر و درایت خود در سال ۱۳۴۰ هجری شمسی بنیانگذار مرکز و راهی شد که هیچ وقت چراغ آن خاموش نشد و هر روز قوی تر و بهتر راهش را ادامه می دهند.

مرکز تحقیقات قائمیه اصفهان از سال ۱۳۸۵ هجری شمسی تحت اشراف حضرت آیت الله حاج سید حسن امامی (قدس سره الشریف) و با فعالیت خالصانه و شبانه روزی تیمی مرکب از فرهیختگان حوزه و دانشگاه، فعالیت خود را در زمینه های مختلف مذهبی، فرهنگی و علمی آغاز نموده است.

اهداف: دفاع از حریم شیعه و بسط فرهنگ و معارف ناب ثقلین (کتاب الله و اهل البیت علیهم السلام) تقویت انگیزه جوانان و عامه مردم نسبت به بررسی دقیق تر مسائل دینی، جایگزین کردن مطالب سودمند به جای بلوتوث های بی محتوا در تلفن های همراه و رایانه ها ایجاد بستر جامع مطالعاتی بر اساس معارف قرآن کریم و اهل بیت علیهم السلام با انگیزه نشر معارف، سرویس دهی به محققین و طلاب، گسترش فرهنگ مطالعه و غنی کردن اوقات فراغت علاقمندان به نرم افزار های علوم اسلامی، در دسترس بودن منابع لازم جهت سهولت رفع ابهام و شبهات منتشره در جامعه عدالت اجتماعی: با استفاده از ابزار نو می توان بصورت تصاعدی در نشر و پخش آن همت گمارد و از طرفی عدالت اجتماعی در تزریق امکانات را در سطح کشور و باز از جهتی نشر فرهنگ اسلامی ایرانی را در سطح جهان سرعت بخشید.

از جمله فعالیت های گسترده مرکز :

الف) چاپ و نشر ده ها عنوان کتاب، جزوه و ماهنامه همراه با برگزاری مسابقه کتابخوانی

ب) تولید صدها نرم افزار تحقیقاتی و کتابخانه ای قابل اجرا در رایانه و گوشی تلفن همراه

ج) تولید نمایشگاه های سه بعدی، پانوراما، انیمیشن، بازیهای رایانه ای و ... اماکن مذهبی، گردشگری و ...

د) ایجاد سایت اینترنتی قائمیه www.ghaemiyeh.com جهت دانلود رایگان نرم افزار های تلفن همراه و چندین سایت مذهبی

دیگر

ه) تولید محصولات نمایشی، سخنرانی و ... جهت نمایش در شبکه های ماهواره ای

و) راه اندازی و پشتیبانی علمی سامانه پاسخ گویی به سوالات شرعی، اخلاقی و اعتقادی (خط ۲۳۵۰۵۲۴)

ز) طراحی سیستم های حسابداری، رسانه ساز، موبایل ساز، سامانه خودکار و دستی بلوتوث، وب کیوسک، SMS و ...

ح) همکاری افتخاری با دهها مرکز حقیقی و حقوقی از جمله بیوت آیات عظام، حوزه های علمیه، دانشگاهها، اماکن مذهبی مانند

مسجد جمکران و ...

ط) برگزاری همایش ها، و اجرای طرح مهد، ویژه کودکان و نوجوانان شرکت کننده در جلسه
 ی) برگزاری دوره های آموزشی ویژه عموم و دوره های تربیت مربی (حضور و مجازی) در طول سال
 دفتر مرکزی: اصفهان/خ مسجد سید/ حد فاصل خیابان پنج رمضان و چهارراه وفائی / مجتمع فرهنگی مذهبی قائمیه اصفهان
 تاریخ تأسیس: ۱۳۸۵ شماره ثبت: ۲۳۷۳ شناسه ملی: ۱۰۸۶۰۱۵۲۰۲۶

وب سایت: www.ghaemiyeh.com ایمیل: Info@ghaemiyeh.com فروشگاه اینترنتی:
www.eslamshop.com

تلفن ۲۵-۲۳-۲۳۵۷۰۲۳ (۰۳۱۱) فکس ۲۳۵۷۰۲۲ (۰۳۱۱) دفتر تهران ۸۸۳۱۸۷۲۲ (۰۲۱) بازرگانی و فروش ۰۹۱۳۲۰۰۰۱۰۹ امور
 کاربران (۰۳۱۱)۲۳۳۳۰۴۵

نکته قابل توجه اینکه بودجه این مرکز؛ مردمی، غیر دولتی و غیر انتفاعی با همت عده ای خیر اندیش اداره و تامین گردیده و لی
 جوابگوی حجم رو به رشد و وسیع فعالیت مذهبی و علمی حاضر و طرح های توسعه ای فرهنگی نیست، از اینرو این مرکز به فضل
 و کرم صاحب اصلی این خانه (قائمیه) امید داشته و امیدواریم حضرت بقیه الله الاعظم عجل الله تعالی فرجه الشریف توفیق
 روزافزونی را شامل همگان بنماید تا در صورت امکان در این امر مهم ما را یاری نمایند انشاءالله.

شماره حساب ۶۲۱۰۶۰۹۵۳، شماره کارت: ۶۲۷۳-۵۳۳۱-۳۰۴۵-۱۹۷۳ و شماره حساب شبا: IR۹۰-۰۱۸۰-۰۰۰۰-۰۰۰۰-۰۶۲۱
 ۵۳-۰۶۰۹ به نام مرکز تحقیقات رایانه ای قائمیه اصفهان نزد بانک تجارت شعبه اصفهان - خیابان مسجد سید
 ارزش کار فکری و عقیدتی

الاحتجاج - به سندش، از امام حسین علیه السلام - هر کس عهده دار یتیمی از ما شود که محنت غیبت ما، او را از ما جدا کرده
 است و از علوم ما که به دستش رسیده، به او سهمی دهد تا ارشاد و هدایتش کند، خداوند به او می فرماید: «ای بنده بزرگوار
 شریک کننده برادرش! من در کرم کردن، از تو سزاوارترم. فرشتگان من! برای او در بهشت، به عدد هر حرفی که یاد داده است،
 هزار هزار، کاخ قرار دهید و از دیگر نعمت‌ها، آنچه را که لایق اوست، به آنها ضمیمه کنید».

التفسیر المنسوب إلى الإمام العسکری علیه السلام: امام حسین علیه السلام به مردی فرمود: «کدام یک را دوست تر می داری: مردی
 اراده کشتن بینوایی ضعیف را دارد و تو او را از دستش می رسانی، یا مردی ناصبی اراده گمراه کردن مؤمنی بینوا و ضعیف از
 پیروان ما را دارد، اما تو دریچه ای [از علم] را بر او می گشایی که آن بینوا، خود را بدان، نگاه می دارد و با حجت های خدای متعال،
 خصم خویش را ساکت می سازد و او را می شکند؟».

[سپس] فرمود: «حتماً رهاندن این مؤمن بینوا از دست آن ناصبی. بی گمان، خدای متعال می فرماید: «و هر که او را زنده کند، گویی
 همه مردم را زنده کرده است»؛ یعنی هر که او را زنده کند و از کفر به ایمان، ارشاد کند، گویی همه مردم را زنده کرده است، پیش
 از آن که آنان را با شمشیرهای تیز بکشد».

مسند زید: امام حسین علیه السلام فرمود: «هر کس انسانی را از گمراهی به معرفت حق، فرا بخواند و او اجابت کند، اجری مانند
 آزاد کردن بنده دارد».

مرکز تحقیقات و ترجمه

اصفهان

گام‌ها

WWW

برای داشتن کتابخانه های تخصصی
دیگر به سایت این مرکز به نشانی

www.Ghaemiyeh.com

www.Ghaemiyeh.net

www.Ghaemiyeh.org

www.Ghaemiyeh.ir

مراجعه و برای سفارش با ما تماس بگیرید.

۰۹۱۳ ۲۰۰۰ ۱۰۹

